

MASTNA

Stališče osnovne organizacije ZK Radia Študent o sojenju...
V članku je tov. Mastnak podal svoje mnenje o volitvah za najvišje funkcije v Jugoslaviji.
Po ponovni analizi inkriminiranega članka je OO ZK RS potrdila že sprejeto oceno, da članek z ničemer ni v nasprotju s temeljnimi programskimi izhodišči programa Radia Študent.
Menimo, da članek ne daje povoda za kazenski pregon (...)
Tako kot v zvezi s členom 133 izražamo tudi v tem primeru svoje nestrinjanje s sodnim obravnavanjem t. i. verbalnih in mišlenskih deliktov, kakor jih obravnava kazenski zakonik.
Menimo, da takšni členi ne doprinašajo k demokratizaciji socialistične družbe in da objektivno predstavljajo nevarnost za nadaljnji razvoj samoupravne socialistične demokracije.
Zato zahtevamo, da se sodni postopek proti tov. Tomažu Mastnaku nemudoma ustavi.

Pripadniki neodvisnega mirovnega gibanja in vsi ostali, zbrani na mirovnem plenumu v Ljubljani, ostro protestiramo proti poskusom ponovne uporabe členov kazenske zakonodaje, ki v naši sodni praksi sankcionirajo t. i. verbalni delikt in delikt mišljenja.
Mirovni plenum se je seznanil z vsebino obtožnice proti Tomažu Mastnaku, ki ga bremeni domnevne »sramotivne druge socialistične republike« po 112. členu Kazenskega zakona SR Slovenije.
Verjamemo, da javno izraženo mnenje o kandidatu za predsednika zveznega izvršnega sveta nikakor ne more in ne sme biti kaznivo, saj je v nasprotju s temeljnimi načeli demokracije in pravice do svobodnega izražanja mnenja.
Zahtevamo, da se v zvezi z zahtevami ukinitve tistih členov naše zakonodaje, ki ščitijo politične in državne uradnike

pred vsako konkretno kritiko, saj jo preglašajo za žalitev, njene nosilce pa kazensko preganjajo. V praksi smo državljani SFRJ tako razdeljeni na zaščitene in privilegirane ter na ostale, ki nosijo materialne posledice neodgovornega ravnanja prvih. To je v popolnem nasprotju z vsako socialistično ali celo demokratično etiko, prav tako in še posebej pa z Ustavo SFRJ, ki zagotavlja enakost pred zakonom vsem državljanom. Ponovno zahtevamo odpravo tistih členov kazenske zakonodaje, ki sankcionirajo mišljenjski in verbalni delikt ter se s tem pridružujemo vrsti drugih združenj, strokovnjakov in nenazadnje 12. kongresu ZSMS, ki so zahtevali isto.
Zahtevamo takojšnjo ustavitev postopka zoper Tomaža Mastnaka in v primeru, če do nje ne pride, pozivamo vse pripadnike mirovnega gibanja in druge napredno misleče ljudi, da pridejo v petek, 27. junija ob 9.00 uri v dvorano 118 Temelnega sodišča v Ljubljani, kjer se bo sodilo javni kritiki, ter s tem podprejo prizadevanja za demokratizacijo življenja v Sloveniji in Jugoslaviji.
V Ljubljani, 14. 6. 1986

Na osnovi razprave je OO ZKS uredništva Mladine sprejela naslednji sklep:
Zapis, zaradi katerega je vložena obtožnica proti Tomažu Mastnaku, je bil namenjen objavi v Mladini, vendar je bil zaradi »neformalnega« pritiska umaknjen. Obtožba, ki je bila vložena na osnovi dejstva, da je članek Korak naprej k demokratizaciji bil prebran na Radiu Študent, po mnenju članov OO ZKS priča o tem, da se obnavlja praksa političnih procesov na osnovi členov, ki so tako neprecizni, da obtožnica postavlja v položaj, v katerem mora dokazovati, da »ni kriv«. Nadalje obtožba, kakršna je bila vložena proti Tomažu Mastnaku, priča o težnji po omejevanju svobodnega izražanja mnenja v kandidacijskih postopkih in težnji po uveljavljanju »nedotakljivosti« posameznih političnih osebnosti.
V Ljubljani 9. 6. 1986

Člani skupnega izvršnega odbora društev ŠKUC in FORUM smo izvedli, da je zoper člana naše organizacije Tomaža Mastnaka sprožen kazenski postopek zaradi njegovega besedila »Korak naprej k demokratizaciji«, napisanega za tednik Mladina in objavljenega v različnih drugih sredstvih javnega obveščanja. Tomaž Mastnak naj bi v njem sramotil visokega predstavnika jugoslovanske republike.
Z vsebino inkriminiranega besedila smo seznanjeni in ugotavljamo, da je v njem Tomaž Mastnak izrazil svoje mnenje o tedanjem kandidatu za predsednika zveznega izvršnega sveta, seveda na osnovi ocene njegove politične biografije. Zato imamo to obtožbo za skrajno nekulturno, v posmeh demokratični družbeni ureditvi in grožnjo svobodnemu izražanju mnenja o temah, ki prizadevajo vso skupnost. Če je izražanje mnenj o kandidatih za vodilne politične funkcije v državi kaznivo, potem njeni državljani niso prav nič na boljšem, ko bi bili v kateri koli obliki despotizma.
Kot organizacija, ki je zanj kulturo izražanja conditio sine qua non, in kot član SZDL predlagamo predsedstvu RK SZDL, da sprejme naslednja stališča, ki so hkrati naša stališča:
— Tomaž Mastnak je v svojem besedilu izrazil svoje mnenje o kandidatu za visoko zvezno funkcijo, in sicer argumentirano, nedvoumno in v skladu s priporočili SZDL o široki javni razpravi pred preteklimi volitvami;
— izražanje mnenj o kandidatih za državniške funkcije je nujen pogoj demokratičnih volitev, kakor je nujen pogoj demokratičnih volitev to, da se o kandidatih javno razpravlja;
— predstavniki oblasti (katere koli državne tvorbe) ne morejo biti zaščiteni pred javnim mnenjem o njihovi primernosti za druge funkcije, niti pred javnim izjavljanjem protijim, niti pred argumentiranimi ocenami njihovega političnega delovanja ali nastopanja;
— obtožba Tomaža Mastnaka je takšne vrste, da omogoča maščevanje kandidata za javno funkcijo tistim, ki se izrekajo proti njemu;
— naperjena je zoper prizadevanja za demokratizacijo volitev in minimalno politično kulturo;
— zato je obtožbo treba umakniti, se prizadetemu opravičiti in takoj ukrepati, da se črtajo ali popravijo členi kazenskih zakonikov SRS in SFRJ, ki se lahko zlorabijo za kršenje ustavnih in osnovnih človekovih pravic.
Hkrati predlagamo, da predsedstvo RK SZDL takoj oblikuje komisijo, ki bo skrbela za varstvo ustavnih pravic občanov na območju SRS na ta način, da bo raziskala primere kršitev, ki ji bodo prijavljeni. To nalogo naj opravi, dokler pravno varstvo za takšne primere ne bo do konca urejeno.
V Ljubljani, 16. 6. 1986
Za skupni izvršni odbor društev ŠKUC in Forum:
Bogdan Lešnik
(predsednik)

Izjava raziskovalcev Inštituta za marksistične študije ZRC SAZU ob obtožnem predlogu proti Tomažu Mastnaku
Podpisani raziskovalci Inštituta za marksistične študije ZRC SAZU smo se 19. 6. 1986 seznanili z obtožnim predlogom proti sodelavcu Inštituta za marksistične študije ZRC SAZU Tomažu Mastnaku zaradi domnevne »sramotivne najvišjega predstavnika druge socialistične republike«.
Z zaskrbljenostjo ugotavljamo, da gre pri postopku, sproženem proti Tomažu Mastnaku, za poskus uvajanja političnih sodnih procesov in s tem za nedopusten pritisk na neodvisnost sodstva v naši družbi. Svojo oceno opiramo na prepričanje, da je povečana represija v različnih delih SFRJ, o kateri govori tudi Tomaž Mastnak, problem, ki nedvomno zahteva, da se kritično in javno obravnava njegovi vzroki, njegovi družbeni učinki in njegovi nosilci — tudi in zlasti, če gre za visoke politične funkcionarje — nikakor pa javna obravnava objektivnih dejstev represije v SFRJ ne sme biti predmet sodnega preganjanja. Menimo, da rošitev za nakopičene gospo-

darske in politične probleme naše družbe ni povečana represija, ampak izvajanje korenitih družbenih, ekonomskih in političnih reform, ki bodo sposobne povezati in združiti vse delovne ljudi in občane. Zatekanje k represivnim ukrepom je, kakor nas uči pretekla in sodobna zgodovina, znamenje za obžalovanja vredno nesposobnost vodilnih družbenih struktur za globalno razreševanje družbenih nsprotij in konfliktov.
Zato zahtevamo, da se preneha s prakso političnega sodnega procesa, torej s »primerom Tomaža Mastnaka«. Izhajajoč iz ustavno zagotovljene neodvisnosti sodstva v SFRJ, smo prepričani, da bo postopek proti Tomažu Mastnaku končan na način, ki je vreden načel pravne države. Najostreje nasprotujemo vsakršnim pritiskom na sodišče in menimo, da mora vsakdo, ki ni ugovarjal preteklim primerom preudiciranja sodb v izjavah naših visokih političnih funkcionarjev, molčati tudi ob sedanjem vznemirjenju družbene javnosti zaradi obtožnega predloga proti Tomažu Mastnaku.
Ljubljana, 20. 6. 1986

Odbor Slovenskega filozofskega društva se je na seji dne 6. 6. 1986 seznanil z vsebino obtožnice proti članu odbora tov. Tomažu Mastnaku zaradi domnevne »sramotivne visokega predstavnika druge republike«.
V razpravi o tem primeru je IO SFD ugotovil, da gre za obtožbo, ki je po svoji naravi povsem politična in sprožena na osnovi enega tistih členov, ki so po mnenju SFD (kakor tudi številnih drugih združenj in uglednih strokovnjakov) sporni. SFD se je skupaj z nekaterimi drugimi družbenimi dejavniki zavzemalo za odpravo vseh členov (oz. za preciziranje formulacij), ki določajo »delikt mišljenja« in kot takšni vnaprej onemogočajo obtožbeni smiselno obrambo. Obtožba proti Tomažu Mastnaku je iz teh razlogov hudo zaskrbljujoča in po mnenju IO SFD pomeni obnavljanje prakse političnih sodnih procesov v SR Sloveniji.
Na osnovi tega stališča IO SFD zahteva prekinitev postopka proti **tov. Tomažu Mastnaku** in javno razpravo o spornih členih KZ, ki že dlje časa vznemirjajo javnost.
V Ljubljani, 6. 6. 1986

Stališče aktiva ZK uredništva revije PROBLEMI ob obtožbi proti Tomažu Mastnaku
Aktiv ZK uredništva PROBLEMOV v celoti sprejema mnenje, ki ga je ob obtožnem predlogu proti Tomažu Mastnaku oblikovalo uredništvo PROBLEMOV.
Kot člani ZK menimo, da samo dejstvo takšnega izražanja političnega procesa ne le zavira demokratizacijo naše družbe, ampak tudi prispeva k ustvarjanju stanja, ki blokira možnost ustvarjalnega izhoda iz sedanjega težavnega družbenogospodarskega položaja. Politični procesi ustvarjajo v družbi vzdušje, da napredne sile niso zmožne obvladovati položaja, zato je treba družbene sile, ki stojijo za političnimi procesi, enoznačno spoznati kot razrednega sovražnika, ki hote ali ne hote vodi psihološko specialno vojno proti SFRJ. Posebej poudarjamo, da štejemo javno izražanje kritike ob pojavih, kakršen je proces proti Tomažu Mastnaku, za našo dolžnost kot člani ZK. Ena izmed nalog ZK je namreč tudi boj proti nedemokratičnim težnjam, dušenju kritične misli in odgovarjanju na kritiko z državno-represivnimi ukrepi. Če ZK opušča ta boj, se odreka svojemu članstvu oz. sili svoje članstvo, da se prej ali slej odreče organizaciji, ki v svoji praksi ne spoštuje lastnih najvišjih programskih načel.
Ljubljana, 18. 6. 1986

aktiv ZK uredništva revije PROBLEMI

STALIŠČE UREDNIŠTVA REVJE PROBLEMI OB OBTOŽBI PROTI TOMAŽU MASTNAKU
Uredništvo PROBLEMOV se je na svoji seji dne 17. 6. 1986 seznanilo z obtožnim predlogom proti Tomažu Mastnaku, članu uredništva revije PROBLEMI. Uredništvo je soglasno ocenilo, da že samo dejstvo, da v današnji družbi lahko pride do procesa s tako neposredno v oči bijočo absurdno vsebino, marsikaj pove o sedanjem družbenem trenutku.
Stališča Tomaža Mastnaka so v celoti objavljena v RAZMERJIH, glasilu študentov FSPN. V njegovem sestavku je
1) naštetih vrsta dejstev družbenorepresivne narave v republiki Bosni in Hercegovini, in
2) med kandidacijskim postopkom za mesto predsednika ZIS zavzeto kritično stališče o ustreznosti takratnega kandidata za to mesto, ne da bi bile pri tem uporabljene kakršnekoli osebno žaljive opredelitve.
Če tako naštevaje dejstev in takšna kritika, ki je večkrat razglašeni sestavni del vsakega kandidacijskega postopka, ni sta dovoljeni, je sleherno govorjenje o potrebi odprte kritike pri nas farsa. Iz očitne nesmi-

selnosti postopka proti Tomažu Mastnaku, iz tega, da bi na tak način lahko obtožili ne le ogromno članov v naših revijah in časopisju, ampak celo ogromno izjav samih družbenopolitičnih delavcev, je treba potegniti sklep, da gre za izrazit primer političnega procesa. Temeljna poteza političnega procesa je namreč prav to, da njegova neposredna nesmiselnost zakriva oz. nosi »pravi pomen« — demonstrativno politično obračunavanje, zastraševanje itn. Ob tem pa je treba dodati, da takšen proces izdaja predvsem neko grozljivo šibkost: šibkost politične oblasti, ki se mora spuščati na tako nizko raven.
Kar nas ob tem procesu prevzema, torej ni toliko jeza kot zaskrbljenost nad politično kulturo, ki je zmožna uporabljati takšna sredstva. Dejstvo je, da s takšnimi procesi vodilne politične sile izpričujejo svojo nemogočnost in da se smešijo pred demokratično javnostjo.
Zaradi tega vidi uredništvo revije PROBLEMI edino rešitev v takojšnjem umiku obtožnice proti Tomažu Mastnaku.
Ljubljana, 18. 6. 1986
uredništvo revije PROBLEMI

POLITIZACIJA JOŠ JEDNOG »SLUČAJA« U SLOVENIJI

Iza paravana »slobode mišljenja«

Što se ustvari krije iza pritiska na Ljubljanski osnovni sud da obustavi postupak protiv Tomaža Mastnika, autora »predizbornog« napisa u kome se kritizira Predsjedništvo RK SSRN Bosne i Hercegovine zbog »preuveličavanja zasluga kandidata za predsjednika SIV«

1986/3112

TUDI PRIHODNOST NI VEČ TISTO, KAR JE BILA

Tako se je glasilo propagandno geslo letošnjega kongresa Zveze socialistične mladine Slovenije. Ne naključno, kajti brez dvoma je prav v geslu izraženo spoznanje eden bistvenih razlogov za »revolucionarizacijo«
mladine, pa tudi dela njene politične organizacije. Dokazov za to, da se mladi osvobajamo spon in kalupov, v katere nas je v preteklosti stlačila politika, je nešteto. Ustanavljanje in delovanje ekoloških in mirovnih gibanj, lanskoletni študentski bojkot in iz njega izhajajoča demokratizacija ljubljanske Univerzitetne konference, bojkot študentov AGRFTV, napovedani protestni shod ljubljanskih srednješolcev, dejstvo, da so prav mladinski mediji tisti, ki širijo prostor demokratične javnosti in nenazadnje sam mladinski kongres v Krškem neizpodbitno dokazujejo, da se mladina prebujala.

muzika

Toda: kot je zapisala Ngajo Marsh (ngajo marš), in pri tem ni mislila zgolj na estetiko »lepota je v očeh opazovalca«.

To, kar je za nekoga lepo, je za drugega grdo; kar je za enega prebujenje, je za drugega upor. **Upor, ki ga je treba najodločneje zatreti.**

In če velja prvo v našem primeru z mladinsko organizacijo na republiški ravni, potem je drugo značilnost te organizacije na zvezni ravni, kar bo nedvomno potrdil včeraj začetni kongres ZSMJ. Od tu toliko govora o »poskusih protirevolucije na Kosovu, maspoka na Hrvaškem in liberalizma v Srbiji«, »številnih protisamoupravnih in protisocialističnih silah«
in podobnih neslanostih, ki jih je zaslediti v uvodnih referatih na zveznem mladinskem kongresu. Od tu tudi dejstvo, da je uvodničar v komisiji za razvoj ZSMS kot frontne in socialistično opredeljene mlade generacije ugotovil, da se mladi ne smejo ukvarjati zgolj z vprašanji, ki jih neposredno zadevajo (šolska reforma, zaposlovanje), pač pa tudi z neuvrščeno politiko in pokojninskim sistemom. In kaj bo z vprašanji, in zahtevami, ki jih je — tudi na kongresu v Krškem — zastavila t. i. »baza«?

muzika

Vprašanje je retorično samo dotlej, dokler verjamemo, da je zvezni kongres mladinske politične organizacije povsem formalen akt, ki v dejanskosti nima nikakršne teže. V kolikor pa smo prepričani, da je prav tak kongres mesto javne artikulacije in družbene verifikacije problemov in zahtev, ki jih postavljajo vsi tisti mladinci, ki v trenutni družbeni stvarnosti dejansko živijo in bodo — po zaslugi tistih, ki »so nam požrili prihodnost«
— živeli v badi tudi potem, ko bodo oni drugi že pod rušo, je stvar videti mnogo bolj resna.

muzika

Vsi tisti, ki so pričakovali, da bo zvezni kongres ZSMS podprl mlavnike in ekologe, zahtevo po odpravi 133. člena, se uprli organizaciji prazničnih in športnih spektaklov in podobno, so pričakovali zaman. Kajti, kot piše današnje delo (citati): »Med gosti današnjega kongresa so bili deležni najbolj navdušenega ploskanja delegatov: narodni heroji in udeleženci NOV, pa tudi predsedniki jugoslovanske mladinske organizacije od prvega kongresa do danes.«
(konec citata) Nič čudnega, saj sami, oziroma njihovi predstavniki — uvodničarji niso povedali ničesar bistvenega — med izvirnikom in kopijo se vsakdo raje odloči za izvirnik.

muzika
ODVIZO

RS

ŽIVEL KONGRES!

1400 mladincev bo danes začelo sejati na 12. kongresu ZSMJ. Silvija Žugič-Rijavec, predsednica jugoslovanske mladine, je med tiskovno konferenco o pripravi na kongres povedala, da so postorili vse potrebno. Zastavlja se nam vprašanje, kaj sploh sodi v kongresne priprave. Zelo pomemben del kongresnih priprav je nedvomno dekoracija prelepega Sava centra. V dekorativni del priprav sodi tudi tiskanje plakotov, izobešanje zastavic ipd. Vsebinski del priprav obsega tiskanje brošure, ki naj bi služila kot delovno gradivo. Najpomembnejši del kongresnih priprav pa pravzaprav ni viden. Gre namreč za ideološko pripravo cele mlade generacije. Ideološka priprava je, kot se za kongres spodobi, izjemno pretehtana, zapletena, najbrž pa bo tudi učinkovita.

Na sedmi strani včerajšnjega Dela lahko bralci najdejo izborni primerek te priprave. Za sarajevsko Oslobođenje je članek o mladini napisal neki Rajko Živković. Delo pa ga je ponatisnilo. Živkovićev esej govori o zavesti mladine, o revolucionarnih tradicijah, izvirih revolucije in še o marsičem. Gre za glorificiranje vsega, kar je bilo že kdo ve kolikokrat glorificirano in za kazanje s prstom na tistega, ki je najbolj pri roki. Članek je relativno dolg, čeprav je brez vsebine. Pa poglejmo zakaj. Avtor je enajstkrat uporabil sintagmo **revolucionarne tradicije**, sedemkrat sintagmo **negovanje tradicij**, 14-krat je napisal besedo **revolucija**, 25-krat besedo **mladina**, petkrat je govoril o **bratstvu in enotnosti**, o **izvirih revolucije** je govoril 4-krat, o »akciji«
petkrat, besedo »samoupravljanje«
je napisal sedemkrat, besedo »vzgoja«
je uporabil 4-krat, v štirih stavkih pa je namigoval na sovražnika in na obračun z njim. Besedo »problem«

lahko najdemo le enkrat. Da bi bil cel spis bolj prepričljiv, ga je avtor obogatil s Titovimi citati.

Razumljivo je, da je v spisu beseda »mladina«
uporabljena največkrat, saj je mladina objekt ideološke priprave. Nanjo je treba naslavljal tako dolgo, dokler se ne bo prepoznala. Preostanek besednih zvez pa je prav tako uporabljen zelo premeteno. Ker je Živković govoril o revolucionarnih tradicijah, je moral to besedno zvezo uporabiti največkrat, kombiniral pa jo je z vsemi drugimi možnostmi: bratstvo in enotnost, negovanje tradicij, akcija, samoupravljanje, sovražnik, vzgoja itd. Postopek bi lahko imenovali tudi **instant novinarstvo**. Vzameš deset besednih zvez, seveda kar najbolj udarnih, potem pa jih kombiniraš, mešaš in premikaš. Učinek pri bralcu je zagotovljen. Ob stalnem ponavljanju enih in istih besed bralca prepričaš, pa če je še tako trmast in vztrajen.

muzika

Po tako udarni preparaciji mladincev postaja jasno še nekaj. Besede »problem«
na kongresu praktično ne bi smeli uporabljati. 1400 delegatov pa bo funkcioniralo približno tako, kot zastavice okrog Sava centra. Namen novinarja Oslobođenja je jasen: spreminiti mladince v dekoracijo naše družbe. Ta dekoracija pa naj bi se vračala k izviru revolucije, se pri njih napajala in od njih tudi živela. Živković bi lahko vedel, da danes niti izvir niso več tisto, kar so bili včasih. Zastrupljeni izvir reke Krpe v Beli krajini je najlepši primer.

muzika

ZAPRTOST NEKEGA KONGRESA JE NAZADNJAŠTVO NJEGOVE ORGANIZACIJE

Končal se je še en kongres, kongres hrvaške mladine. Kot je že utečen protokol, so se sprejemali amandmaji, ki pa so bili v večini primerov odbiti z dokaj netrežno argumentacijo. Navajamo vam karakterističen primer: OK ZSM Hrvaške iz Trnja je predlagala naslednji amandma, da se v 13. členu o družbenih organizacijah doda vstavek: družbena gibanja in druge oblike organiziranja mladosti itd.

Obrazložitev zavrnitve obsega takojmenovano dejstvo, da se to pokriva z drugimi oblikami delovanja mladih, ker vse vsebujejo iniciative mlade generacije in jih zato ni potrebno posebej navajati. Tako se družbena gibanja pojmujejo kot oblike delovanja, ne pa tudi kot organizacijske oblike. S tem odpade tudi sprejetje v kolektivno članstvo mladinske organizacije.

Dopuščamo si kratek komentar.

Zgled po absorpciji iniciativ v slovenski mladini je očiten. Medtem ko so te brez težav prišle v programsko zasnovo ZSMS že na predpreteklem kongresu v Novem mestu in so pokazale svojo pravo veljavo tudi v Krškem, je mesto prostora za sprejemanje svobodnih iniciativ, ki pomenijo tudi oblike alternativnega delovanja, v drugih republikah simptomatičen pojav negiranja kakršnih koli iniciativ.

gido

Po končanem kongresu se Radio Študent loteva njegovega pregleda. Če gremo lepo po vrsti, bomo brž ugotovili, da je bila napovedovana komunikacija nesporazum, da so prevladovala afektivna stanja, megalomanske ideje in podobni znaki norosti.

»Naštevane največjih družbenih problemov, stare ideologije, dolgoročni interesi, nekateri posamezniki, družbene piramide, žaljenje Titove osebnosti, organizacija brez vodstva, demokratični centralizem, »Kosovo smo počistili, zdaj je na vrsti Slovenija«, to naštevane nas uvede v bogastvo ponavljanja že obstoječega. Na pritiske, izzive in novosti lahko organizem, kot je Družbeno-politična organizacija, reagira le na prej opisan način.

»Kar zadeva verbalni delikt so opozorili, da v naši zakonodaji ni nobenega kaznivega dejanja, ki ga ne bi mogli označiti kot delikt **mišljenja**«.

Od kongresa dalje torej lahko pričakujemo Kazenski zakon z enim samim členom. Za dokaz bodo služile misli, edini člen bo tisti, ki govori o verbalnem deliktu, katerega težo bodo določali kongresnikom podobni mošje.

Če naj bi bil kongres mesto javne artikulacije zahtev in družbene verifikacije problemov, potem je slednja privzela formo norosti. Ta se je v dobršnem delu razširila še na mladinske medije — če ste poslušali petkov TANK, v katerem je o kongresu govoril odgovorni urednik Mladosti, ste se o tem zagotovo prepričali.

(Majda Vrhovnik)

O vstajanju duhov iz groba

Ravno zaradi svoje nepopolne, krhke in začasne narave je znanost trdoživa, prožna in polna poganjkov. Humus, v katerem lahko uspeva, sestavljajo dvom, kritika, alternativne zamisli pa vrenje in kresanje mnenj.

Z odprtostjo svoje narave znanost vpliva na celotno družbo, na njeno kulturno atmosfero. Seveda gre za povratno zvezo, celotno družbeno okolje vpliva na znanost.

Družbeno ozračje, ki drugačna mnenja zgolj dopušča, za rast znanosti in kulture ni dovolj plodno. Svobodno kresanje mnenj je možno samo v okolju, ki je do drugačnih pogledov gostoljubno, ki vznikanje nasprotnih zamisli tudi spodbuja. Nihče ne more priti do novih idej tako, da ponavlja lastna stališča: perpetuum mobile pač ni mogoče. Teorije, ki se izogibljuje spopadanju z nasprotnimi mnenji, so zanesljivo mrtve; družbena klima, ki ne dopušča alternativnih mnenj, je idejno jalova in za bistvo znanosti škodljiva.

Kolikor pa kako družbeno okolje nasprotna mnenja preganja ali celo kaznuje, toliko je to okolje srednjeveško, se pravi okolje, v katerem duhovi vstajajo iz groba.

Andrej O. Župančič

Naši razgledi, 9. maja 1986

OPRAVILO BIVŠEGA UREDNIKA:

Pri opisovanju fotografij v številkah 2 in 3/4 me je zapeljala podobnost. Domnevni Jože Smole, predsednik RK SZDL Slovenija je v resnici dr. Ivan Kristan, rektor Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Obema tovarišema se opravičujem. SR

KATEDRA

Študentski časopis KATEDRA, Tyrševa 23, MARIBOR, telefon (062) 22004, 22977. Številka žiro računa: 51800-678-81846. Izdajalec: UK ZSMS Maribor.
Uredništvo: Branko Greganovič (glavni in odgovorni urednik), Dominik Šolar (oblikovanje), Marko Klasinc (Obrazi), Peter T. Dobrila (kulturno dogajanje), Mitja Reichenberg, Samo Resnik (znanost), Dragica Korade (ljubljansko dopisništvo), Miran Lesjak (stran Radia Študent), Ružica Vujović (beograjsko dopisništvo).
Tehnični urednik: Marjan Hani
Tajnica: Tanja Muršec
Distribucija: Slavko Cehner, Tomaž Borko
To številko je uredil še Samo Resnik
Sodelavci: Tomaž Brenk, Andrej Fištravec, Simona Fajfar, Jožica Grum, Albin Keuc, Irena Polak.

Peter Podgorelec, Danica Pucić, Alenka Puhar, Urban Vehovec, Ivo Vidic
Katedra izhaja ob podpori Družbenega dogovora o financiranju mladinske periodike v Sloveniji in Univerze v Mariboru
Tisk: ČGP Večer, Tržaška cesta 14, 62000 Maribor
Le. na naročnina: vsi 500 din
Oproščeno temeljnega davka na promet po sklepu št. 421-1/70, z dne 11. 1. 1973
Sestanki uredništva: desetega v mesecu in prvi torek po izidu — ob 18.00
Uradne ure: ponedeljek 10—12.00, torek 12—14.00, četrtek 14—15.00

Slika na naslovni strani: protest našega sodelavca proti nenadni in samovoljni prepovedi priljubljene poti. Sedaj tam streljajo.

V zvezi s kazenskim pregonom Tomaža Mastnaka je na pobudo Sekcije za proučevanje socialnih gibanj skupščine Slovenskega sociološkega društva, ki je zasedala 13. junija v Dobrni, sprejela naslednji javni protest in zahteve:

Protestiramo proti sprožitvi kazenskega postopka zoper člana SSD mag. Tomaža Mastnaka po členu 112 KZ SR Slovenije, ki obtoženega bremeni »sramotivne najvišjega predstavnika druge socialistične republike«, in zahtevamo takojšnjo opustitev kazenskega pregona.

Mag. Tomaž Mastnak je v inkriminiranem članku »Korak naprej k demokratizaciji« izrazil in utemeljil svoje nestrinjanje s predlaganim kandidatom za predsednika ZIS, kar pa nikakor ni moč imeti za »sramotivne« predlaganega kandidata. Uvedba kazenskega postopka zoper mag. Tomaža Mastnaka je grobo omejevanje dmokratske pravice izražanja stališč in mnenj, ki bi še posebej morala biti zagotovljena v predvolilnih in volilnih postopkih.

Slovensko sociološko društvo meni, da takšni sodni potopki pomenijo omejevanje intelektualnega in publicističnega dela, poleg tega pa škodijo tudi ugledu SR Slovenije in SFRJ. Skupščina slovenskih sociologov pooblašča Upravni odbor društva, da sproži strokovno razpravo o členu 112 KZ SRS in členu 157 KZ SFRJ ter predlaga spremembe ali pa odpravo teh členov.

kot so se srečevale v Beogradu. V resnici nobena od zahtev ni bila avtentično slovenska, zato toliko bolj presenečajo nepojmljivi kongresni sklepi, ki zavračajo celo javno razpravo o ukinitvi smrtnih kazni, o verbalnem deliktu in civilnem služenju vojaškega roka.

Protislovja sklenjenega v Beogradu so tukaj kakor na dlani: ZSM je sicer sprejela gibanja pod svoje okrilje, hkrati pa smo lahko slišali zahteve po uvedbi dmokratskega centralizma in odgovornosti v mladinsko organizacijo. ZSM torej priznava tudi mirovno gibanje, vendar pa se distancira od zahteve po civilni službi kot eni od najpomembnejših mirovnih pobud. Beograjska salomonska rešitev, po kateri je kongres obravnaval vprašanja civilne službe, vendar pa se z njimi ukvarjajo pristojni strokovni organi, v katerih delo naj bi se aktivno vključila tudi ZSM, izraža ves konformizem mladinske organizacije, ki si nad oporečniki vesti umije roke.

Frontna organizacija mladine, ki družbena gibanja sprejme za svoje tako, da jim nasprotuje, očitno ni to, kar bi hotela biti. Je komsomolska organizacija, je politična stranka, ki je bolj papeška od papeža samega. Komsomol kot podmladek Partije lahko ima samo ideologijo, ki je istovetna s partijsko, zato mora obsoditi kot ideološko nesprejemljive vse tiste poskuse sprememb, po katerih niti znotraj sebe niti navzven

KORAK NAPREJ K DEMOKRA- TIZACIJI PRED SODIŠČEM

KAKO NAZAJ

To je ta svet, ki mu ni več do ničesar — zato ostajajo vsi na svojih mestih

Andre Gide

osem let ječe dr. Vojislava Šešlja zaradi nekega še nedokončanega in v predalu ležečega teksta; pozimi so se posvečeni ukvarjali z »beograjsko šesterico« menda proti državi pišoči sociologov. In ker Slovenija lahko obstaja samo znotraj Jugoslavije, blizu pa sta ji tudi Bolgarija in Albanija, so v tem času ideološko budni državljani tostran Alp razkrinkali prav tako še neobjavljen esej Spomenke Hribar *Krvida in greh*, to poletje pa je na vrsti eden od najbolj perspektivnih in teoretsko izredno plodnih sociologov mg. Tomaž Mastnak zaradi svojega javno (?) izraženege nestrinjanja z izvolitvijo tov. Branka Mikulića za predsednika jugoslovanskega izvršnega sveta. To, da je napisal samo tisto, kar s(m)o mnogi v tej državi mislili, Tomažu na sodni obravnavi prihodnji četrtek gotovo ne bodo štel med olajševalne okoliščine — kvečjemu nasprotno.

Te dni pa se po Ljubljani kar precej glasno šušlja o še enem užaljenem politiku, ki je žaljivcem prav tako grozil s tožbo. Užaljeni tovariš ni nihče drug kot zdajšnji predsednik mestne konference mladine v Ljubljani in eden od dveh najresnejših kandidatov za novega predsednika slovenske mladine. (Užalili so ga seveda člani predsedstva ljubljanske Univerzitetne konference mladine — ki so, mimogrede, za časa svoje trimesečne vladavine že marsikje blodili, a tudi marsikaj zablodili. U-kajevci so Klenovška žalili pri-

govarjal ne da bi ga kdo vprašal ali se z izvolitvijo tovariša Mikulića strinja ali ne. Preprosto — **vzel si je besedo tam, kjer mu ni bila dana.** Ne vemo sicer, s čim je predsednika izvršnega sveta žalil bolj: z navajanjem vseh njegovih zaslug za dmokratski razvoj jugoslovanske družbe ali pa s tem, ker jih ni navajal po njegovem nareku. Ali pa morda s tem, ker je dregnil v auro nosilcev oblasti pri nas, ki se do interesov, pobud, stališč, mnenj in predlogov članov civilne družbe obnašajo prav tako indiferentno kot nekdanji absolutistični suvereni, ki so trdo verjeli v to, da niso nič drugega kot božji — in ne človeški — nameščenci na zemlji in kot taki odgovorni za vsa svoja dejanja le pred Bogom. Seveda obstaja med prvimi in drugimi vrsta formalnih razlik. Ena izmed njih je gotovo ta, da zaradi Kazenskega zakona SFRJ — še zlasti pa zaradi njegovih slave vrednih členov 122, 123, 125, 126, 127 in 133 — Mastnaku v eni komunistični državi ne bo treba soditi po milosti božji.

Gre za tiste člene KZ SFRJ, ki v družbi brez uradno deklariranih tabujev, tabuje uradno določajo seveda dovolj široko in dovolj neprecizno, tako da nas šele njihova vsakovrstna praktična raba pouči o tem, kaj vse je umeščeno v sfero nedotakljivega, prepovedanega in za koga vse ali bolje za koga samo so rezervirane besede »l'état c'est moi.« Z drugimi besedami, po skoraj sedemdesetih letih obstoja ta država premore komajda še Täterstrafrecht, **zakon, ki prav s svojo nejasnostjo in nedoločnostjo istočasno, ko neko družbeno skupino štiti, vse druge ogroža.** Zakon, ki ni noben pravni zakon, če pravo je to, kar je, namreč institucionalizacija vedenjskih vzorcev na nivoju vsake konkretne globalne družbe. Je zakon prerije. Kajti, če zakon koristi le nekaterim, tistim, ki imajo strojnice, potem se znajde dvakrat v primežu nemožnega da bi bil zakon: ne samo, da zanika oba svoja temeljna konstitutivna elementa — pravico in resnico — ampak tudi svojo funkcijo, saj pri iskanju resnice ne eliminira sile. In če je človek kriv vsega tistega, česar ga bremeni obtožnica vse dotlej, dokler mu na sodišču morda ne dovolijo, da dokaže nasprotno, in če je njegova usoda na sodišču odvisna samo od sile, od razmerja moči, potem ne potrebujemo sodišč, ker imamo vojsko. Kazenski zakonik SFRJ v eni od najbolj čistih oblik upodablja sistem **emulacije**, ki ga pri nas menda ni. Na pojem emulacije so namreč vezana osnovna načela birokratske organizacije, katerih skupni imenovalec je popoln konformizem, zaradi česar z emulacijo označujemo tudi nek določen način mišljenja.

Zadnji teden v juniju bodo torej v Ljubljani pričeli s sodnim procesom proti Tomažu Mastnaku in s tem vnovič razbili imaginarij liberalne slovenske družbe znotraj sicer vse bolj mračnejšega jugoslovanskega prostora. Za tiste, ki so še pred nedavnim iskreno verjeli v to, »da se pri nas kaj takega kot se dogaja v Sarajevu in Beogradu že ne bi moglo zgoditi,« pa naposled image evrokomunistične slovenske prestolnice izgublja svoje realne osnove. Pravim naposled, ker nas že dolgo učijo o tem, da Slovenija lahko obstaja samo znotraj Jugoslavije. Kot Prometej, ki je v orlu, ki je vsak dan hodil kluvat njegova jetra, našel edini smisel svojega obstoja?

Dragica Korade

paperbacks will eventually prove to

člen 133 KZ spremeniti ali pa mu dodati še kakšen restriktiven odstavek, bodo mladinski komunisti tudi tokrat lahko rekli ne (*ali pa celo — dodajmo!*), če se bodo JLA-jevski komunisti v zvezi s pobudami za civilno služenje vojaškega roka pritoževali nad napadi na našo armado, pa bodo mladinski komunisti razmišljali takole: kot mladinec nimam mnenja baze, kot komunist pa moram slediti Partiji. Opredeliti se torej **moram** proti civilnemu služenju vojaškega roka.

paradoksov in razcepov.

Dejstvo, da so sredstva javnega obveščanja zaradi stališč in zahtev slovenske delegacije iz kongresa naredila medijski dogodek št. 1, ki so ga obogatila s takšnimi ali drugačnimi nacionalnimi konotacijami, sili tiste slučajno slovenske komentatorje kongresa, ki zaradi stvari samih in ne zaradi nacionalne pripadnosti ta stališča podpirajo, da v zvezi s členom 133, smrtno kaznijo in bodočnostjo štafete ter množične telovadbe na stadionu JLA.

ne bi bil več to kar je, niti Partija ne bi bila to, kar je. Partije kot partije so večne, svojih metod in oblik delovanja ne spreminjajo. Štafeta mladosti bo ostala natančno to, kar je, dokler bo Komsomol ostal komsomol. Če torej zvezna mladinska organizacija obtožuje ZSMS, da le-ta odstopa od skupnih poti in skupnih ciljev, potem razglasa neko hipotezo, ki bi jo morala ZSMS v kratkem potrditi ali zavreči. Potrdi jo lahko tudi tako, da se odreče množični telovadbi na stadionu Jugoslovanske ljudske armade. Nedvomno bi bila to gesta, ki bi izpričevala, kako resno so z dmokratskimi pobudami mislili slovenski delegati na zveznem kongresu: V nasprotnem primeru bomo morali govoriti **pač o** dveh komsomolih: o bolj levem in bolj desnem.

miran

Ne verjamemo, da katera koli skupina ljudi dovolj primerna ali dovolj modra, da bi lahko delovala brez nadzora ali brez kritike. Vemo, da je edini način, da se izognemo napaki ta, da se jo odkrije in da je edini način, da se jo odkrije, svoboda vprašanj. Vemo, da bo v tajnosti neodkrita napaka cvetela in se širila.

Robert Oppenheimer

Gornji skupek hipotez se seveda nanaša na najbolj »vroče« sklepe oz. nesklepe zveznega mladinskega kongresa. Kongres je vzbudil veliko pozornost medijev, predvsem zato, ker je z ostrimi nastopi mladinskih funkcionarjev in delegatov in z njihovimi medsebojno izključujočimi se stališči razbil skoraj pol leta trajajočo kongresno monotonijo. Javna občila so dodobra izkoristila demagoške nastope in prerakanja za govorniškimi odrom za to, da bi pokazala in dokazala, da se na kongresnih odločah o vsebinskih vprašanjih, da kongresi niso ideološki rituali. Toda upoštevanje sklepe mladinskega tribunala v Sava centru moramo ugotoviti, da je bil kongres monoton **vsaj** v takšni meri kot so to bili množični

Ne smemo namreč pozabiti, da se te zahteve, izrečene v domačem okolju, srečujejo s prav tako odklonilnimi stališči domačih reprezentantov javnega mnenja,

Naslednje strani naj bi predstavljale nekakšen spomenik Radiu Študent, trenutno najbrž najboljšemu alternativnemu sredstvu javnega obveščanja v Jugoslaviji, ki bi počasi utegnil zaradi mačehovskega odnosa dajalcev dotacij tiho smrt storiti. Liste bi naj spremljal kratek uvod Francija Zavrla, odgovornega urednika RŠ. Franci je tekst dvakrat poslal v Maribor vendar se je, kot kaže, obakrat izgubil na pošti.

1. S PRAVILNO KADROVSKO POLITIKO

Ko so aprila letos člani predsedstva mariborske Univerzitetne konference mladine na svoji razširjeni seji razpravljali bolj kot o Katedri sami o vedenjskih odklonih njenega zdaj že bivšega glavnega in odgovornega urednika Sama Resnika, ni nihče od sicer redkih, zato pa nič manj dolgočasnih razpravljalcev pozabil navreči dejstva, da je februarška številka Katedre priobčila v javnosti takrat že »inkriminiran« tekst Tomaža Mastnaka »Korak naprej k demokratizaciji.« Mariborska študentka-proroktorica Marinka Jerman je v svoji kratki in temperamentni »razpravi« šla celo tako daleč, da je to dejanje — odgovorni urednik je zanj odgovarjal pred sodiščem — označila za »čisto, popolnoma neodgovorno provokacijo.« Seveda verjamemo, da mariborski mladinski funkcionarji niso toliko poudarjali objave Mastnakevega teksta zato, ker bi hoteli obračunavati s Tomažem samim, saj so tisti dan morali obračunati s tistim, s katerim so pač lahko — z Resnikom torej — s Tomažem pa bo 27. junija tako ali tako obračunalo ljubljansko temeljno sodišče.

2. Z IDEJNO OSVEŠČENIM SODSTVOM

Kot kaže, sodnih procesov proti družboslovcem, ki se ukvarjajo z analizo sodobnih družbenih procesov na nekoliko drugačen način kot »Kritična analiza političnega sistema,« ki ni niti kritična, še manj pa analiza, še ni konec. Pred dobrima dvema letoma so v Sarajevu obsodili najprej kar na

blizno tako kot Mastnak Mikulića: povedali so, da ga oni za predsednika slovenske mladine ne bi izvolili niti izjemoma, le da so za razliko od Mastnaka izkoristili formalno obstoječo možnost vpliva na selekcijo političnega kadra. Ko so podali svoje mnenje, ki so si ga pač izoblikovali na osnovi neposrednih izkušenj z dozdajšnjim Klenovškovim političnim delovanjem, je le-ta na eni od junijskih saj predsedstva zahteval poseben točko dnevnega reda o sebi samem, v okviru katere jim je dokazoval, da za to svoje mnenje nimajo nobenih dokazov. Itd., itd. ...

3. ZA ZASTORI ZAKONA

»Kako da odgovaram, kad me ne pitaju,« je zapisal Aca Šopov. Živimo pač v deželi, katere politični voditelji ne potrebujejo za to svojo dejavnost pribitke večine prebivalstva; ki, skratka, niso voljeni, še manj pa pooblašчени, ampak so na koncu volilne mašinerije za to preprosto oklicani. S tega vidika je bila Mastnakova misel, da Mikulić pač ni »najboljši med najboljšimi,« irelevantna, saj ni mogla imeti nikakršnega vpliva na morebitno Mikulićevo detronizacijo. Toda zdí se, da sodi v sklop kaznivih dejanj že sama misel na to, da zdajšnji predsednik izvršnega sveta ni najboljši med najboljšimi. V tem kontekstu pa se nahaja tudi vprašanje Aca Šopova — Mastnak je namreč od-

Na dnu iztrganega, zaplenjenega in uničenega lista Katedre 1/86 je stala objava, da bo revija v naslednji številki pričela objavljati esej Spomenke Hribar *Krvida in greh* (tiskali naj bi ga v treh nadleževanjih) ter poziv odgovornim tovarišem, naj pravočasno sporočijo, če jim to morda včas.

Edini na aparatih izmerljiv vpliv realnega socializma bo ostal trajno v spominu vsem nasprotnikom in zagovornikom izgradnje objektov, kjer naj bi atom služil človeštvu. Vsaj do sedaj so v socializmu postavljali pomnike večidel le žrtvam borbe za napredek, Černobil pa bo prvi spomenik socializmu, kjer se je od napredka tudi umrlo in se gotovo še bo. Nesreča v Černobilu bo ostala temeljni kamen boja proti JE.

Če nič drugega je v praksi dokazano, da se kaj podobnega vključno s posledicami lahko dogodi tudi v Krškem, pa čeprav naj bi kaj takšnega bilo praktično skoraj nemogoče — možnosti nesreče so minimalne, procentualno zanemarljive, kot so bile tudi še trenutke pred nesrečo v Ajaciu. Uvečbanost osebjem in kvaliteta konstrukcije ne dopuščata dvomov, nesreča v Krškem je možna le, če odpovedo vsi motorji Boeinga 707 družbe Trans World Airlines in potem to letalo z višine desetih kilometrov strmo glavi točno v reaktor JE Krško. Kot pravijo je to sploh edini način

povzročiti vzemirjenosti v kontrolni dvorani Krške nuklearke, ki proizvaja ceneno električno energijo, ki se bo po prvi pošiljki uradne rube iz rudnika Žirovski vrh v Anglijo, kjer bodo rudo predelali, še malce pocenila.

Domnevamo lahko, da bosta vojska in milica skupaj z organi civilne zaščite v duhu splošne ljudske obrambe in družbene samozaschite še med samim parkiranjem letala TWA in zadnjimi obupnimi poskusi pilota, da bi letalo izravnil, mirno in brez panike izselili približno 85 procentov prebivalstva Krškega in okolice vključno z upokojenci.

Zato izjavljamo, da nas ni strah, da imamo polno zaupanje v našo vlado in varnostne ukrepe naših organov, da vsak dan jemo primorsko solato in pijemo mlinjsko mleko. Na morje pa gremo na jadransko obalo, kjer letos radiacije sploh ni bilo.

Skrivnost našega uspeha je v tem, da zmeraj vemo kam veter piha.

Urban

O FINANCIRANJU NUKLEARNE ELEKTRARNE KRŠKO IN PODOBNIH OBJEKTOV

muzika 5"

Z nami nastopa komercialni direktor naše prve nuklearke:

VT: Bili smo obveščeni, da ima nuklearna elektrarna Krško težave z dobavo deviz. Ali lahko to komentirate?

IZT: ... ne smijemo iči u bilo kakve improvizacije (ga skineš in zarolaš notri muziko)

VT: Znači, preduzimamo akcije za, kao prvo, ozbiljno planiramo svoje potrebe, tako da se na vreme pojavimo u Jugoslaviji na onim punktovima.

IZT: smo tražili u glavnom smo uspjeli realizirati. Bilo je poteškoća, bilo je puno intervencija, telesa, telefonskih razgovora (ga počasi skineš in povoziš z muziko)

IZT: ... pa to je kompenzacija, kao i svaka druga kompenzacija vezana za ... (ga povoziš z muziko)

VT: Konkretno, za kakšen izvoz gre, a lahko to poveste ali tega ne smete povedati?

IZT: to je red veličine dva, dva i po milijona godišnje.

muzika 10" — LAIBACH

Nuklearna elektrarna Krško kot vsi ostali jugoslovanski potrošniki deviz podlega novemu deviznemu zakonu in improvizaciji kot eni temeljnih značilnosti jugoslovanjskega gospodarstva, ima pa to prednost, da je objekt velikega

družbenega pomena. To lahko ekspliciramo: prav tako kot vojna industrija je nuklearna oproščena carine pri uvozu repromateriala in prav tako kot vojna industrija ima nuklearna prednost pri dodelitvi deviz.

Pri tem primerjavo z vojno industrijo uporabljamo le zato, da bi si lažje predočili pomen tega objekta. Zadoščanje energetskim potrebam ni navidez nobene povezave z obrambo domovine in gospodarstva.

tišina 1"

Ker je likvidnost jugoslovanskega gospodarstva vprašljiva, ker mora Narodna banka Jugoslavije že sedaj tudi za več tednov blokirati izplačilo obveznosti posameznih podjetij tujini, ker bo revalorizacija dolgov kmalu postala tradicija in ker ni nikakršnih izgledov za boljše čase, je gradnja novih objektov velikega družbenega pomena tudi z ekonomskega stališča neumnost. Skoraj gotovo bi gradnja novih nukleark pomenila konec vseh možnosti za posodobitev zastarele jugoslovanske industrije in neizbežen zadnji korak v družbo dežel tretjega sveta. Prepada med Jugoslavijo in razvitiimi zahodnimi deželami bi ostal nepremostljiv.

muzika 15" »Russians are coming«

urban

IDEOLOGIJO NA REFERENDUM

Dogajalo se je, da so avtorji starogrških tragedij na odru uprizorili dramski zaplet, ki ga logično niso mogli razrešiti niti oni sami. V tem primeru so, da bi lahko svojo pripoved izpeljali do konca, poklicali na pomoč božanstvo. Na oder se je spustila naprava, ki je glavnega junaka po božji volji prestavila iz kočljivega položaja v naslednji prizor, oz. dejanje. Neboleča razrešitev, ki jo je izvedel duš ex machina, je dramo pripeljal do hotenega konca.

Isto 15"

Pred dvema tednoma je deus ex machina dramatično posegel tudi v načrtovanje jugoslovanske nuklearne bodočnosti. Kakor pri starih Grkih je tudi pri nas božanstvo prišlo iz višav, v katere se je dvignilo v Ukrajini. Če je bilo v starogrških tragedijah po posegu božanstva v dogajanje na odru moč predvideti njegov zaključek, pa danes še tega ne moremo trditi za pojav božanskega radioaktivnega oblaka nad Jugoslavijo. De... ex machina iz Černobila je presegal neproduktivne strokovne polemike o gradnji nukleark v Jugoslaviji tako, da jih je prevedel na drugi nivo. Preskok je bil nujen, vendar ne neizbežen za državo in njene podanike. Razprave o ekonomskih in političnih posledicah nuklearnega projekta, ki so potekale v najvišjih državnih telesih in političnih forumih so javnost pričele utrjevati in pasivizirati. Če se deus ex machina ne bi ta-

ko nepričakovano pojavil, bi se prav lahko zgodilo, da bi jugoslovanski jedrski program ob nasprotnike nukleark neprijetnih sprememb v državnem vodstvu, kmalu doživel svojo potrditev.

Največji paradoks dozdajšnjih polemik je bil ta, da so tiste državopartijske strukture, ki so pripravile program izgradnje štirih nukleark, še najmanj razpravljale o morebitni ali pa kar očitni ekonomski in politični odvisnosti, v katero bi država zapadla, če bi se program začel uresničevati. Nasprotniki jedrskih central so igro, katero so določali predvsem ekonomski argumenti za gradnjo, sprejeli.

Muzika isto 15"

Kot rečeno, posledice nesreče v Černobilu so polemiko prenesle na drug nivo, na nivo, na katerem je sploh ne bi smelo biti. Pa vendar je, kot nam je dokazalo večerajšnje televizijsko omizje, pod pritiskom javnega mnenja je danes treba namesto o ekonomsko-političnih posledicah razpravljati o varnosti jedrskih central, o žrtvah 100 % nezanesljive visoke tehnologije. Černobilski deus ex machina, ki mu je uspelo, da je v ključnem trenutku jatve strokovne prepire prevedel in omejil na vprašanje varnosti nukleark kot na edino relevantno vprašanje, je bil včeraj — in bo najbrž tudi še v bodoče — dotolčen s cinizmom: koliko žrtv lahko nuklearni projekt še prenese, da je še eko-

nomsko, politično in celo moralno-etično sprejemljiv? Vprašanje ostaja, koliko je resignirana ugotovitev direktorja krškega reaktorja, da (citiramo) »če se bomo povsod po svetu uprli gradnji nuklearnih elektrarn, potem na tem področju ne bo napredka.« (konec citata), s skladu sicer proslulo formulo »splošnih družbenih interesov«. Mimogrede, za to priljubljeno sintagmo se v zadnjih dneh zdi, kot da je izginila iz političnega jezika. Zdi se, kot da je mitično skladnost in istovrstnost določenih interesov v družbi s sabo odnesel černobilski radioaktivni oblak. Ne upamo si verjeti, da je s sabo odnesel tudi ideologijo, ki je sejala to enotnost. Bolj verjetno je, da se je ideologija prestrašila nevarnosti verifikacije nje same s strani ti-

stih, ki jih obvladuje, pa se je zato začasno umaknila. Če naj se »splošni družbeni interes« končno enkrat že uveljavi, potem mu nasprotovanja gradnji jedrskih elektrarn nudijo vsa možnost, da se uveljavi in prezentira v svoji izvorni obliki na — referendumu. Neprijetnost referendumu je samo ta, da se na njem ne bi odločalo o jedrskih reaktorjih, pač pa predvsem o tisti ideologiji, ki si že nekaj desetletij prizadeva afirmirati socializem tako, da seštevata industrializacijo in elektrifikacijo. Dosti bolj lagodno je torej pozivati k šolanju jedrskih strokovnjakov, ki naj bi v bodoče preprečevali černobile v njihovih posledicah, kot pa dajati černobile na referendum.

odvizzo

miran

OKLOPNICA POTEMKIN

muzika 5

Milka Planinc je 13. maja sprejela prvega namestnika ministrskega sveta ZSSR in predsednika sovjetskega dela medvladnega jugoslovansko-sovjetskega odbora za gospodarsko, znanstveno in tehnično sodelovanje Ivana Vasiljeviča Arhipova, ki vodi sovjetsko delegacijo na 24. zasedanju omenjenega odbora.

Iz zaseda v Delu, ki je kot običajno poln fraz in floskul, se ne da razbrati praktično ničesar. Sklepamo lahko le, da sta se oba visoka vladna funkcionarja pogovarjala tudi o še ne pozabljeni katastrofi v Černobilu, in v zvezi s tem o stališču do tega neprijetnega »incidenta.«

Namreč: nikakor ne smemo pozabiti, da jugoslovanska podjetja že dolgo zelo uspešno sodelujejo pri gradnji sovjetskih jedrskih elektrarn in sicer v obojestransko zadovoljstvo: to je omenil tudi eden jugoslovanskih komentatorjev nesreče v bližini Kijeva. Dejal je namreč da nesreča ni bila pogojena z defektom kakršnegakoli jugoslovanskega proizvoda. Ni jasno, kako je komentator prišel do tega podatka, ki pa se je kot kaže, izkazal za pravilnega. Ne gre sklepati drugače, kot da Jugoslavija že leta uspešno sodeluje pri proizvodnji jedrskega orožja v Sovjetski zvezi.

muzika 5

Iz neuradnega vira blizu vrhov jugoslovanske vlade, ki pa je želel ostati neimenovan, smo izvedeli, da je Ivana Arhipova zanimalo predvsem stališče jugoslovanske vlade po černobilskem, kot se je izrazil, incidentu. Ivan Arhipov naj bi izjavil, da je nesrečo povzročil predvsem sklop nesrečnih okoliščin, ki je bil pogojen s človeškim faktorjem: Sovjetska zveza naj bi imela tako razvito jedrsko tehnologijo, da tehnične napake praktično niso mogoče. Seveda je prišlo tudi do človeških žrtv, ki pa so minimalne, zahvaljujoč predvsem pravočasnemu in učinkovitemu ukrepanju oblasti na ogroženem območju. Ivan Arhipov naj bi izrazil obžalovanje sovjetske vlade ob zadnjih okrepih Evropske gospodarske skupnosti, ki je prepovedala YU izvoz v dežele EGS. Hkrati je poudaril, da želi sovjetska zveza še naprej krepiti gospodarsko sodelovanje z Jugoslavijo in ga

ocenil kot zelo uspešno. Končno je ostro obsodil »histerične« in »zlomamerne« komentare zahodnoevropskih vlad in tiskovnih agencij.

Omenil je, da je sovjetska vlada sorazmerno zadovoljna z poročanjem jugoslovanskih medijev obveščanja. Ivan Arhipov je predsednici ZIS izročil prisrčne pozdrave predsednika ministrskega sveta ZSSR Nikolaja Rižkova in s tem zaključil svoje izvajanje.

Milka Planinc naj bi Ivanu Arhipovu še enkrat izrazila obžalovanje jugoslovanske vlade in ljudstva sorodnikom ponesrečenih žrtv in sovjetskemu ljudstvu. Prav tako naj bi poudarila, da nesreča v Černobilu ni vplivala na odločitev jugoslovanske vlade o jedrskem programu in da se bo sodelovanje med delovnimi organizacijami obeh držav zaradi obojestranskega interesa še okrepilo.

muzika 10

To naj bi bile ključne točke pogovora, ki se je odvijal v Beogradu 13. maja letos, in ki smo vam ga mogli prezentirati zgolj zaradi naključnega poznanstva. Ker pogovori za zaprtimi vrati ne vodijo nikamor, še najmanj pa do vsejugoslovanskega referenduma, ali pa celo do javne izjave jugoslovanskih politikov, moramo takšen način komuniciranja še enkrat proglasiti za protisamoupraven, birokratski, etatističen, protipraven, opozicijski, združeno-opozicijski, tehnokratski, in da ne pozabimo, totalitaren in centralističen.

Še nadalje se bomo zavzemali za referendum kot način odločitve o projektu izgradnje jedrskih elektrarn.

muzika 10

floskula: lepa beseda brez vsebine

tankist urban

*** MIMOGREDE ***

Po podatkih KATEDRE so YU prsti v Černobilu dovodne in odvodne cevi za hladilno tekočino, proizvajalca pa sta Energoinvest (Sarajevo) in Đuro Đaković (Beograd). Ena prvih hipotez o nesreči je bila, da je počil eden od varov med cevmi.

»Prisilno kontaminirani in proti svoji volji nepopolno obveščeni prebivalci SR Slovenije se strinjamo in podpisujemo ob katastrofalni nesreči v ukrajinski jedrski elektrarni v Černobilju protestno izjavo ...«

Tako je pisalo na glavi peticije, ki so jo v soboto podpisovali udeleženci protestnega shoda na Šušarskem mostu. O številu podpisov, ki jih je zbrala ljubljanska ekološka skupina, organizator demonstracij, še nimamo podatkov, toda po prizadevnosti, s katero so pripadniki ekološke skupine zbirali podpise, bi lahko sklepali, da so se pod njo podpisali vsi sobotni protestanti. Letih pa je bilo v soboto pred Zlato ladjico od 1000 do 1500.

Podpisovanje peticije seveda ni bilo glavno obeležje sobotne ekološke fešte, ki je — kakor po naključju — sovpadala s partizanskimi prireditvami ob dnevu zmage in s trnjam obkroženimi Ljubljani. Ob petih popoldan so Sušarski most, na katerem se je odvijal koncert bogsigavedi kakšnih bendov, preplavili transparenti, plinske maske, raztrgani dežniki in pelerine. Pojavili so se tudi demonstranti po službeni dolžnosti, ki so skrbeli za varnost sodrugov. Nastopajoči bendi so morali za nekaj minut prekiniti s koncertom in odstopiti mikrofona organizatorjem demonstracij, ki so prebrali protestno izjavo, naslovljeno na slovensko, jugoslovansko in sovjetsko vlado in pozdravno pismo poljskih ekologov. Fešte so se solidarno udeležili tudi zagrebški ekologi — bilo jih je kakšnih 50 — ki so v Ljubljano prišli na poziv »Omladinskega radia 101«. Pravi žur se je pričel šele po tem, ko so bili zbrani vsi podpisali. Okrog pol šestih so se namreč demonstranti napotili ob Ljubljani do tromostovja, prečkali Wolfovo in Čopovo ter zavili na Titovo proti Kozolcu. Mnogi, ki je skandirala »Hodimo referendum, nočemo nukleark«, je spremljala kolona avtomobilov.

miran

POLOŽAJ DRŽIMO ČVRSTO V SVOJIH ŠAPAH

Medtem, ko so zahodne tiskovne agencije, radijske in TV mreže panično poročale o katastrofi v sovjetski nuklearni Černobil, ko so tudi na Poljskem prepovedali uživanje mleka, in ko so v Sloveniji in na Hrvaškem sprejeli preventivne ukrepe prve stopnje, so sovjetske oblasti sporočile, da držijo položaj čvrsto v svojih rokah.

Kam meri to sporočilo?

Gotovo ne konstatira, da je požar, ki je ta čas še vedno divjal na nuklearni pogašen, prav tako ne, da tujci panično bežijo iz Sovjetske zveze, ne namiguje niti, da se je radioaktivni oblak izgubil, razpršil, končal svojo »zastašujočo pot«. Sočasno so sporočili, da je še nekaj ljudi v smrtni nevarnosti — številka se je gibala od 18 do 27 in da so ostale ponesrečence prepeljali v bolnice in jih nekaj že izpuščili: ob takem »sporočilu« se na primer italijanski poročevalec iz Moskve vpraša, kam so jih odpeljali, ali so jih res spustili domov in kako naj verjame uradnim sporočilom, če pa neuradni prikazujejo popolnoma drugačno sliko v Minsku in Kijevu. Odgovor mu prinesejo Sovjeti kar sami: za prvega maja, to je v času, ko je v Evropi panika na višku, v Kijevu pripravijo spektakelno praznovanje praznika dela, še večjo v Moskvi s to razliko, da gledalec v »Živo« vidi le parado iz Moskve, iz Kijeva pa spremlja sliko »s ce-ste«, ki je časovno neoprijemljiva. Vendar dvom je na tem mestu odveč, zakaj tudi tu državljanji, ki so se vrnili iz Kijeva so potrdili, da je življenje v tem mestu teklo povsem normalno, sem pa tja pa so se slišale govorice o tisočih mrtvih. Eno tako naj bi svet postal tudi sovjetski radioamater. Pa se vrnimo na začetek: kako lahko uradni sovjetski viri v popolni paniki nonšalantno izjavljajo, da držijo položaj čvrsto v svojih rokah? Takšnih poročil smo vajeni v povsem drugačnih okoliščinah, takrat na primer, ko se dve državi bojujeta za določen predel ozemlja, ali pa takrat, ko v državnih udarjih padajo stari režimi, pa čeprav je oblast že popolnoma razbita — to je na primer trdil Marcos le nekaj ur pred tem, preden jo je popihal iz Manile.

Torej, že sama uporaba besed napeljuje sprejemnika v

Šele ko je bil promet v centru popolnoma paraliziran, so se spremiljevalci po službeni dolžnosti zavedli in zaprli promet na glavnih križiščih v centru. Demonstranti so se pred KO-RA-BAR-jem obrnili, odšli nazaj v strogi center in se zaustavili pred skupščino na Šubičevi, nato pa so se napotili nazaj k Zlati ladjici. Televizijskih kamer ni bilo videti.

Demonstracije so se tako končale. Stalni udeleženci protestnih shodov so se na sobotni poti spominov in tovarištva po ljubljanskih ulicah s solzami v očeh spominjali lanskoletne devotomajske parade v prestolnici in podobne spremne manifestacije v Ljubljani. Nekateri med njimi so zaradi magične privlačnosti dnevo-ov okrog 9. maja resno predlagali, da bi ta dan proglasili za »Dan slovenskih demonstrantov« in ga združili s praznovanjem »Dneva zmage«. Sobotni pohodniki so bili tudi enotni v oceni, da je bil letošnji pohod z maskami, pelerinami in dežniki dosti bolj atraktiven kot lanski z balončki, poleg tega pa je bilo letos tudi več ljudi.

Slovenska skupščina je popoldan ob šestih samevala. Novo izvoljeni predsednik skupščine, Miran Potrč, je svoj govor opravil že dopoldan, težko pa je zahtevati od človeka, da ima v enem dnevu dva različna govora. Nenazadnje bi moral biti popoldanski govor zelo konkreten. Šef parlamenta bi moral odgovoriti na konkretne zahteve v protestni izjavi, na primer na zahteve, da slovenska skupščina razpiše referendum o JC Prevlaka, da skupščina SFRJ razglasi moratorij o gradnji jedrskih elektrarn, kar bi bilo najbrž lažje kot razglasiti moratorij o državnih dolgovi, itd. Jedrske centrale kljub »splošnim družbenim interesom« zahtevajo premislek, torej je bila odsotnost republiških funkcionarjev popolnoma upravičena. In navsezadnje — kdo si je še upal posvetiti levu v žrelo?

miran

dvom, oziroma v špekulacije, da je situacija na ogroženem ozemlju obsedena, saj se drugače uradni viri ne bi zatekali k vojaški terminologiji.

Če vzamemo sporočilo dobesedno — in zakaj ga ne bi? — potem drži sovjetska oblast položaj čvrsto v svojih rokah, protesti mirovnikov, zaleni in drugih manjšinskih skupin niso uspeli. Tu pač moramo verjeti, da sovjetska družba ni monolitna ali pa brezkonflikta, temveč vzpostavlja enotnost ravno na teh drobcih opozicije, »disidentskih« skupinah. Po drugi strani pa oblast drži položaj čvrsto v svojih rokah tako, da javnosti ne informira, ali drugače, s pomirljivim tonom jo dezinformira. Govorice med ljudstvom pa so že posledice propagande z zahoda in prvi maj je čas, ko sovjeti uradno napadejo zahodne informativne medije. Zapi-ranje, doziranje informacij o nesreči je instrument, ki zagotavlja nemoten monopol strukturam sovjetske oblasti.

To pa nas mora spomniti na ne tako daljne dogodke pri nas, ko so politični predstavniki s Kosova suvereno zagotavljali, kako obvladajo nastali položaj, že naslednji dan pa so izbruhnili nemiri, še močnejši od prejšnjih. In še ena podobnost je tu: ako bi nemire na Kosovu zatrli že ob njihovem prvem izbruhu — glej Mladinino kronologijo dogodkov — jugoslovanska in svetovna javnost o tem ne bi zvedela prav nič več, kot izve sovjetski državljani o katastrofi v Černobilju.

Katastrofe ne bi bilo, če radioaktivnega oblaka ne bi zaneslo nad Skandinavijo in kasneje nad srednjo Evropo.

In nenazadnje: pomembno je, da se informacije o pobegu slovenskega Ramboja objavi šele dobra dva dni po pobegu, takrat, ko že padeta prvi žrtvi.

Tu 100/4 — samo začetek (socializem, socializam ...) odvizzo

(leon)

SCIENCE FUCKTION FAIRY TALE O NEKEM AVIONČKU; KI JE IZGUBIL STIK

Najprej imamo letalo. Potniško. Reaktivno. Leteče na 30000 feet nadmorske višine. Vse je OK, toda v nekem danem trenutku — vsi trenutki so dani, le vzeti jih je treba — letalo zgubi stik s kontrolnim stolpom, v istem trenutku pa dobi stik, stakne se, z nezanim projekttilom, recimo mu raketa, ker je to najbolj verjetno in tudi najbolj nóbel. Bumtras in isto letalo, le razstavljeno na manjše kose, pada navzdol, tistih 30000 feet ali nekaj manj, recimo 2000 ali celo samo 1000 feet, kot je nadmorska višina zemlje, nad katero je létalo, ko je zgubilo stik s kontrolnim stolpom in dobilo stik z raketo, prav mu je, zakaj pa leta tam, ko ni treba, ali pa tudi. Razsuje se po veliki površini, hudobno neko letalo, da ga mora toliko ljudi in psov in strojev pobirati toliko kvadratnih milj okoli. Neki potnik iz sprednjega dela letala (sprednjega zato, ker je za avantgardo), je še v enem kosu in kaže znake življenja, čeprav je v razmeroma klavnem stanju — kdo pa ne bi bil, če bi padel prosto, 30000 feet ali nekaj manj globoko, brez padala, pa zato v nekem kosu razbitine, ki je nekoč pripadala nekemu avionu, ki je zgubil stik s kontrolnim stolpom. To je naš človek. Zaenkrat je v kritičnem stanju, ampak to se lahko v kratkem spremeni, kajti če se ne bi spremenilo, bi lahko to pravljico, science fucktion fairy tale, kar zaključili, ampak ne, to se spremeni, in mi jo bomo kar lepo nadaljevali.

Ta naš človek, turist, postavljen v vlogo bolnika, ki okrevaja po prostem padu z višine 30000 feet ali nekaj manj, se začne počasi, a zanesljivo, ovedati. Znajde se v povsem novem svetu, in kot vemo, je novi svet Amerika. V Ameriki so bele stene, naš človek leži na postelji sredi njih in kupa tutut-tut piskajočih, tiktakajočih in utripajočih aparatov njemu povsem neznanega namena. Nekje nad glavo mu visi vrečka, v katero iz posode še više kaplja rdeča tekočina, pa neka cev je iz nje speljana, direktno v njegovo ožilje, v ožilje našega človeka, to je transfuzija, transfuzija, ameriška, saj veste, kako je to, transfuzija, pa Amerika, pa aids, adidas, prišel bo po nas, ampak ne, prezgodaj je še, da bi našega človeka tako neodgovorno prepustili kruti usodi, kajti on, naš človek, kljub ameriški transfuziji ne dobi adidasa, kajti tam, v Ameriki, so bolj popularne teniske nike, ki so the best, kakor za koga, in tako naš človek počasi, pa zanesljivo, okrevaja, saj ni bil prepuščen, neodgovorno, kruti usodi, ki ji ni moč ubežati. Čas je, da naš človek pomaga razjasniti nesrečo, ki se je pripetila, ko je neko letalo zgubilo stik s kontrolnim stolpom in obenem dobilo stik z raketo, on, naš človek, turist, zdaj v vlogi okrevajočega bolnika, trpečega, pacienta, edinega od vsebine letala, ki ga še lahko vidimo v enem kosu, nekoliko polomljenega sicer, v klavnem stanju, a živega in z dobri-

mi izgledi za svetlo bodočnost. Seveda odgovorni za preiskavo niso bili tako neodgovorni, da ne bi vprašali, intervjuvali, karkoli že, našega človeka, kako je bilo, ko je neko letalo, tisto letalo, v katerem je bil naš človek, zgubilo kontakt s kontrolnim stolpom in obenem dobilo kontakt z raketo, recimo ji tako, kajti to je najbolj nóbel. Naš človek je odkrit, nima kaj skrivati, pove jim, jaz sploh nisem vedel, da zgubljam stik s kontrolnim stolpom in kontaktiramo z raketo, recimo ji tako, ker je najbolj nóbel, jaz se spomnim samo enega glasnega bumtras, potem pa vse tiho je bilo. Pred očmi zagledal sem lik poznani, bil je lik komunista, kako vem, da je bil lik komunista, pravzaprav ne vem, pravzaprav vem, vem, da je bil lik komunista, iz žepa mu je gledala rdeča knjižica, partijska, vem, da je bila partijska, ker imam tudi jaz doma tako, in ker so mi rekli, ob sprejemu v partijo, da moram imeti vedno pred očmi lik komunista, pa ne samo to, še knjigo so mi dali, O liku komunista, tako se je imenovala. Tudi to vem, da je bil tisto lik, imam briljanten spomin, v šolo sem bil hodil nekoč davno, prepeval sem všoloradihodimopridnoseučimo in se pridno učil, in ker imam briljanten spomin, se spomnim, da je lik v geometriji dvodimenzionalen, in ta, lik komunista, je bil tudi dvodimenzionalen, širino je imel in višino, globine pa nič, in časovno je bil nekako neopredeljen, ker potem se nič več ne spomnim. Blodi, so rekli, blodi, počakajmo, da pride čisto k sebi, so rekli, razumeti ga je treba, prosto je padal, brez padala, s 30000 feet ali nekaj manj, težak padec, ja, zelo težak, težak padec je preživel, naš človek, blodi, ampak se bo zmazal, bo potem povedal. Seveda vsi niso bili tako odgovorni. Novinarji na primer. Ameriški. Resno so vzeli njegove blodnje, banda zagamana, da je bila raketa sovjetska, so rekli, kako neki naj bi sicer edini preživel, v enem kosu ohranjeni, govoril o liku komunista, sicer pa vemo, so zagotavljali, in naivna ameriška publika jim je verjela, zagotavljali so, da Sovjetska zveza podpira mednarodni terorizem, da, tako so zagotavljali, in naivna ameriška publika jim je verjela. Oni iz Savjetskajasajuz so jim seveda odvrnili, da to ni res, in da ves napredni svet vé, da terorizem podpira Amerika, united states, in da se lahko naš človek za preživetje zahvali samo svoji trdni veri v komunističeskaja partijo na savjetskaja sajuz, ameriška raketa, da je bila, so trdili, ki je zakontaktirala z letalom, ko je zgubilo stik s kontrolnim stolpom. Naš človek pa sploh ni imel nič s komunističeskaja partijo na savjetskaja sajuz, tudi za raketo, recimo ji tako, ki je zakontaktirala z nekim letalom, ko je le-to zgubilo kontakt s kontrolnim stolpom, mu je bilo vseeno, ameriška, ruska, vseeno mu je bilo, kakršnakoli že, vseeno, ameriška, ruska, kakršnakoli, samo da je on ostal živ in da bo v kratkem kolikor-toli-

da ne. on bi, ker že dolgo ni, pa da bi, ker je človek trdnih moralnih načel, lik komunista je gledal, še več, videl ga je, on, ne, naš človek že ni zakonolomec, on že ne, on ne želi žene svojega bližnjega, čeprav že dolgo ni, pa bi, on sploh ne želi nobene tuje žene, on ima trdna moralna načela: tujega nočemo, svojega nimamo!

Sploh pa naš človek ne ve, zakaj svojega nima. Saj je vendar v pravljici, science fucktion fairy tale, in v pravljicah se dogajajo čudeži, tako je slišal praviti stare ljudi, in on, ki že dolgo ni, pa bi, ker že dolgo ni, je človek trdnih moralnih načel, seveda, lik komunista je gledal, bi, o, ja, pa še kako bi, celó kačo, če le ne bi bila hladna, a še raje kako princesko, lepo mlado fukotožno, in njegovo, ker ni zakonolomec, ker je človek trdnih moralnih načel. Toing-doing-doing kva-kva, žabica priskaklja. Tako je tudi prav, kajti naš človek ve, da se v pravljicah čudeži godé. Žabica ima zlate oči in krono na glavi, poljubi me, našemu človeku pravi, tvoja princeska sem, lepa mlada fukotožna, in ti bi, saj že dolgo nisi, in jaz tudi bi, saj že dolgo nisem, tu sem, v puščavi, Desert of Nevada, že dolgo nisem, jaz sem princeska, v žabo spremenjena, v puščavo pregnana, Desert of Nevada, kjer princa ni, pa kaj bi to, ti si moj princ, še žabcev ni, ki me bi, zato imam tak solzne zlate fukotožne oči. Zdaj pa dosti gobcanja, poljubi me, moj princ, in opraviha tisto, kar oba bi, ker že dolgo nisem, kar, krastača, kaj tu počneš, tudi jaz pravljico poznam, science fucktion fairy tale, tudi jaz jo poznam, krapavca ferdamana nagravžna, ti hočeš, da te poljubim, pa da se še sam v krastačo spremenim, krapavca nemarna nagravžna, tebe že ne, sicer pa je tu nekje blizu oaza, care and relax, zlatorog maribor, ti si vendar dvoživka, k vodi spadaš, ne pa v to puščavo, Desert of Nevada, torej

zgini iz mojega življenja, spizdi, pravi naš človek, in žabica, toing-doing-doing kva-kva, užaljeno odskaklja. Naš človek je morda, če tista pravljica velja, da žabo bi v princesko spremenil, za fuk fantastično priložnost zamudil; ne pride več nazaj. Sicer pa ima naš človek briljanten spomin, v šolo je bil hodil nekoč davno, tam je pel všoloradihodimopridnoseučimo in se pridno učil, in ker ima tako zelo briljanten spomin, se je spomnil, da žabice v puščavi ne živé, zato mu ni bilo žal, da je toing-doing-doing kva-kva žabico proč nagnal, a bilo mu je žal, ker je nekoč pravljice bral, in tako je tudi sam ugotovil, da je edino priložnost zamudil. Bi, pa ne bo, si je dejal, in ga na roko metal. Tudi ni slabo, si je dejal, samo manj ljudi spoznaš, si je dejal.

Naš človek je imel dovolj puščave, prišel je celo na idejo, da lik komunista, ki ga je videl, sploh ni bil to, ampak fatamorgana, ampak, ne, si je rekel, to ne bo čisto tako, tistega tisto tisto sem gledal v letalu, ki je zgubljalo stik, ne pa v puščavi, ne vem, kaj bi bilo, bral sem nekaj o doživljajih klinično mrtvih, ampak jaz ne vem, če sem bil sploh klinično mrtev, pa pustimo to, jebi ga, dovolj imam teh redko posejanih oaz, care and relax, zlatorog maribor, in Arabcev, ki se potikajo tod okoli in sploh ne znajo slovensko, vrag, ne, ne vrag, vraga ni, kakor tudi boga ni, kurc jih gleda, be-duine zafukane, njih in njihovo Saharo, puščavo, Desert of Nevada, kurc jih gleda, jaz ne sodelujem več, jaz sem vendar turist, naš človek, z letali letam okrog zemeljske krogle, ki sploh ni okrogla, nekako tako kot muhe okrog Pepetovega lustra, v dnevnici sobi, pri Pepetu, ki je sicer peder, a je moj prijatelj in fajn tip in bi ga zdaj raje gledal, pri meni doma ali pri njem, ob kozarčku, pir pa nulatrl, kot pa da švicam in se sončim in dobivam sončarico

in gledam krokarja, never more, ki mi kroži nad glavo, never more, nikdar več, doma je najlepše, tam ni puščave itd., tam ni letal, ki zgubljaajo kontakt s kontrolnimi stolpi, tam ni raket, ki jih spuščajo v luft proruski in proameriški in pro-kajjazvem kaki teroristi, tam je Pepe, pičk dovolj za nategnit, takó je, to je vizija lepše prihodnosti: domov!

Naš človek je zdaj doma, iz gostilne je prišel, in zape! Slovenija, od kod lepote tvoje, lipe cvatu, Suada, naš murči pa laja vesel, tirjola-titju, tudldu, tubidubidu, in nekdo mu reče, marš spat, pijatec, poglej se samo, kako si povajjan in pokozlan, pa po dreku smrdiš, sramoto delaš, in to mu reče tip, našemu človeku, tip, ki sploh ne ve, da je on, naš človek, edini letalo brez stika s kontrolnim stolpom preživel, lik komunista gledal, po puščavi žabice preganjal in kurca na roko metal, o, ne, tak mu že ne bo pameti solil, tak zanikr čistunski tip, ki mu iz žepa gleda rdeča knjižica, in ki mu vamp visi prek pasu, o, ne, on že ne, tak tip, njega, ti me že ne boš kurcal, gnida zavaljena, pizda, ti že ne, mu reče naš človek, ampak oni ga ne sliši več, je že mimo. Tako robanti naš človek in pade v jarek, ki ga je nalašč za to nekdo skopal tam ob cesti. Naj le mirno spi in sanja o svobodi, sto lepih dni se v sanjah mu svetli, krog njega pa fašistov osem hodi, naj le počiva v miru, naj sanja o letalu, ki zgublja stik s kontrolnim stolpom in obenem kontaktira, full kontaktira, z raketo, pustimo ga pri miru, kajti to je že druga, spet ena dolga štorija, naj kar bo, naj leži tam v jarku, ki ga je nalašč za to nekdo tamkaj skopal, naj le leži in počiva v miru, pustimo ga, v kontrolnem stolpu pa naj vseeno pobrišejo prah in pošpricajo kontakte s kontakt sprayem krka novo mesto. Tako bodi!

jacks

18. junija je svoje mnenje o »tekočih zadevah« pred slovensko skupščino podal tudi občan Tomaž Ertl, službeno sicer šef (beri: republiški sekretar) slovenskih organov za notranje zadeve. Iz njegovega povezovanja mirovnega gibanja in nekaterih nesprejemljivih posameznikov (ki so že zdavnaj prerasli leta, nevarna za otroške bolezni) sklepamo, da zna njegovo mnenje konstruktivno prispevati k razreševanju »tekočih zadev«, kar je tudi razlog da ga, resda le v delih, objavljamo. Občane, ki so željni govorčevega govora v celoti, pa napotujemo na dnevnik Delo, 18. junija, 8. stran.

POGOVOR Z OBTOŽENIM (OBSOJENIM?)

Vprašanje: Obtožnica te bre-meni »sramotenja najvišjega predstavnika druge socialistične republike« in je bila vložena na podlagi spornega 112. člena Kazenskega zakona SR Slovenije. Še vedno je, vsaj po časopisnih člankih sodeč, predmet spora, ali ta člen inkriminira ali ne inkriminira politični delikt, natančneje verbalni delikt oziroma delikt mišljenja. Kaj ti, kot sociolog, misliš o tem členu?

Tomaž Mastnak: Na žalost ne moremo govoriti o tem, da je ta člen še sporen, ampak bolj o tem, da postaja sporen. Vprašanje členov Kazenskega zakona, tako SFRJ kot SRS, ki inkriminira mišljenje, mišljenjski delikt se je vse preveč skoncentriralo na člen 133, zaradi česar se je zgodilo to, kar se dogaja zdaj — da kot argument za preganjanje verbalnih deliktov, mišljenjskih deliktov nastopa dejstvo, da določen subjekt ni obtožen po členu 133. Dejstvo, da nekdo ni obtožen po členu 133, je pa hkrati še vedno lahko obtožen po drugih členih, ki vsebujejo obtožbe zaradi mišljenjskih in verbalnih deliktov, seveda še ni znamenje, da smo se približali k demokratizaciji kazenskopravne politike, še manj pa je znamenje, da smo se približali k demokratizaciji politične kulture, ki vlada pri nas. Člen 112 je implicitno in inherentno političen, ker ščiti politične funkcije, in jih ščiti na način, ki državljanu SFRJ deli na dva razreda: na navadne ljudi in na funkcionarje, ki so posebej zaščiteni. Zato mislim, da je sodna praksa, oziroma možna sodna praksa, vezana na ta člen, v zelo dvomljivem odnosu z ustavo zagotovljeno pravico do enakosti pred zakonom. Iz tega vidika se mi zdi, da je člen političen in da so vse obtožbe in obsodbe po tem členu, hotele to ali ne, tudi politične, ter da političnih implikacij ne moremo abstrahirati.

Kakšna je pravna problematika tega člena, o tem bodo, upam, spregovorili strokovnjaki s pravnega področja; rad bi le na kratko nakazal, zakaj se mi zdi ta člen sporen kot sociologu oziroma kot družboslovcu. **Sociološko in politološko gledano, je člen 112 KZ SR Slovenije pred-**

vsem anahronističen in na neki način tudi tuj jugoslovanskemu političnemu sistemu, kakršen je normativno vzpostavljen in ideološko deklariran. Člen 112 temelji na predmoderni identifikaciji osebe in politične funkcije oziroma, lahko rečemo tudi to, ne samo na predmoderni identifikaciji, ampak tudi na postmoderni reprodukciji predmodernih principov politične oblasti. S tem da s predmodernimi načini oblasti, recimo v marksistični dikciji, lahko razumemo fevdalne in azijske režime, v webrovski dikciji pa tradicionalne in karizmatične tipe oblasti. Ko govorim o postmoderni reprodukciji predmodernih tipov oblasti mislim seveda na socialistične režime, s katerimi jugoslovanski sistem po vseh svojih uradnih deklaracijah noče imeti ničesar skupnega. Kot sociologu mi je tudi nerazumljivo, kako je mogoče sramotiti funkcijo, skratka, po ne-

ki, če smem tako reči, sociološki zdravi pameti je mogoče sramotiti osebo in na ta način bi bilo potrebno tudi zagotoviti obrambo integritete osebe — ne glede na to, kakšno funkcijo opravlja. Funkcije, ki jih določena oseba oziroma posamezne osebe opravljajo, bi morale biti, sploh če gre za odgovorne državne, partijske in podobne funkcije, v principu podvržene javni kritiki in nadzoru.

Ne samo zato, da bi se preprečevala morebitna zloraba oblasti, ampak tudi zato, da bi se ta funkcija lahko uspešneje opravljala. In še en pomislek imam v zvezi s členom 112: v političnem sistemu, ki si prizadeva biti racionalen, ki si prizadeva vzpostaviti racionalen tip oblasti, in na nek način upam, da obstajajo indikacije, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da jugoslovanski sistem želi biti racionalen, sodna praksa, ki je vezana na tradicionalne, kariz-

vedno želel imeti. Potem ko članek v Mladini ni bil objavljen, je zaživel svoj življenje, neodvisno od uredništva Mladine, predvsem pa neodvisno od moje vednosti in hotenj. Očitno je bil pogostokrat preslikovan in zelo bran. Skrajna oblika interesa za branje tega članka, interesa, ki je sociološko gledano, povsem normalen, oziroma naj bi takšen vsaj bil, je bila, da so ga poskušali večkrat ponatisniti. Prva ga je — kolikor mi je znano — poskušala ponatisniti mariborska Katedra, vendar je morala članek, ne vem ali ne zahtevno javnega tožila ali koga drugega, umakniti. Zatem je bil objavljen v glasilu študentov FSPN Razmerja, kjer ni bil prepovedan. To je torej edina legalna tiskana objava tega članka. Nato je Katedra ponovno poskušala objaviti članek, pri čemer je svoj ponovni poskus, kolikor lahko razberem iz objavljenih dokumentov, utemeljevala z dvema predpostavkama: prvič, da če je članek lahko izšel v Razmerjih, in drugič, računala je, da bo uvodno geslo kongresa slovenske mladine v Krškem, »Naj beseda ne bo delikt«, zaščitilo in omogočilo objavo tega članka. Žal se to ni zgodilo. Naslednji in zadnji poskus, ki mi je znan iz Mladine, je bil poskus beograjske revije »Glas ekonomista«, kjer je bil članek, če sem pravilno obveščen, prepovedan na podoben način, kot je bil prepovedan v Mladini.

Vpr.: Članek je bil napisan in prebran na Radiu Student v času pred volitvami, ko je SZDL pozivala k »široki in demokratični javni razpravi« o vseh predlaganih kandidatih. Objavi tvojega argumentiranega mnenja, ne proti kandidaturi, temveč proti izvolitvi Branka Mikulića za šefa države, je sledil umik članka v Mladini, sedaj pa tudi sodno preganjanje poprej javno deklarirane svobode kritike in izražanja mnenj o vseh kandidatih. Kako ocenjuješ to gesto?

T. Mastnak: Te geste ne odobravam, moram pa reči, da nisem presečen, da je do nje prišlo. Morda je golo naključje, da je bilo dejstvo, da se sodelovanje v predkandidacijskih oziroma predvolilnih diskusijah sodno preganja, objavljeno šele po volitvah, vendar še vedno ni naključje, da se določenih prispevkov k demokratizaciji volilnih postopkov ne jemlje resno oziroma se čaka na prvo priložnost, da se jih lahko na ta ali oni način odstrani iz javnosti. Če so bile letošnje volitve kot nas vstrajno prepričujejo, »najbolj demokratične doslej«, bi obsodba in ne le obsodba, že sama obtožnica, ki je bila vložena zaradi zelo konkretnega mnenja, objavljenega v predvolilnih diskusijah, pomenila madež na tej demokratičnosti. Vendar se še vedno lahko zgodi, da se sodni proces konča v vsestransko zadovoljstvo vseh in se vendarle izkaže, da demokratičnost v tem sistemu vsaj involuirala ni, če že napreduje tako težko.

Vpr.: Odkar je bil napovedan sodni proces zoper tebe je že precejšnje število strokovnih društev, uredništev ter partijskih organizacij izrazilo svoje nestrinjanje s političnim sodnim procesom in zahtevalo ustavitev kazenskega postopka. V tisku so te zadeve vztrajno prikazovane kot pritisk na neodvisnost sodišč. Ali gre res za pritisk na neodvisnost sodišč?

T. Mastnak: Osnovni pritisk na neodvisnost sodišč je prirejanje političnih sodnih procesov, skratka procesov, v katerih so ljudje obtoženi na podlagi členov kazenske zakonodaje, ki dopuščajo izredno široko subjekt-

vno odločanje in presojanje sodišča, ali je dejanje zaradi katerega je nekdo obtožen dejansko kaznivo dejanje ali ni. Osnovni pritisk na neodvisnost sodišč vidim zato v nedodelanosti, ali, natančneje rečeno, v zastarelosti kazenske zakonodaje glede na, stalistično rečeno, objektivne razmere kakršne so prisotne v jugoslovanski, še posebej pa slovenski družbi. Na sedanjosti stopnji razvoja, na kateri z represijo preprosto ni več mogoče zagotavljati niti družbene kohezije, niti družbene dinamike, niti družbene mobilnosti, delujejo določene določbe posameznih členov neproduktivno. Dinamika družbenega razvoja se z represivno prakso samo duši in onemogoča. Da bi se zagotovila neodvisnost sodišč bi bila potrebna reforma jugoslovanskega in verjetno tudi republiških kazenskih zakonov v smeri, v kateri že dalj časa poteka javna strokovna razprava. Potrebno bi bilo zavreti tendence k povečanju represije v kazenskem pravu, o katerih je nedavno pisal profesor Bavcon v članku v Delu ter zaustaviti in zaobrniti v nasprotno smer trend subjektivizacije prava. Ta trend je seveda povezan ravno s tistimi političnimi delikti in členi kazenskega zakona, ki inkriminirajo delikt mišljenja oziroma verbalni delikt.

Na drugi strani izvirajo očitki, da se z javnim nasprotovanjem sodnemu procesu in objavljanjem stališč, izvajajo pritisk na neodvisnost sodišč, iz nekega temeljnega nesporazuma. **Če naj bo sodišču omogočeno, da deluje neodvisno, je potrebna neodvisna javnost** in ravno ta neodvisna demokratična javnost je tisti element, brez katerega neodvisno delo sodišča ni mogoče. Mnenja, ki so se izražala ob nekaterih preteklih političnih sodnih procesih, denimo beograjskem in sarajevskem, so bistveno pripomogla, da je sodišče lahko vsaj relativno neodvisno presojalo o obtožnici. Skratka, v interesu neodvisnosti sodišč je, da javnost funkcionira in da so v njej prisotna najrazličnejša mnenja, tudi o zadevah, ki so na določeni ravni zadeve sodišč.

Vpr.: V torkovem Delu, 17. junija, smo lahko prebrali, da je ZIS zveznemu zboru zvezne skupščine predlagal, da se razprava o spremembi kazenske zakonodaje SFRJ, predvidena za drugo tromesečje, izvršila naj bi se torej v teh dneh, prestavi na kasnejše obdobje. Ta predlog nikakor ni nevtralen, saj pomeni podaljšanje veljavnosti spornih členov kazenske zakonodaje in s tem nadaljnji sodni pregon kaznivih dejanj, ki jih ti členi določajo. Kaj ti misliš o tem predlogu?

T. Mastnak: Jasno je, da dokler kazenska zakonodaja ni spremenjena in reformirana, sodiščem ne preostane nič drugega, kot da sodijo po členih, ki so v veljavi. To je samo po sebi razumljivo. Ni pa seveda samo po sebi razumljivo tudi to, da se reforme predlagajo in odlagajo. Omenjeni predlog zveznega izvršnega sveta je konsistenten z določenim ideološkim pogledom na politiko in z določenim političnim pogledom na poti reševanja sedanjega stanja. S pogledom, ki je nesrečen nesporazum, ker verjame, da je možno aktivirati ekonomska gibanja, izboljšati ekonomsko situacijo, ne da bi se izboljšala politična situacija. Izboljšave politične situacije pa ne moremo pričakovati dokler obstaja kazenska zakonodaja, ki omogoča nedemokratične politične obsodbe, ali drugače, ki omogoča določene demokratične prispevke k političnemu življenju inkriminirati kot tako ali drugače sovražno. Skratka, za »ozdravitev« ekonomije, o kateri se toliko govori, je potrebno najprej »ozdraviti« kazensko zakonodajo.

Spraševal: Matija Grah

Pravica in dolžnost mladih je, da so na čelu mirovnih gibanj

Tomaž Ertl: ne smemo pa dopustiti, da posamezniki ta gibanja med mladimi izkoriščajo za svoje politikantske manipulacije

Metoda osebnega žaljenja, podtikanja, objavljanje laži, smešenje ljudi, ki smo jim zupali odgovorne funkcije, kot sredstvo, da bi blatili družbeni sistem, razvrednotili ne samo preteklo in obstoječe, ampak tudi sleherni prizadevanje za preseganje obstoječega in s tem kazali svoj »revolucionarni pogum« in »družbeno angažiranost«, je metoda neodgovornih političanskih spekulacij, ki je vse pogostejše prisotna tudi v našem družbenem prostoru in vzbuja nezaupanje do vsakogar in vsega, zamolčuje vse pozitivne in potencira obstoječa družbena protislovja, n. z. zato, da bi pokazala pot za razreševanje, ampak da bi jih še poglobila in s tem ustvarila čim širši prostor za svoje delovanje. Tako delovanje posameznikov in bolj ali manj povezanih skupin vzbuja nezaupanje tudi do pozitivnih prizadevanj, kot so mirovno gibanje, ekološko gibanje in še nekatera druga.

Da so mladi na čelu teh gibanj, ni samo njihova pravica, ampak tudi dolžnost, s tem si aktivno ustvarjajo svet, v katerem bodo živeli. Prav zato, da bi se te pozitivne tendence med mladimi lahko svobodno in brez nezaupanja krepile, dobile svojo družbeno veljavo in podporo, ne smemo biti tolerantni do poskusov posameznikov in samozvanih skupin, ki želijo ta gibanja med mladimi izkoriščati za svoje politikantske manipulacije, za vnašanje svojega nihilističnega delovanja in metod, diskreditiranja vsega in vsakogar. Zadovoljni bi bili, če bi lahko verjeli, da je to otroška bolezen teh gibanj, toda tisti, ki v ozadju skušajo manipulirati s tem gibanji, so že zdavnaj prerasli leta, ki so nevarna za otroške bolezni.

Pristajanje na tendence posameznikov, da se jim prizna več svobode na račun nesvobode drugega, več demokracije, kot neomejene pravice posameznika, da sme neovirano žaliti, smešiti, diskvalificirati, pomeni pristajati na vse manj svobode, na vse več konfliktnih situacij, ki so lahko v prihodnje resna ovira za želeni razvoj demokratičnih odnosov in konkretno v SR Sloveniji osnova za potenciranje zahtev za red, za trdo roko, za več represije, ki skriva v sebi enako, samo z drugimi argumenti prikrito nevarnost za razmere v naši družbi v prihodnje,« je dejal Tomaž Ertl.

VELIKI BRAT, NE GA VEČ SRAT!

Pojdi raje v NUK in preberi zgodbo o svoji impotenci (Katedra, 1985/1), Orwellov esej o cenzuri in odlomke iz Miltonove AREOPAGITICE (K., 1985/7-8)

matške tipe oblasti — in taka je, kot sem rekel, praksa, ki je vezana na člen 112 — spodkopava legitimnost oblasti. Takšna delegitimizacija je še posebej nevarna in neproduktivna v obdobjih, kakršno je sedanje, v katerih lahko le vzpostavljamo tistih možnosti, ki zagotavljajo maksimalno angažiranje in mobiliziranje vseh družbenih sil, omogoči kakršenkoli, vsaj približno produktiven izhod iz situacije.

Vpr.: Članek »Korak naprej k demokratizaciji?« je 14. januarja objavil Radio Student, vendar to ni bila edina objava tvojega članka. Kje vse so ga natisnili in poskušali objaviti?

T. Mastnak: Članek je bil napisan za Mladino. Po redni praksi sodelovanja med uredništvom Radija Student in Mladine so ti notranjepolitični komentariji, če jih smem tako imenovati, dan preden izidejo v Mladini, prebrani na Radiu Student. Tako je bil članek predstavljen javnosti. V Mladini je bil — kot je znano — prepovedan, ne da bi bil prepovedan. Gre za neko demokratično obliko cenzure, ki je po mojem mnenju mnogo manj demokratična od tradicionalnih oblik cenzure, katere bi si človek včasih še

Razstavišče Marksističnega centra pri Univerzi v Mariboru Krekova ulica 2, pritičje desno, Maribor

TIMM ULRICHS:
PLAKATI

Razstavišče je odprto
vsak delovni dan od 7.00—15.00

VABLJENI

Najpogostejša oznaka umetniške aktivnosti Timma Ulrichsa, profesorja na umetniški akademiji v Düsseldorfu, je totalna umetnost. Gospod Timm Ulrichs — za naša ušesa vljudnosten izraz, bolj s prizvokom opozicije kot pa »revolucionarne« posmehljivosti — samega sebe (za njim pa tudi drugi) imenuje totalni umetnik, oz. Totalkünstler. Izraz nam sugerira, da je umetnost najmanj vseprisotna, bolj je seveda vsezaobsegajoča in verjetno še bolj tudi iz vsega izvirajoča in na umetniški ravni vse-tvoreča. Vse (v) umetnosti, z omejitvijo nanjo, lahko upošteva vnanji svet, svet onkraj umetnosti v ožjem pomenu, kot svet onkraj omejitve umetnost-neumetnost (druga področja človekove aktivnosti, prirode), zgolj kot material, ki ga uporablja, preizvaja ali naseljuje. Vendar totalna umetnost zadeva širše pojmovanje umetnosti. Predvsem se ne omejuje samo na likovno umetnost, ki je za Leonarda da Vincija najvišja umetnost (v njegovem apokrifnem delu Trattato della pittura). Blizje je tista oblika totalnega, ki ga je v naš prostor zanesel Adriano Apatola z esejem Verso la poesia totale, v prevodu Borisa Muzevića leta 1975 v Problemih, kjer gre za obravnavo področja vizualne poezije, kot pojava, ki se izogne slikarstvu pa tudi književnosti, zavzema nov prostor, nov čas, z novimi pogledi na svet, na nacionalno na področju jezika itn.

Franci Zagoričnik

Glavni trg, Dravska ulica
Iz zbirke PAM (Pokrajinskega arhiva Maribor)

Slika prikazuje spust z Glavnega trga na Dravsko ulico, ki se je stekala na stari most.

OBRTNIŠTVO NA LENTU

Uvajanje novosti in razkroj tradicionalne kulture ter stopnja njene ohranjenosti na Lentu, občina Maribor-Rotovž, od zadnjih dveh desetletij preteklega stoletja dalje.

(MARTIN FIŠER)

1) Uvod

Lentu leži na levem bregu reke Drave. Spočetka je ime Lent označevalo samo okolico današnje Pristane, kasneje pa so ga prenesli na ves mestni predel južno od ulice Kneza Koclja, Glavnega trga in Koroške ceste do Drave.

V srednjem veku je manjša naselbina na levem bregu čuvala prehod čez Dravo. Naselbina je bila zunaj obzid! V mesto se je iz nje dalo priti po dveh poteh. Prvi dohod je vodil po današnji Dravski ulici strmo v mesto; pozimi so imeli s tem prehodom težave, saj konji običajno sami niso mogli potegniti naloženih vozov po spolzki strmini na Glavni trg. Za pomoč konjem so pozimi uporabljali posebne vleke. Drugi prehod je vodil po današnji Vojašniški ulici.

V srednjem veku je Lent deloval kot mariborsko predmestje,

po Baumkirchnerjevi osvojitvi mesta leta 1469 pa so ga vključili v mesto — zavarovali so ga z utrdbami, ki sta ju po letu 1550 nadomestili renesančni bastiji, znani kot Benetke in Vodni stolp.

Na Lentu do 18. stoletja ni bilo zidanih stanovanjskih hiš. V tem času je potekal po Dravi živahen transportni promet, katerega osnovna oblika je bilo splavarstvo. Splavarstvo je imelo svoje začetke že v rimski dobi, pravi razcvet pa je doživelo po letu 1699, ko so se Turki umaknili iz srednjega Podonavja in so se na ta način za trgovino z lesom odprla nova tržišča.

Do leta 1699 je bil končni cilj splavov Maribor, od koder so potem les po kopnem prodajali dalje. Za splave je bilo na Lentu urejeno rečno pristanišče. Tam je bilo še živinsko napajališče, pa lesene mitnice in skladišča. Mlinarstvo omenjajo kot dobičkonosno obrt že v Žički listini okoli leta

1300. Rečni mlini (ladijski mlini) so bili zasidrani višje in nižje ob reki. Delovali so do leta 1901, še zadnji mlin pa so odstranili z Drave leta 1908. Prodor prehranjevalne industrije je spodbil mlinarsko obrt.

Leta 1789 je delovalo na Lentu 5 usnjarn. Do leta 1839 se je število usnjarn povzpelo na 8, z dvanajstim poslopji. Razen tega je bilo še 8 mesarij in 11 skladišč.

Kot sem že omenil, do 18. stoletja na Lentu ni bilo zidanih hiš. Razmere so se v 19. stoletju spremenile: polagoma so zidane hiše nadomestile lesene. Tedaj je bil Lent poslovno središče starega Maribora, za katero so bili sicer značilni splavarji, vozniki usnjarij in gostilničarji.

Z razvojem kapitalizma je obrtništvo kot način proizvodnje dobivalo konkurenco v produktivnejših načinih proizvodnje. Posebej je ta proces opazen po marčni revoluciji 1848. Isti proces je

na Lentu v 60. letih 19. stoletja povzročil zaton obrtništva ob vzporednem pospešenem gospodarskem razvoju Maribora. Industrializacija Maribora nakazuje ta izgradnji železnic Dunaj—Ljubljana—Trst in koroške železnice. Železnici prineseta v Maribor prvi val industrializacije.

Proga Dunaj—Ljubljana—Trst je povzročila vdor industrijskih izdelkov in s tem propad steklarn in kovačnic v dravski dolini. Dravsko splavarstvo je odrinila Koroška železnica, ki je tekla vzporedno z Dravo. Ko so jo dogradili je rečni promet začel izgubljati svojo veljavo, čeprav se je splavarstvo ohranilo vse do leta 1941. Prevoz po Dravi se je vedno bolj omejeval na tramičevje, premog in apno, ki so ga izvažali na Hrvaško, po Dravi pa na stavbeni: les, drva, železo in svinec. Les in drva so pošiljali po splavih in šojkah do Podonavja.

V obdobju industrializacije je

Maribor doživel silovit razcvet. Število prebivalstva je zelo naraščalo, v obdobju od leta 1869—1971 kar za 505 %. Čas industrializacije je prinašal zaton obrtništva, ki se je kazal številčno in relativno. Ob večanju števila prebivalcev se je zaton kazal kot propadanje ali stagniranje obrti, leta 1880 je Maribor štel 17 628 prebivalcev. Trgovina z agrarnimi pridelki in industrijskimi izdelki je nadomestila obrtništvo. Mlinska industrija je spodbila mlinarstvo kot obrt na Dravi, ob Dravi pa so iz majhnih usnjarskih delavnic zrasle Staudingerjeva, Starkova in Bergova usnjarna. Zaradi konkurence industrije je obrt še vedno nazadovala. Čevljarji so jo občutili zaradi Batovih izdelkov, krojači so izgubljali odjemalce zaradi Tivarove konfekcije. Število obrtnih delavnic je sicer zaradi naraščajočega prebivalstva rastlo, a obrati so bili manjši. Obrti niso propadale kar vse po vrsti; nekatere so propadale, nekatere stagnirale, nekatere pa so se celo krepile. Industrija je z visoko produktivnostjo in s proizvodnjo velikih serij spodbila predvsem proizvodne obrti, medtem ko so se storitvene obrti (npr. gostilničarstvo) krepile. V zvezi s tehničnim napredkom so se pojavile nove obrti, ki jih ne najdemo v prejšnjih obdobjih — fotografska, mehanična, optična, inštalaterska...

V zvezi z dograditvijo koroške železnice je izrednega pomena za razvoj Maribora še postavitev Koroškega kolodvora z železniškimi delavnicami, kjer so popravljali vagoni in lokomotive za obsežno področje Slovenije.

Za delovno silo železniških delavnic so postavili ob kolodvoru 40 stanovanjskih hiš, s 368 prostornimi stanovanji. To naselje, znano pod imenom »Železničarska kolonija«, je veljalo za elitno naselje (v zvezi s populacijo železničarskih delavcev, prebivalcev naselja, celo imena ulic kažejo na vrst dela; npr. Wattova ulica). »Namestitev železniške delavnice v Mariboru je pomenila za razvoj mesta veliko pridobitev, železničarska družba pa jo je uporabila obenem kot nemško trdnjavo za germanizacijo mesta in neposredne okolice.

Maribor se je ob ugodnih družbenih in naravnih pogojih uspešno industrializiral. V obdobju druge industrializacije med vojnama je dosegel celo največjo potrošnjo energije na prebivalca v Sloveniji. Bil je modern industrijski center. V močni tekstilni industriji, ki je obsegala 15 velikih tovarn, je bilo zaposlenih 7000 delavcev.

Mariborsko politično življenje je pred 1. svetovno vojno označevala borba med slovenskim, socialističnim in nemškim taborom. Po vojni se je politično življenje polariziralo na liberalni in klerikalni tabor. V novem stoletju se je razvilo delavsko gibanje, ki se je kazalo z valom stavk.

OBRTNIŠTVO NA LENTU

Skupno število obrtnikov na Lentu v posameznih obdobjih:

- leta 1884 79 obrtnikov
- leta 1899 61 obrtnikov
- leta 1932 72 obrtnikov
- leta 1955 23 obrtnikov
- leta 1986 10 obrtnikov

19. stoletje je pomenilo vrh v razvoju Lenta. Promet z nasprotni strani Drave je bil preko mostu speljan v Lent, tako da mu je dajal nenehen utrip. Z mostu se je stekal po Klavniški, Dravski ali Usnjarski ulici.

Na usnjarski ulici so bile številne usnjarne, na Klavniški pa številni mesariji. Največ obrtništva je bilo v Dravski in Židovski ulici. V Židovski ulici je po tem obdobju začelo število obrtništva padati, prav tako v Pristaniški, Klavniški in Usnjarski ulici (grafi št. 1, 2, 5, 6, in 7 in razpredelnica) Vojašniška ulica je v tem pogledu izjema, saj leta 1884 ni imela nobenega obrtnika in je komaj v obdobju do leta 1899 dobila 4 obrtnike (graf št. 4). Število obrtnikov je naraščalo še v Dravski in Splavarski ulici (grafi št. 2 in 3 in fotografija). V tem obdobju je bilo dosti proizvodnih obrti, pogosti so poklici lončarja, ščetarja, sedlarja, jermenarja, usnjarja, kotlarja, se pravi takšni, ki jih v poznejših obdobjih na Lentu ne najdemo več.

Leta 1899 se je število obrtnikov glede na leto 1884 nekoliko zmanjšalo, in sicer za 18. Na Usnjarski ulici ni več usnjarn. Pojavi se nekaj novih obrti: frizerstvo in brivnica, izdelovanje kristala in ogledal, optika, izdelovanje dežnikov, kipar. Po tem letu začne število obrtnikov padati v Dravski in Splavarski ulici, še naprej pa raste v Vojašniški ulici (grafi št. 2, 3 in 4 ter fotografija št. 2). Vzrok za večanje št. obrtnikov v Vojašniški ulici je v lociranju

vojašnice v ulico, kar je obrtnikom prineslo nove odjemalce. (glej fot. št. 3)

V obdobju od leta 1899—1932 se zgodi na Lentu nekaj novosti, ki so močno vplivale na življenje. Prva novost je graditev Državnega mostu, ki je potekala od leta 1910—1913 (glej fotografijo št. 4). Zaradi gradnje mostu so porušili del Dravske ulice in stavbo na Židovski ulici. Gradnja Državnega mostu je tipičen primer, kako se z urbanističnimi odločitvami vpliva na življenje ljudi in okolja. Za lokacijo Državnega mostu sta bili dve varianti: eno so zagovarjali slovenski arhitekti, drugo pa nemški. Po »slovenski« varianti naj bi most zgradili zraven Narodnega doma, na koncu Svetožarevske ulice (bivši Narodni dom je danes dom JLA). Za nemške arhitekta je bila to nesprejemljiva varianta, saj bi tako glavni promet in promena potekala točno mimo slovenskega Narodnega doma. Današnji Stari most (Državni most) stoji na mestu, ki so ga predlagali nemški arhitekti. (1)

Državni most je bil sicer od starega mostu čez Dravo oddaljen samo slabih 30 m, je pa dosti višji od malega mostu. Promet z malega mostu, ki se je včasih stekal na Lent, je po Državnem mostu pustil cel Lent za sabo in se stekal na Glavni trg (glej skico št. 1 in fotografijo št. 4).

Drugi pomembni dogodek je prestavitev tržnice z Glavnega trga na Vodnikov trg. V primerjavi s prejšnjimi obdobji se je število obrtnikov okoli Vodnikovega trga zvišalo, kar pokaže graf št. (za Pristaniško ulico v obdobju od leta 1899—1932).

Po letu 1945 na Lentu ni več nekaterih velikih obrtnikov. Lesnica prevzame podjetje Felber, ostala podjetja pa prevzamejo druge večje dejavnosti: Slikopleski skladišče, Odpad skladišče, Delavska pekarna pekarstvo... (Glej fot. št. 5 in 6)

Lentu začne dokončno propadati in se spreminjati v slum, v mariborski geto. Življenje v tem obdobju opisuje Andrej Brvar (glej intervju z Andrejem Brvarjem v prejšnji številki Katedre). Brvar govori med drugim tudi o poklicih na Lentu: o furmanih, zbiralcih železa, prodajalkah — grajzericah, kovaču in tudi intelektualcih, ki so živeli na Lentu. Obrtnikov je v tem obdobju samo še 23, kar pomeni, da je Lent v tem obdobju že vsebinsko mrtveč, čemur se po letu 1965 pridruži še fizično propadanje in rušenje objektov.

OBRTNIŠTVO NA LENTU LETA 1986

1) KEMIČNA ČISTILNICA IN PRALNICA ŽIGERT, Splavarski prehod 2

Čistilnica stoji nekoliko stran od prometnega vrveža na Koroški cesti. Napis nad vhodom je že zarjavel in tudi notranjost čistilnice je zanemarjena.

Prostore so kupili od prejšnjega lastnika in vanje preselili obrt pred 15 leti. Prejšnji lastnik je imel na tem mestu čistilnico, še prej pa je bila na tem restavracija, kamor so zahajali ilosarji. V restavraciji so igrali biljard in se zabavali z ženskami.

V čistilnici so zaposlene tri ženske; poleg matere, ki vodi obrt, jim pomagata še ostala člana družine Žigert, oče in hčerka.

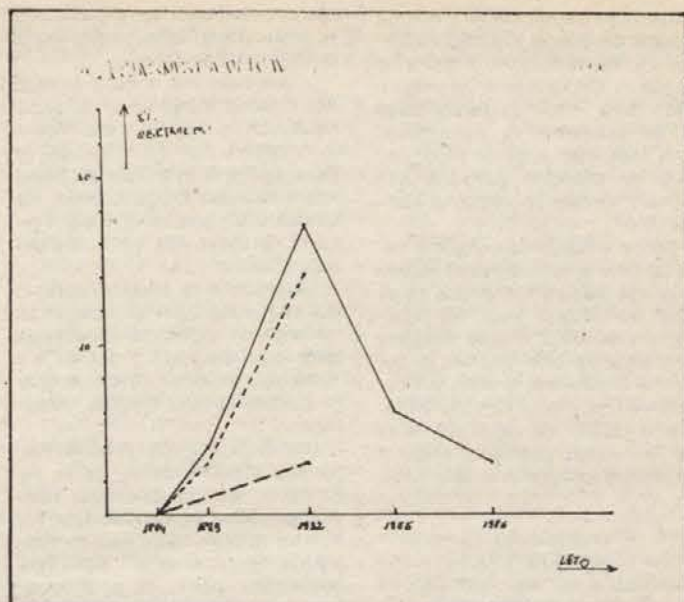
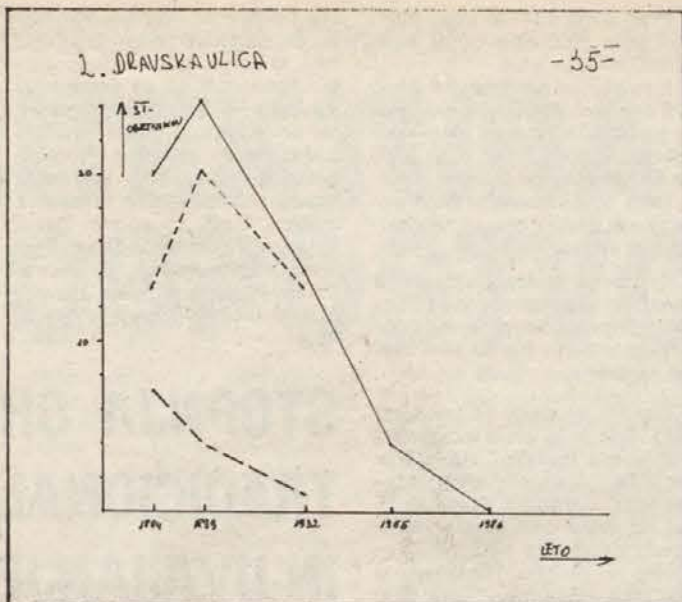
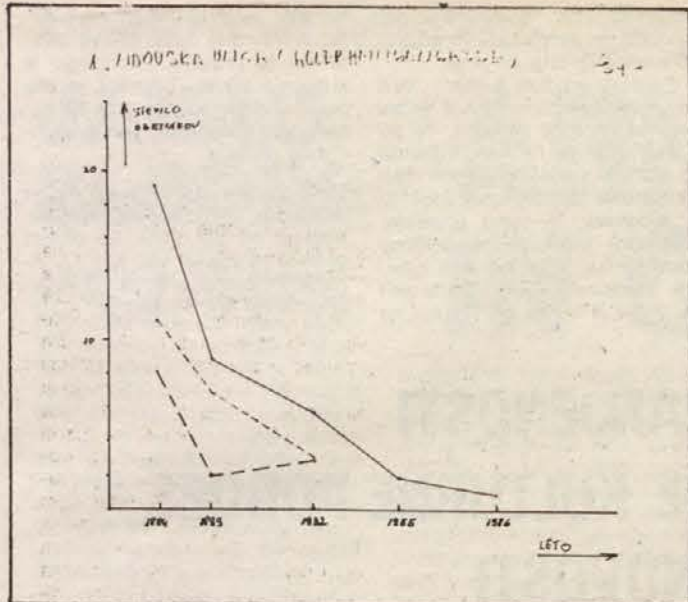
Posel lepo cvete, saj od zasluzka živi cela družina. Naročila dobivajo od privatnih strank in od podjetij. Podjetja predstavljajo 3/4 strank, med njimi delajo največ za Banko (zavesa). Hidromontažo in Samske domove.

2) KLJUČAVNIČARSTVO — LEOPOLD NOVAK, Splavarska ulica 6

Ko je Leopold Novak leta 1949 dobil na Lentu stanovanje, se je preselil sem in odprl obrtno delavnico. Delavnica je velika približno 4 x 7 m. Dela sam (pravi, da za dva ni prostora), včasih pa mu pridejo pomagat prijatelji, ali pa delajo v delavnici zase.

Delavnica je v zelo slabem stanju: okno je umazano, v delavnici je mračno in železo stoji in leži povsod po delavnici. Sicer me je lastnik prijazno sprejel.

V prostoru je peč z dimnikom. Peč je mala in, kakor pravi last-

nik, pozimi ne zaleže dosti, zato je pozimi v delavnici vedno hladno.

Kovinska omarica za rdeči križ na steni je vsa prašna in že skoraj črna od olja. Na drugi steni je še omarica s priznanji in medaljami za delo. Na tej omarici je steklo razbito in manjka pol šipe.

Pri njem naročajo posamezniki in podjetja. Izdeluje železne podstavke za rože, železne okvirje in druge ključavničarske izdelke. Od podjetij najpogostejše naročajo Banka, Vema, Jeklotehna in Bi-rostroj.

Imel je vajenca, sina, ki se je 5 let učil pri njem. Potem je odšel, ker ni bilo dovolj prostora za oba. Zdaj dela kot skladiščnik na letališču.

3. SPLOŠNO MI-ZARSTVO — SREČKO LOČNIŠKAR, Vojašniški trg 1

Vhod v delavnico je z Vojašniškega trga. Delavnica ima 3 prostore, ki skupaj merijo 136 m². Urejena je in les je zložen. Zaradi pomanjkanja prostora je nekaj lesa zloženo tudi pod streho na dvorišču.

Ko sem obiskal delavnico, so bili v delavnici štirje delavci. To so vsi, ki so trenutno zaposleni pri Ločniškarku, čeprav je imel že 7 zaposlenih.

Po naročilu izdeluje vse vrste lesnih izdelkov za podjetja Zlatorog, Mariborski tisk, Prometna milica... Pravi, da je včasih imel še kako naročilo od posameznikov, zdaj pa vedno manj, skoraj nič. Obrt je odprl 15. 5. 1964. Od takrat kšeft gre. 2 delavca od štirih sta večino časa na terenu, kjer montirata izdelke. Za delo na terenu uporabljata kombi, z njim prevažajo tudi manjše količine lesa. Večje količine jim dobavi Lesnina (na Lentu). Imel je 2-tonski tovornjak, ki ga je prodal, preden je kupil kombi.

Vedno je jemal delavce, ki jih je že prej poznal. Posebej spoštuje delavca Ivana, za katerega pravi, da je izredno sposoben strokovnjak. Ivanu bi z veseljem zapustil obrt, vendar ta ni zainteresiran, kakor tudi ostali delavci ne, ker je bajne preveč dela in skrbi. Ivan je aktiven v sindikatu pri Združenju obrtnikov (pri komisiji za stanovanja). Večkrat gre za konec tedna kam igrat, ker je muzikant.

Ločniškar je že od leta 1978 v pokoju, ker je izkoristil borčevski staž. V letih, kar ima delavnico, je izučil 10 vajencev. Zdaj jih več ne bi sprejel v uk, ker so današnji vajenci silno slabo podkovani v praksi. Zdi se mu, da je danes preveč pouka in premalo prakse, in da tehniki, ki pridejo iz tehnične šole, ne znajo nič. Pravi, da "niso sami krivi", in da se že v šoli vidi, pri katerem učencu so doma starši obrtniki.

Na Koroški cesti ima v prostorih svoje hiše gostilno »Pri smreki«. Prav tako ima v prostorih hiše delavnico (urejeno do 3. faze). V njej bo delal za hobi, potem ko se bo letos izselil iz prostorov na Vojašniški ulici, ki so namenjeni za prenovo. Te prostore ima najete od Staninvesta od leta 1964. Vmes jih je na lastne stroške ometal, uredil fasado in popravil žlebove. Edini sin se je usmeril v gostinstvo, tako da v družini nima nadaljevalca svoje obrti.

Pravi, da tehniki, ki končajo srednjo lesarsko šolo, ne znajo popolnoma nič narediti. To je videl na Obrtnem sejmu 81: tam so srednješolci razstavljali svoje izdelke. Kakor je ugotovil, ni problem v tem, da so bili površni, problem je v tem, da so delali narobe. Lukič bi izobraževanje mizarjev uredil takole: ukinil bi šole; namesto šole bi vsak vajenec opravljal vajeniško delo 3 leta, nadaljna tri leta bi bil pomočnik, potem bi se pa tako ali tako pokazal.

Pravi, da tehniki, ki končajo srednjo lesarsko šolo, ne znajo popolnoma nič narediti. To je videl na Obrtnem sejmu 81: tam so srednješolci razstavljali svoje izdelke. Kakor je ugotovil, ni problem v tem, da so bili površni, problem je v tem, da so delali narobe. Lukič bi izobraževanje mizarjev uredil takole: ukinil bi šole; namesto šole bi vsak vajenec opravljal vajeniško delo 3 leta, nadaljna tri leta bi bil pomočnik, potem bi se pa tako ali tako pokazal.

lata skupaj z ženo, ob sobotah in nedeljah jima pomaga še sin, ki hodi na čevljarško šolo. Mojster je doma iz Vojvodine.

Prišel je v čevljarško šolo v Kranju. Po končani šoli je zaprosil za štipendijo, da bi nadaljeval šolanje. Štipendije ni dobil, zato sta z ženo odšla v Nemčijo na začasno delo. S privarčevanim denarjem sta si po povratku iz Nemčije uredila delavnico na Vodnikovem trgu.

zel obrt, morda jo bo celo razširil: poleg popravila bo uvedel še izdelovanje čevljev. Za izdelovanje čevljev bo potreboval večje prostore.

O izobraževanju čevljarjev menita, da imajo odločno premalo prakse. V razredu njenega sina znata samo dva učenca pribiti peto.

To sta njun sin in njegov sošolec, katerega starši so prav tako obrtniki.

Glede prenove Lenta pravita, da bi se rada vključila, vendar je lokacija tako draga, da sploh nimata dovolj denarja za novi lokal. Najemnjata za prostor, v katerem sta zdaj, znaša samo 3000 dinarjev. Dohodek imata nekaj večji, kot je slovensko čevljarstvo povprečje priznane realizacije za leto 1985.

Kakor vsi obrtniki, sta tudi onadva člana Združenja obrtnikov, plačujeta članarino, vendar ne sodelujeta aktivno. Z drugimi obrtniki se ne povezujejo. Poznata Ledineka in pozdravljata njegovo sposobnost in podjetnost, »treba je delati, delati in samo delati. Pa potrpežljivost.«

6. FOTOKOPIRANJE — TOMOVIČ TOMO, Žički prehod 3

V fotokopirnici dela največ njegova žena, sam pa je organizator dela. Preden je odprl fotokopirnico je imel predstavnisko podjetje za tuja podjetja, pa so mu pred 12 leti prepovedali delati kot zasebnemu predstavniku.

Delavnica (fotokopirnica) je izredno majhna in na zakotnem mestu glede na ostale fotokopirnice v Mariboru. Exspres tajnica je samo 300 m oddaljena, pa ima ceno za fotokopijo 20 din, Tomovič ima pri enaki kvaliteti 7 din. Pravi, da ima nizko ceno zaradi tega, ker ima še stare zaloge papirja.

Posamezniki redko prihajajo v to fotokopirnico. Največji naročnik je podjetje IMP. Pravi, da z ženo ne bogatita, obrt imata samo zato, da se preživljata.

Tomovič živi v Mariboru od leta 1922, na samem Lentu že od leta 1929. Njegov oče je na istem mestu imel slaščiarno skupaj s svojim bratom — Ivan in Mate Tomovič. Slaščiarno sta imela že v Avstroogrski, pa sta jo prodala in se preselila v Maribor.

Oče Toma Tomoviča je na Žičkem prehodu 3 ustanovil in vodil versko ločino Cerkev kristusovih bratov. Po njegovi smrti je ločino prevzel in vodil Tomovič Tomo. Ločina je še vedno aktivna. Obiskovalcev ni veliko, od sosedov z Lenta nihče ne obiskuje maš, ki so edina oblika njihove aktivnosti.

7) BIFE SPLAVARČEK — DRAGICA JANŽEKOVIČ

Bife je odprla februarja 1985. Do takrat je bila zaposlena v državni službi. Čez čas so ji bile za

leto	ulica	1884	1899	1932	1955	1986
1. ŽIDOVSKA ULICA	O	8	2	3	0	0
	N	11	7	3	2	0
	S	19	9	6	2	1
2. DRAVSKA ULICA	O	7	4	1	0	0
	N	13	20	13	0	0
	S	20	24	14	4	0
3. SPLAVARSKA ULICA	O	3	2	0	0	0
	N	0	7	3	0	0
	S	3	9	3	1	2
4. VOJAŠNIŠKA ULICA	O	0	1	0	0	0
	N	0	3	14	0	0
	S	0	4	17	0	3
5. USNJARSKA ULICA	O	1	0	0	0	0
	N	5	1	1	0	0
	S	0	1	1	1	0
6. PRISTANIŠKA ULICA	O	2	0	1	0	0
	N	10	4	5	0	0
	S	12	4	6	3	1
7. KLAJNŠKA ULICA	O	4	0	0	0	0
	N	5	2	0	0	0
	S	9	2	0	1	0

LEGENDA:

O - obrtniki, ki so imeli obrt prijavljeno v lastni hiši
N - obrtniki najemniki, ki so imeli prostore za obrt v najemu
S - skupaj: skupno število obrtnikov in najemnikov

V grafih so skupine označene takole:

O - - - - -
N - - - - -
S - - - - -

V razpredelnici prihaja pri vsotah števila obrtnikov (S) v letih 1955 in 1986 do tega, da je vsota npr. 0 + 0 = 2. V adresarjih za ta leta namreč ni označeno lastništvo hiš in obrtnih delavnic, kerodajna je torej vsota obrtnikov (S).

4. IZDELOVANJE HARMONIKA VRAT — MILIVOJ LUKIČ, Vojašniška ulica 12

Vhod v delavnico je z dvorišča. Pravzaprav sta na dvorišču dve delavnici, na vsaki strani ena. Lukič ima v najemu obe: v manjši žaga, vrta in brusi les, v večji pa stiska furnir ter lakira in sestavlja vrata. Vsega skupaj ima tri prostore; poleg dveh velikih še malo pisarno, ki meri približno 2,5 x 2,5 m. Obrt je imel že prej, te prostore je najel in preselil obrt vanje leta 1978. Na Lentu ima samo delavnico, sicer živi v Miklavžu.

Delavnica je urejena, v zraku je močan vonj po lepilu. Pisarno je

toliko delati kot včasih.

1/2 strank je zasebnikov, ostala polovica so podjetja. Za prevoz uporablja avto wartburg karavan.

Včasih je imel vajence, zdaj pa več ne zmore. Rd bi samo še svoje otroke izučil mizarске obrti, čeprav se v šoli dobro učijo. Svoje znanje želi predati komu, v grobu nikomur ne koristi.

Njegova delavnica ni predvidena za renoviranje. Ne bo najel novih prostorov v prenovljenem Lentu. Meni celo, da ni obrtnikov, ki bi lahko prevzeli mizarске delavnice za popravila in drobne izdelke na Lentu. Za popravila je namreč potrebno več znanja kot za izdelavo. Za vodenje delavnice po njegovem mnenju ni dovolj 10 let delovnih izkušenj; mojster potrebuje vsaj 15 let, da postane dober mojster.

lo, ali je dovolj brijten za fakulteto ali ne. Prav tako bi moral vsak pomočnik vzgajati največ dva vajenca, ker dva še lahko nadzoruje in opozarja na napake.

Lukič redno poje v pevskem zboru. V tem pevskem zboru je dosti obrtnikov.

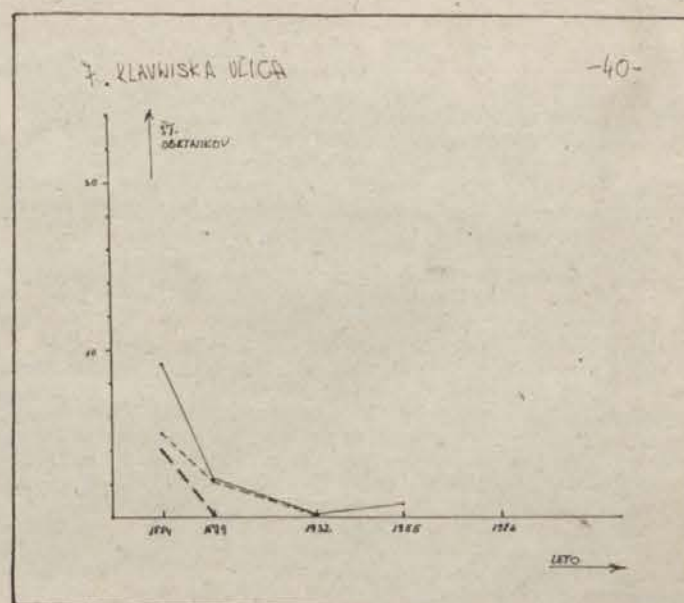
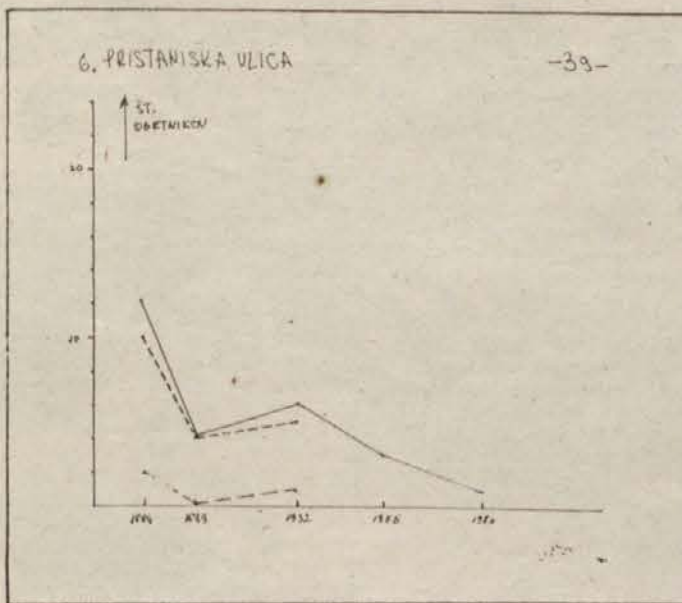
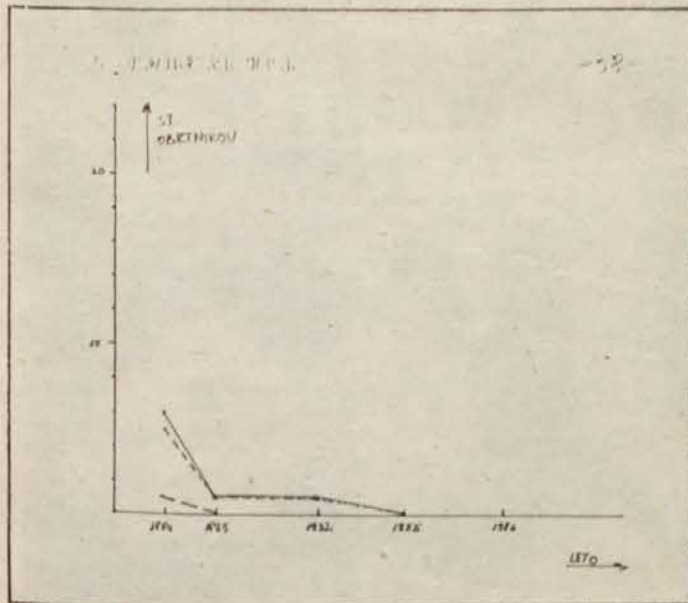
5. EXPRES POPRAVILO ČEVLJEV — KOVAČEV SAVO, Vodnikov trg 6

Obrt ima na Vodnikovem trgu na mestu, kjer je bilo že pred vojno čevljarstvo. Odprl jo je leta 1967, potem ko sta z ženo skupaj pet let delala v Nemčiji kot delavca v večji čevljarški delavnici (od leta 1962—1967). V delavnici de-

Najeti prostor obsega dve sobi. Takoj za vhomom je sprejemna soba za stranke. Soba je dokaj urejena, na polovici je z zaveso pregrajena na del za stranke in na del, kjer spravljajo popravljene čevlje. V ta del stranke ne vidijo in nimajo dostopa. V sprejemnici so na steni diploma iz čevljarske šole, ogledalo in rože. Skozi sprejemno pisarno se pride v delavnico, kamor stranke načeloma nimajo dostopa.

Ko sta z ženo odprla obrt je v njuno delavnico prihajalo malo ljudi. S časom sta si pridobila več strank; v ta namen sta dajala oglase v časopis in na radio ter z vizitkami širila publiciteto. Stanje se je s »trudom, delom in vztrajnostjo« popravilo in zdaj jima gre dobro.

Sin obiskuje srednjo čevljarško šolo v Ljubljani. Pozneje bo prev-

6 mesecev zaprl, ker je glede na izdano dovoljenja prostoru spreminjala namembnost. Prostor je najela za stanovanje in ga preuredila v bife. Pravi, da zaradi vlage ni bil primeren za stanovanje. Brez kleti meri prostor 19 m², od tega je približno polovica bife (10 m²), ostalo pa priročna kuhinja (9 m²).

Stene v bifeju so do višine pasu obdane s temno rjavim lesom. Iz istega lesa so tudi police za pi-jalčo, pohištvo in šank. Na provi-zorične brajde iz lesa so obešene posušene koruze, paprike in bu-če. Na eni steni je grafika iz Visc-herjeve topografije vojvodine Šta-jerske (1681), na nasprotni steni pa fotokopija prerisane risbe z originalne fotografije iz leta 1910.

V bifeju ima stroj za ekspres kavo. Vino prodajajo samo neo-stekleničeno. Odprto ima v času obratovanja tržnice, vsak dan od 7.—13. ure, v nedeljo od 7.—11. ure. Večkrat ji pri delu pomaga hčerka in si s tem prisluži žepni-no, med počitnicami pa jo zapo-slijo pogodbeno, da ji teče delo-vna doba.

8) DROBNA KOVI-NARSKA OBRT — MARIJA ŠTUHEC, Vojašniška ulica 23

Na Lent so se preselili leta 1955, ko je mojster kupil hišo na Lentu. Delavnica se drži hiše. V hišo in v delavnico je dohod s ce-ste. Obrt je prijavljena na ime Štuhec Marije, to je njegova že-na. Ko je leta 1978 odšel v pokoj, je prepisal obrt nanjo. Dejansko pa vodi delavnico mojster.

Stranke ima tako med privatni-ki kot med podjetji. Med privatni-ki so stranke kmetje. Za njih izde-ljuje rezkalnice, puhalnike in dru-ge kmetijske stroje. Med podjetji je največji kupec ABC Pomurka. Kmetijske stroje je začel izdelo-vati, ko so se naši kmetje takšne stroje uvažali iz drugih držav. Pravi, so takrat, ko je začel izdelovati stroje te vrste, ljudje zjutraj v vr-sti čakali pred delavnico, da se naročijo. Vzpodbudo za to vrsto proizvodnje mu je dal neki kmet iz Lenarta.

Izdelovanje takšnih strojev je še danes njegova glavna zaposli-tev. Redno razstavlja svoje izde-lke na sejmi, predvsem na go-renškem in pomurskem. Del re-darje so tudi oglašili v časopisu Kmečki glas. Kmetje se naročajo za izdelke kar na sejmi ali pa pošiljajo naročila po pošti. Pri tem navedejo še dolžino cevi in število kolen, pač kakor ustreza nji-hovim gospodarskim poslojem. Naročila po pošti so običajno kar na dopisnicah.

Zaposlene ima 3 delavce in enega vajenca — to je njegov sin, ki je imel popravne ispite na železničarski šoli v Ljubljani in jih ni naredil, zato se to leto izobra-žuje in dela doma. Poklicna struk-tura delavcev je takšna: 1 dela-vec je klepar, 1 delavec je klju-čavničar, 1 pa »pomožni« (klju-čavničar).

Pred 15 leti je začel med prvimi v Jugoslaviji izdelovati mešalce. Imel je veliko prometa, dokler ni pred 7 leti opustil tovrstne proiz-vodnje, ker se je na tržišču poja-vilo več velikih izdelovalcev me-šalcev (Panonija Ptuj, Zarja Or-mož). Imel je svoj patent za izde-lovanje transporterjev, pa ga je prodal zaradi pomanjkanja pro-

stora v delavnici za proizvodnjo te vrste. Temu ki je patent kupil, promet odlično teče.

V delavnici ima sobico, ki služi kot pisarna. Vanjo se pride skozi delavnico in majhna vrata. Velika je približno 2 x 1,5 m; v njej je miza, polica in dva stola. Na polici ima v rednih knjigovodstvo. Na stenah visijo priznanja. Sicer v pi-sarni ne vlada red, pa tudi čisto zapuščena ni.

Lastnik me je prijazno sprejel, dal mi je celo svoje prospekte za reklamo in oglas iz Kmečkega glasu (glej sliko št.). Pravi, da je v Sloveniji zelo dosti kmetij, ki ima-jo kakšen stroj iz njegove delav-nice.

Izselili ga iz Lenta ne bodo. Kar se tiče prenove pravi, da se ne strinja z zasnovo prenove: »**sa-me gostilne in kafiči**«. Sam ni-koli ne hodi po gostilnah in v ži-vljenju še ni bil pijan. Ker nima naslednika, pravi, da bi z vese-ljem dal svoje prostore ali obrt v najem, vendar samo za obrt — za kafiče pa ne.

SPLA-VARSTVO

Splavarstvo je dejavnost, ki je v seznamih obrtništva v adresarijih ni, je pa ena od dejavnosti, ki je sooblikovala Lent in življenje v njem. Pred 2. svetovno vojno se je letno na Lentu ustavilo 1000 splavov, to pomeni v povprečju 4 splave na dan. Splavarji so plačali pristojbine in prespali v kakšni gostilni ali na splavih ter nakupili stvari za potovanje.

Splavarstvo se pojavi na Dravi že v rimski dobi. Razcvete se po umiku Turkov iz srednjega Podonavja v letu 1699, kajti s tem so se odprla za trgovino nova tržiš-ča. V dobi merkantilizma so drav-ske kovačnice in steklarne izva-žale svoje izdelke največ s trans-portom po Dravi in na splavih.

V dobi industrializacije začne splavarstvo počasi nazadovati. Južna železnica prinese na Šta-jersko konkurenco industrijskih izdelkov, zaradi katerih propadejo dravske kovačnice in steklarne. Lastniki gozdov in trgovci z le-som so še vedno uporabljali rečni transport, medtem ko za potrebe industrije že deluje železnica.

Najpomembnejši cilj splavarjev je bila Dobrava, vozili pa so tudi naprej, celo do Beograda. Ustavi-ljali so se v Mariboru in Ptuj. V Ptuj so se ustavljali, kadar je bil sejem in so zidari kupovali les na veliko. Za pot od Maribora do Do-brave so potrebovali dan vožnje ob lepem vremenu, ob grdem vremenu in megli pa so za isto razdaljo porabili tudi do 5 dni. V Mariboru so plačali mitnino pri-staniškemu mojstru, ki je moral skrbeti za red v pristanišču; ta služba je bila povezana z lastni-štvom hiš na Lentu, največkrat z Malimi Benetkami, in iz nje se je razvil običaj voljenja pristaniškega kapitana, ki so ga prebivalci Lenta volili na začetku vsakega leta.

Po Dravi so vozili splavi in šaj-ke. Posebnost šajke je bila v tem, da je imela na »palubi« leseno hu-tico, pod katero je bilo spravljeno steklo, železo in zelenjava. Drav-ski splav je nosil okoli 63 m³ lesa in je imel 2—3 vesta spredaj in zadaj. Če je bil zgrajen iz debel, je nosil 40—60 debel, splavi iz narezanega lesa pa so nosili od 80—100 m³ lesa.

Pred letom 1941 je skozi Mari-bor plulo 1000 splavov ali okoli 66 000 m³ lesa letno.

Splavarji so predstavljali vrhni sloj dravskih lesnih delavcev. Bo-lje so zaslužili in zaradi skupinske oskrbe na splavu tudi bolje jedli, pa še nekaj sveta so videli.

Tako so se pametnejši in po-gumnejši gozdni delavci zaposlo-vali kot splavarji.

Ko so se splavarji ustavili na Lentu, so kupovali hrano in obla-čila v trgovini Bervarjevih. V in-tervjuju z Berto Bervar sem zve-del naslednje:

Bervarji so prišli na Lent leta 1925. Oče je bil profesor glasbe; mati je bila trgovsko izobražena, ker je že v Vipavi pomagala svoje-mu očetu v trgovini. Sprva so ži-veli od slabe profesorske plače, potem pa so leta 1936 odprli tr-govino na drobno, namenjeno v prvi vrsti »flosarjem«. Leta 1935 je očeta z avtom povozila neka ženska in mu zlomila obe nogi, pozneje pa so mu zaradi te ne-sreče morali odrezati nogo. Od takrat naprej so živeli samo od tr-govine; in, kakor pravi Berta Ber-var, »samo splavarjem se imamo zahvaliti, da smo preživeli.« Za splavarje pravi, da so bili kljub težkemu delu zelo dobri ljudje; nihče od njih ni v njihovi trgovini nikoli kvantal ali goljufal. Prihajali so po reki na splavih iz Selnice ob Dravi in drugih krajev. Splavi so bili različnih velikosti, največji pa so nesli lesa tudi za 10 vago-nov. Ko so leta 1985 na Dravi pri Lentu naredili splav, na katerem je bila modna revija, so zanj pora-bili 5 največjih kamionov lesa. Ta splav je ustrezal, kakor pravi Ber-ta Bervar, velikosti manjših spla-vov, ki so nakoč pluli po Dravi. Splavi so bili veliki in mali. Veliki splavi so imeli tudi do 10 vesel, s katerimi so krmarili. Hodi so bili povezani s srobotom, zelo trpe-žno rastlino ovijalko. Pri graditvi splavov sploh niso uporabljali že-bljev in drugih železnih stvari. Na splavih so imeli urejena majhna ognjišča iz peska, na katerih so med potjo kuhali žgance, juhe in drugo hrano. Konzerv niso nikoli jedli.

Splavi so prihajali posamezno ali v skupinah do 7 in včasih celo do 10. Nekje v bližini Sodnega stolpa so začeli zavijati v Pristan, ki je bil za Benetkami. Tam so iz vode štrleli leseni hlodi, za katere so se z debelimi vrvmi privezali. Kadar so se pripeljali v Pristan in so se približali kakšnemu kolu, je eden od splavarjev skočil v vodo in privezal vrv okoli hloda; vrvi ni takoj zavezal, ker bi se sicer str-gala, ampak jo je počasi popuš-čal, tako da se je splav počasi ustavil. Potem so šli v trgovino nakupovat. V glavnem so naku-povali hrano, srajce, nogavice, predpasnike in druge stvari. Ka-dar je bilo vreme lepo, so ponoči prespali kar na splavih, ob grdem vremenu pa so spali v gostilni Male Benetke. Niso si vzeli pre-nočišč, spali so kar v gostilni. Najprej so pili, ko pa so ob 22 tr-govino zaprli, so splavarji spali kar po klopih. Zjutraj so vedno odpluli zelo zgodaj na rajžo — ta-ko so imenovali pot. »Mala rajža« je pomenila pot do Dobrave, »ve-lika rajža« pa je bila pot po Don-avi do Beograda in včasih naprej do Črnega morja. Na male rajže so običajno pluli z malimi splavi, na veliko skoraj vedno z velikimi in v večjem številu (7 ali 10 spla-vov). Število in velikost splavov je

bila odvisna od naročila. Prodajo so organizirali posebni organiza-torji, ki so jim pravili »gospodar-ji«. Gospodarji so se dogovarjali s kupci o količini in ceni, organi-zirali so dobavo in druge stvari, ki sodijo zraven. Zanimivo je, da so gospodarji prav tako kot ostali flosarji pluli na splavih in delali z drugimi. B. B. se spomni nekaj flosarjev iz Selnice ob Dravi: Šar-man, Čas, Peteršinek. (2). Večina flosarjev sploh ni znala plavati! Pluli so spomladi, poleti, jeseni, le

pozimi jih ni bilo. Spomladi so pri-šli običajno že v sredini marca in so vozili celo leto do zime.

Prihajali so tudi ponoči. Mati jim je večkrat pozno v noč delala domače rezance za juho, da so imeli zjutraj za na pot. Kupovali so kruh, ki ga je Bervarjeva mati sama pekla in tudi zelenjavo, ki jo je prodajala, je sama pridelala. Zelo radi so kupovali delovne predpasnike, ki jih je sama nare-dila. Predpasnike je delala iz bla-ga, ki ga je kupila pri Guzeju na

Koroški cesti po ugodni ceni. Pe-rilo in srajce je nabavljala pri oče-tu Maksa Durjave. Vso blago je kupovala sproti. Trgovina je bila majhna, dohodki od nje so bili ko-maj dovolj veliki za skromno ži-vljenje družine.

Ko pozimi ni bilo flosarjev, se je promet trgovine zelo zmanjšal. Večkrat so bili dnevi, ko dnevni promet ni znašal več kot 1,5 di-narja. Za primerjavo: za 1,5 dinar-ja si takrat dobil 3 zemlje.

STOPNJA OHRANJENOSTI TRADICIONALNE KULTURNE PODOBE IN UVAJANJE NOVOSTI

Podoba današnjega Lenta je takšna: na Lentu je danes 10 obrtnikov. Poleg 8 opisanih sta še 2 — Ivana Hanl ima v Ribiški ulici plesarsko obrt, Marta Krevh pa v Židovski ulici servis svetilk in svetlobno reklamo. Ostali po-membni objekti na Lentu so: ko-pališče Pristan (ima tudi disco klub), skladišče Lesnine Ljublja-na, gostilna Pri trgu, otroški vr-tec, židovski stolp in sinagoga. Na Židovskem trgu je že več kot eno leto vsako soboto kramarski sejem, na Vodnikovem trgu pa je osrednja mariborska tržnica.

Ko je leta 1965 Drava zaradi novega jezusa v Melju dvakrat poplavila, so začeli izseljevati prebi-valce z Lenta, v njihova stanova-nja pa so se na črno vselili Romi. Hkrati so se pojavile prve pobude za revitalizacijo starega mestne-ga jedra, ki so na začetek uresni-čitve čakale do leta 1980. Takrat je bil sprejet družbeni dogovor o financiranju prenove mestnega jedra. Do danes so renovirali ob-jekte v Usnjarski in Vojašniški uli-ci, v teku pa je graditev objektov v Dravski ulici.

V prenovljenem objektu na Vo-jašniški ulici že živijo novi stano-valci. Tako imamo danes na Len-tu naslednje skupine prebival-stva:

- »stari Lentnarji«, ki so živeli na Lentu že pred 2. svetovno voj-no,
- Lentnarji, ki so se preselili na Lent po 2. svetovni vojni,
- Romi, ki so se množično preselili na Lent po letu 1965
- novi stanovalci, ki so se pre-selili v renovirane stavbe.

Kot eno od oblik uvajanja no-vosti v lentovski socialni prostor, je vredno omeniti **Kramarski sejem**. Ideja za tako obliko je prinesena iz tujine, kjer so takšni sejmi običajen način zapolnjeva-nja socialnega prostora. Maribor-ski Kramarski sejem deluje od le-ta 1984, ko je na pobudo Borisa Šinkoviča Mladinski kulturni cen-ter sprejel v okviru svojega pro-grama organizacijo sejma. Idejni, programski in organizacijski vod-ja sejma Boris Šinkovič pravi, da je sejem neka oblika sobotne promenade, borza, kjer lahko ku-pite najcenejše pivo v Mariboru, tako imenovano »steklenico po-govora«. Ni treba posebej pou-darjati, da sejem nima zgolj funk-cije nakupa ali prodaje rabljenih stvari ali starin, ampak je njegova

funkcija v prvi vrsti družabnega značaja. V okviru Kramarskega sejma se odvijajo še različni kon-certi, razstave in predavanja, ki prostorsko niso vezani na Židov-ski trg.

Na sejmu je povprečno 220 pro-dajalcev in 1500—2500, včasih celo 3000 ljudi na dan. Sejem je odprt vsako soboto, ne glede na letni čas ali vreme. Poleg vodje delajo na sejmu še 3 ljudje, ki po-birajo pristojbino (oblika samofi-nanciranja). Vnašanje teh ulično kulturnih elementov na Lent bo po obnovi Lenta še posebej aktu-alno vprašanje, ki lahko MKCju omogoči aktivno udeležbo v obli-kovanju mestne podobe.

Lahko rečem, da je ta naloga samo »prvi vtis« o Lentu, spričo tolikšnih tem in intenzivnosti spreminjanja okolja in življenja. Na Lent se navezuje še stano-vanje vprašanje njegovih prebi-valcev. Posebej zanimiva je pro-bematika Romov, ki so jih z Len-ta razselili po Mariboru (dali so jim nadomestna stanovanja). Ko so bili Romi še na Lentu, jim ni bi-lo treba plačevati stanarin, v no-vih stanovanjih pa jih morajo. Ta-ko se nanje na posreden način pritiska, da se zaposlijo.

OPOMBI

1) Politično življenje je bilo takrat v znamenju boja med Nemci in Slovenci, in se je kazalo na razli-čnih ravneh: organiziranje izletov, športni klubi, pustne, novoletne in druge zabave, gospodarske odločitve ... (o tem glej diplom-sko nalogo Maje Godina Družab-no življenje v Mariboru med obe-ma vojnoma. Kmalu bo izšla v Dialogih). V primeru odločitve o lokaciji gradnje Državnega mostu je pač zmaga finančno močnej-ša stran — nemška.

2) Berta Bervar navaja, da v Bre-sterhni še živi 2 splavarja Fer-boten in Pušnik, ki sta leta 1985 vodila splav, na katerem je bila modna revija.

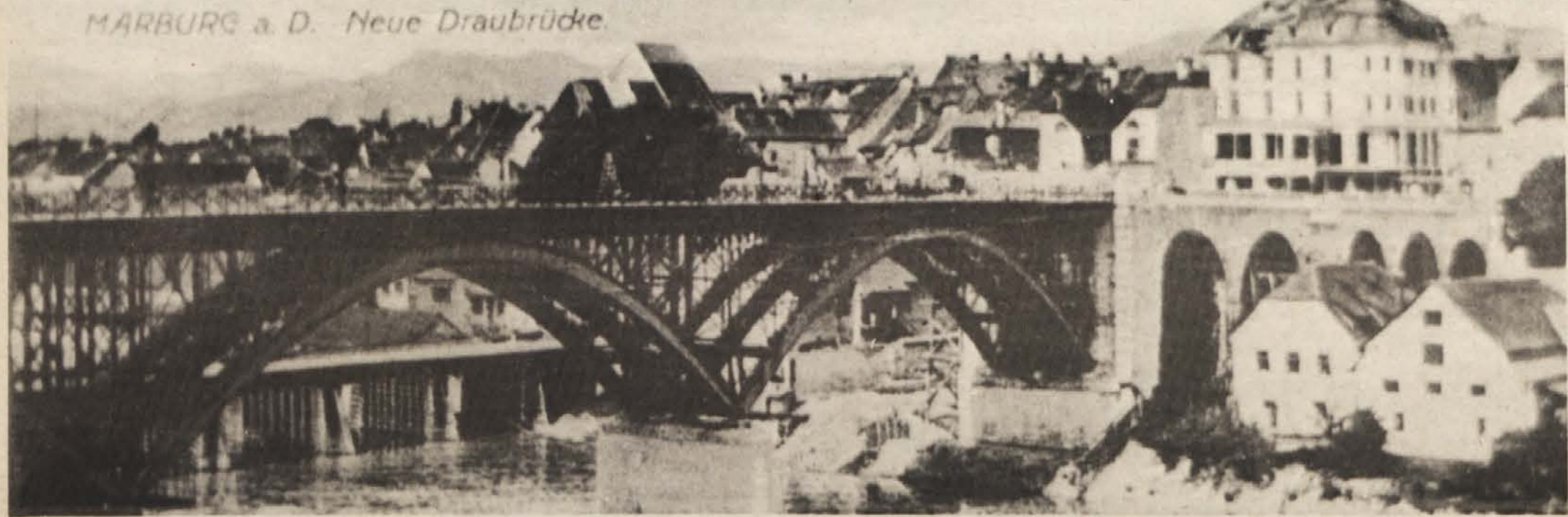
NEKAJ PODATKOV

Raziskava je bila izvedena v ča-su od 15. januarja do 4. aprila 1986 na področju Lenta. Kot in-formatorji so sodelovali:

- 1) Andrej BRVAR, roj. 1945, bi-bliotekar v mariborski Mestni knjižnici
- 2) Berta BERVAR, roj. 1921, upo-kojenka, Pristan 8

Literatura:

- Krajevni leksikon Slovenije IV. Ljubljana 1980
- Krajevni leksikon Dravske ba-novine. Ljubljana 1937
- J. MERČENIK, Mariborske sli-ke. Maribor 1934
- Sergej VRIŠER, Stari Maribor. Ljubljana 1975
- Vili PREMŽL, Mariborski Lent.
- Baš 1945: Franjo BAŠ, Als in Marburg noch ein Landkapitän amtierte. V: STEIRERLAND. 3 (1945) 13, str. 8—9
- Curk 1984: Jože CURK, Mari-borsko dravsko predmestje. Pri-loga k razstavi ob dnevu republi-ke, 23. 11. 1984
- Mohorič 1968: Ivan MOHO-RIČ, Zgodovina železnice na Slo-venskem. Ljubljana 1968
- Adresar za Maribor iz leta 1884
- Adresar za Maribor iz leta 1899
- Adresar za Maribor iz leta 1932
- Adresar za Maribor iz leta 1955
- Vodnik po Mariboru, Kulturna, tujsko-prometna in gospodarska slika mesta in pokrajine; kultu-rno-gospodarski pregled Celja in Ljubljane. Ljubljana 1932
- Bogo TEPLY, Vodnik po Mari-boru in okolici. Založba Obzorja, Maribor, 1955

JANKO
ZLODRE

Podmena običajne govornice — povprečnega umevanja — o arhitekturi, pa naj gre za njeno občinstvo, ustvarjalce ali kritike, je arhitektura kot umetnost, arhitektura kot kulturni »pojavi«. Šlo naj bi torej za nekaj lepega, vzvišenega, in, če naj uporabim to že tolikokrat prežvečeno in zaradi tega nesmiselno besedo, nekaj humanega. Vse, kar se šopiri v obzorju te podmene, se skorajda vedno predstavlja kot bistvo ali resnica arhitekture. Seveda na tem mestu ne mislim trdit ali dokazovati, da je ta resnica neka laž vendar pa si lahko zastavim vprašanje ali je ta resnica res »prava«, edina in cela resnica arhitekture, torej takšna, kot jo predstavljajo in v kakršno verjamejo njeni zagovorniki, ki spregledajo, da je vsaka resnica »ne-cela« in da nam za celo resnico vedno zmanjka besed.

Res pa je tudi, da je prav ta imaginarna »cela« resnica pogoj in temelj »celostne« vednosti o arhitekturi, kritične in »teoretske«, skratka, ideološke govornice o arhitekturi in govornice arhitekture, tiste govornice, ki nas hoče poučevati o arhitekturi kot umetnosti in hkrati izražati njena merila. Gre za govornice, ki že a priori ve, da ve in ji prav nič ni treba dokazovati. Njena resnica je pač rezultat takšnega ali drugačnega »božjega razodetja«, takšne ali drugačne izbire, z drugimi besedami, segregacije oziroma cenzure, ki ne upošteva protislovne in heterogene narave polja zidave, ali drugače, ki na prav poseben način upošteva to naravo.

Kakorkoli že, poskušal bom spregovoriti o tistem, kar ta »cela« resnica zatajuje, izriva in spregleda, za kar nima besed ali o čemer noče ničesar vedeti. Prav to pa je vpisano nikjer drugje kot v njej sami, na njeni »temni strani« ali na njenem »izvoru«, njenih začetkih, ko novoveška kultura zidave še ni zatajevala tega svojega »travmatičnega jedra«, ko še ni bežala pred grozo, ki jo je vladajoča (buržoazna) ideologija sprodicirala kot odgovor na »grozljivost« drugega (razreda),

ARHITEKTURA
IN GOSPOSTVO

ri posebna organizacija ali konstrukcija korpusa dejstev, ki so med seboj zvezani na zelo različne načine in na zelo različnih ravneh, je torej posebna spretnost, vednost, s katero se oblikujejo metode in sredstva za reguliranje/oblikovanje, urejanje oblikovnega področja in življenja na tem področju.

Arhitektura je resda spretnost, ki presega golo tehniko urejanja in kontrole, vendar pa je ta presežek, če hočete »estetski«, v okoliščinah, ki jih določa kapitalistični način produkcije (t. i. »samoupravi socialistični način« ni nikakršna izjema), nekaj obrobne, izgubljenega ali pozabljenega. Prav kapitalistični način produkcije radikalno spremeni ali »prenovi« organizacijo ali konstrukcijo »klasičnega« arhitekturnega korpusa, spremeni razmerja med obstoječimi elementi in materiali, vpelje nove materiale in nova razmerja, da o besedah sploh ne govorim. V okoliščinah, ki jih določa kapitalistični način produkcije, se arhitektura iz umetnosti zidanja spremeni v tehniko urejanja, v **napravo** za udomačevanje, nadzorovanje in kaznovanje: v **tehniko gospostva**.

Že naslov in te uvodne besede povedo, o kakšni »prenovi« bo tekla beseda, pristaviti pa moram, da nas izrazito dualističen naslov predavanja ne sme preslepiti, saj označuje le obzorje predavanja. To pomeni, da problematike arhitekture in gospostva ne mislim urejati dihotomično. Pokazati pravzaprav hočem le nekatera mesta, kraje in hiše, kjer je ta »in« odpravljen, kjer ne gre za dvojno, ampak za eno samo problematiko: gospostvo arhitekture. Kar seveda ne pomeni, da sta arhitektura in gospostvo ena in ista stvar, vedno gre za dve stvari, pomeni le to, da gre za specifično razmerje, ko arhitektura in gospostvo delujeta kot »eno«, z

ležen, uporen in vraževeren razred, ki je imel »prostaške in pokvarjene navade prebivalcev gozdov«; pri opisovanju »trivialnosti, kmečke neolikanosti, potratnosti, burleskne užitek in orgij« se je dr. Taxilu »obračal želedec«.

To protislovje med izkoriščevalci in izkoriščanci je »v večini primerov (danes) izrinjeno iz zavestne problematike arhitekture, kakor da je zunaj arhitekture kot stavbne veščine«. Toda na samih začetkih konstituiranja novoveške (moderne) arhitekture to protislovje povsem jasno določa problematiko arhitekture, torej še ni izrinjeno, ampak se s tako silo vrine, udari na torišče arhitekture — mesto —, da mora arhitektura o njem spregovoriti »na ves glas«. Gospostvo novoveške arhitekture torej ni nič drugega kot artikulacija protislovnega razmerja med arhitekturo in velemostom, med arhitekturo in velemostno množico, skratka, arhitektura kot naprava za ustvarjanje profita in kot naprava za nadzorovanje množice.

Vse do 18. st. je monument termin, ki ima v polju arhitekture privilegirano mesto in označuje stavbe, ki s svojim jasnim »klasičističnim« izrazom govorijo o Zakonu in Pravilu, gre za simbole vladarjevega oziroma božjega vpisa, ki so njegova reprezentacija. Bistvene spremembe v polju zidave v 18. st., kompleksno reorganizacijo vednosti in tehnik, označuje med drugim prav termin equipement (oprema), ki vse bolj prevzema dominantno vlogo. S to »opremo« se »vzdržuje zdravje posadke (equipage)«. Na delu je množica terminov, ki trga simbolno mrežo »klasične« arhitekture, reducira njen pomen in njeno »vrednost«, določeno s simbolnim redom podob. Ti termini spletajo novo mrežo utilitarne in funkcionalne, mrežo, v kateri prihaja do profanacije sakralnega

je produciranje in reproduciranje delovne sile (množice), svobodnih posameznikov, pogoj kapitalističnega načina produkcije. Prav zaradi tega, ker spregleda to iluzijo in vprašanje reprodukcije delovne sile, se njegov program spremeni v iluzijo ali, če hočete, v utopijo, to pa seveda ne pomeni, da je Benthamov program utopičen, nasprotno, utopična je le njegova »globalnost«, posamezna načela njegove naprave so uporabili pri najrazličnejših arhitekturnih napravah in jih, ne da bi vedeli, uporabljajo še danes.

Benthamova načela razberemo že v strukturi moderne stanovanjske celice, v njeni organizaciji, ki jo je prvič eksplicitno formuliral arhitekt Henry Roberts l. 1851 v Londonu. Le-ta je, pod pokroviteljstvom princa Alberta, Edwina Chadwica (sekretarja Komisije za revede in člana Komisije za učinkovitost policijskih sil) in lorda Shaftesburga postavil modele **Houses for Families** (družinskih hiš) na Veliki svetovni razstavi. Knjižico, ki je spremljala Robertsove projekte, je navdušeno sprejel Napoleon III, ki je podprl tako njeno prevajanje kot distribucijo. Kakorkoli že, za nas je Robertsov projekt zanimiv predvsem zato, ker se njegova načela še danes uporabljajo pri projektiranju in zidavi »stanovanjske celice«.

Sam projekt je zasnovan na dveh kritičnih delitvah oziroma ločitvah: med družinami in med družinskimi člani. Hiša je t. i. »dvojček« (enonadstropni) s štiri stanovanji. Stanovanja so povezana z zunanjim stopniščem, ki omogoča boljše prezračevanje, »tujcem« pa ne dovoljuje prestopanje družinskega praga. Stopnice so kraj »javnega«, nevtralen prostor med stanovanji. Vsaka družina, kar tedaj ni bilo značilno, ima lasten stanovanjski prostor, opremljen s higienskimi servisi. Ločitev stanovanj pomeni tako obrambo pred epidemijami (stanovanje karantena), kot tudi zagotavlja »privatnost« (privacy), ki je »revede« takrat še niso poznali. Ta »neodvisna« stanovanja je predlagal Edwin Chadwick in to »zaradi pomanjkanja samokontrole pri revedih«. Stanovanje je imelo dnevno sobo, tri spalnice (za starše, deklico in dečka), kuhinjo, stranišče in predsobo. Spalnice so bile neprehodne in

naslednjo »sodbo« o arhitekturi Jean Louis **Garniera** (1825—1898): »Naglašena raskoš, prenatrpanost fasade arhitektonskim in skulptorskim ukrasima, kombiniranje raznovrstnih materiala (marmor, bronca), primjena štuka, pozlate in slikarja deluje u Garnierovim prostornim gradevinama (a prostorni interieri jedino su im pozitivno svojstvo) više kao rasipno nagomilavanje nego kao izražaj određene stvaralačke ideje.« Tovrstno ločevanje »plev od zrnja« me seveda ne zanima, vendar pa si podrobneje ogledimo prav to, kar govori v prid njegovih »ustvarjalnih idej«, zanima me prav ta »pozitivna lastnost« njegovih interierjev.

Pripomniti velja, da je Garnierov projekt del projekta prefekta Haussmanna, ki mu je Napoleon III ukazal izvedbo velikega gradbenega programa. Program je povzročil prezidavo Pariza, rušenja, ki so bila povezana z zemljiško speculacijo in hitro urbanizacijo. Ta »prenova« je bila še posebej določena z militarističnimi, policijskimi in higienskimi kriteriji, saj je buržoazija ponovno poskušala osvojiti mestno središče, v katerem so pred tem živeli delavci. Pride do radikalne segregacije prostora in prostorne segregacije antagonističnih razredov. V prenovljenem središču so oblikovali deset novih arondismanov, zgradili deset železniških postaj, petnajst žandarmerijskih postaj in štiri zapore, na dvestotih kilometrih »buržujskih fasad« je bilo petindvajset gledaliških fasad. Charles Garnier, ki je ob neki priliki izjavil, da ima »moderna arhitektura srečo, da dela na izboljšanju delavskega razreda«, je uspešno izbral »kilometrsko estetsko« konjukturo in zmagal na natečaju za Veliko opero. Zmagal je kljub cesarskemu nasprotovanju: »Kaj je to? To ni stil: ni ne Luj XIV, ni Luj XV, ni Luj XVI.« Garnier je odgovoril: »Madame, to je Napoleon III in vi se še pritožujete.«

Garnier je v knjižici **La Théâtres** l. 1871 in l. 1881 v knjižicah **Le nouvel Opéra** — svečana otvoritev opere je bila 15. januarja 1875 — takole komentiral in ocenil svoj uspeh: »Teater je inkarnacija prvobitnih nagonov človeka: zbiranje, združevanje na neki ceremoniji, zaradi delitve istih občutkov, istih sanj; slišati, videti in biti viden«. Teater je za Garniera

LENT PO LETU 1945

Po tem letu je Lent začel dokončno propadati. Število obrtnikov pade od 79 obrtnikov leta 1884, 61 obrtnikov leta 1899, 72 leta 1932 na 23 obrtnikov leta 1955. Ostane še nekaj delavnic, ki pa Lentu ne morejo dati tiste podobe, ki jo je imel včasih.

Fotografiji prikazujeta delavnico Hugota Joske na Lentu okoli leta 1955

IZ PRIVATNE ZBIRKE
HUGOTA JOSKE

in ko v polju zidave še ni prikrivala dejstva razrednega boja, ampak je izhajala prav iz razcepa, ki je zanj konstitutiven. Ta groza, ki jo je vladajoča ideologija sprodicirala kot odgovor na »grozljivost« drugega, je še vedno na delu in ji ni mogoče ubežati. Končno, ali ni dokaz njenega obstoja prav to, da o njej tako dolgo in uporno molčimo.

Da me ne bi že na samem začetku zagrabil past običajne govornice o arhitekturi, ki na vse nas preži z neizrazno določenostjo pojma — prav s tem nam drži gobec —, bom povzel klasično opredelitev, ki pravi, da je arhitektura **ars aedificandi**, to pomeni, **umetnost, umetnija, spretnost, obrt oziroma tehnika zidave. Ker je arhitektura, kot pravi Braco Rotar v Pomenih prostora**, »že po definiciji ars ali techné, to se pravi nekaj takega, kot so medicina, glasba, slikarstvo ali retorika, lahko rečemo, da že ta opredelitev pomeni, da njen »diskurz« (njena teorija in hkrati artikulacija) nima sistematične koherence in enopomenskosti znanstvenega diskurza. Da je arhitektura ars ali techné, pravzaprav pomeni, da je umetnost stavarstva zmeraj specifična in specifično določena organizacija heterogenih in heteronomnih elementov (...). Arhitektura je torej »tehnika, ki jo tvo-

drugimi besedami, zanima me arhitektura kot člen novoveške arhitektonike gospostva.

Arhitektura kot člen kapitalistične organizacije mesta se naprej spopade z baročno metropolo in mestom nasploh, prvo dejanje te spektakelske in spekulantske igre je razkroj mesta, ki pa ni »preprosto razsulo, temveč reorganizacija na novih načelih, ki dotlej še niso ali pa so zgolj obrobno posegala v organizacijo mesta. Temeljno načelo je profit.« Na osnovi tega temeljnega načela se torej vzpostavljajo specifična razmerja med mestom nasploh in buržoaznim mestom. Ne smemo pozabiti, da je pri organizaciji buržoaznega mesta pomembno še neko drugo, prav tako temeljno nasprotje, nasprotje med mestom in podeželjem, ki v buržoazni družbi dobi svojo posebno obliko, in vele mestna množica, ki je prav oblika tega nasprotja, je že od samega začetka pogoj udeležanja temeljnega načela in je istočasno tisto, kar ogroža njegovo realizacijo. Gre za to, da mora buržoazija in v njo arhitektura, če hoče reorganizirati mesto na novih načelih (profit) hkrati reorganizirati samo množico (proletariat). Na mestno sceno stopijo »barbari moderne družbe«, nova »posadka«, ki jo je doktor Taxil l. 1834 takole predstavil: »grd, ignoranten, neprijeten, nad-

in sakralizacije profanega. Tu seveda ni mogoče spregovoriti o zamotanem stroju te (družbene) mreže, ki jo predvsem določajo kriteriji varnosti, predhodnosti in informacije, opozorim lahko le na njena osrednja vozlišča: Institucija, program, tehnologija. Program sam je utopija, uresničijo ga lahko šele institucije oblasti (gospostva) in njene tehnike, ki v mrežo teritorija in mesta vpisujejo točke/kraje »racionalizacije«. Šele program institucije oblasti je »znanost« projekta, ali bolje, njegova ideologija in zakon, ki določa produkcijo arhitekturnih tipov. Program in projekt sta vedno vpisana v institucionalni mreži ali institucionalnem rešetju.

Arhitekturi stroji se producirajo v tej mreži in prek nje delujejo v in na družbeni korpus, vanj vpisujejo Normo, načela in predpise produkcije stvari in reprodukcije ljudi. Ti stroji so družbene institucije (tovarna, šola, zapor, bolnišnica, norišnica, stanovanje itd.) s katerimi se producirajo novoveški subjekti: delavec, učenec, zapornik, bolnik, norec, mati itd. Dosedanje izvajanje bom v nadaljevanju ilustriral s tremi pravimi, projekti, odkritji oziroma pustolovščinami, ki samo na videz nimajo nič skupnega; gre za zapor, stanovanje in gledališče.

Začel bom z »idelanim« programom nadzorovanja, s katerim je

Bentham se hoče nečemu izogniti, toda to ni le Benthamova želja, ampak tudi želja buržuja, ti stega »čudnega normalnega človeka«, ki ga Bentham reprezentira: izogniti se »strnjenim, gomažečim, razburjenim množicam, na katere si«, — kot pravi Foucault —, »nalete na krajih, kamor so zapirali (...).« Bentham iz disciplin, ki jih je klasična doba izdelala na določenih in razmeroma zaprtih krajih — v kasarnah, kolegijih, velikih delavnicah —, poskuša »narediti mrežo dispozitivov«, ki bi bili povsod in vselej čuječi ter bi tekli skoz družbo brez vrzeli in prekinitev, poskuša opustiti »gnečo, kompaktno množico, kraj mnogovrstnih menjav, individualnosti, ki se zlivajo, kolektiven učinek« in vse to »nadomestiti« z birko ločenih individui. Bentham spregleda, da je svobodni posameznik ekonomsko in ideološko temelj buržoaznega gospostva, spregleda ideološko iluzijo, na kateri temelji razredno gospostvo, zato ni nič čudnega, da angleški parlament zavrne njegov program »globalizacije« oziroma »totalizacije« družbenega korpusa, spregleda pa tudi dejstvo, da

so omogočale tisto ločitev, ki je nujna pri »spodobni družini«. Dispozicija spalnic reflektira avtoriteto staršev in tajnost »legitimnega spolnega razmerja pri spoštovanju vredni družini«. Vhoda v otroški spalnici sta bila iz dnevne sobe in sta staršem omogočala nadzor otrok, ne da bi jim bilo treba spati z njimi. Vhod v spalnico staršev je bil v kuhinji, »rešitev, ki je onemogočala preveč direktno komunikacijo v dnevno sobo (varnost pred nedolžnimi in radovednimi pogledi otrok)«. Na ta način je arhitektura, z delitvijo oziroma ločitvijo in denominacijo prostorov, oblikovala »osnovo, po kateri naj se ravna moralno in socialno najboljše populacije«.

Toda »homogeni oblastni učinki« se ne proizvajajo le v zaporu in stanovanju, ampak tudi tam, kjer naj bi arhitektura delovala s svojo »avtonomnostjo«, v krajih, ki na videz nimajo nič skupnega z nadzorovanjem, kjer imata utilitarnost in funkcionalnost »sekundarni« pomen in kjer arhitektura nastopa v vsem svojem »umetniškem« razkošju. V Enciklopediji likovnih umetnosti (Leksikografskog zavoda FNRJ) zasledimo

»žariščna točka družbe«. Spektakel ni samo na prosceniju, ampak tudi v parterju, v foajeu, na hodnikih. Glavni igralec je občinstvo, zato Garnier stopnišče, hodnikom in foajeu posveti največjo pozornost. Stopnišče je kraj, kjer občinstvo nastopa »v polnem sijaju«. Tkanine, obleke, parfumi, briljanti, vse to je za Garniera »arhitektura«, nič manj od marmorja, tapet in razsvetljave.

»Bleščeča svetloba, razkošne toalete, nasmejani in živahni ljudje, srečanja, izmenjava pozdravov, vse to ima duha svečanosti in zabave, a da se ljudje niti ne zavedajo, kakšna vloga je namenjena arhitekturi, v tem magičnem učinku uživajo vsi.«

Prav na ta način, »nezavedno, se bodo s svojim veseljem izrazom poklonili veliki umetnosti, ki je tako mogočna v svojih manifestacijah in rezultatih«. Arhitektura je naprava, ki proizvaja magični učinek, kjer vsi, brez razlike, nezavedno uživajo; to »primordialno, naturalizirano« občestvo se priklanja »največji umetnosti«: **Občasti**.

ZNANJE IN ZAVZETOST

Nična je vsaka fantazija, ki je brez umne in umu dostopne podlage, ki gradi z asociacijami tako, da se ne vrača k slišnemu, dogovorjenemu, nujnemu in možnemu. V fantaziji, ki upošteva svojo vmeščenost in vpetost, pa se skriva presežek izvedljivosti, ki omogoča, da dano ugledamo v novi luči in s tem sprožimo spremembe.

Pri svojem dosedanjem pisanju o izvajanju skupnih in obveznih predmetov v visokošolskih študijskih programih sem kar naprej predpostavljal kot nekaj samoumevnega to, da je podlaga mojega pisanja znana vsakemu bralcu prispevkov. Ker se vsiljuje občutek, da se motim, sem sklenil v posebnem prispevku opisati podlago svoje fantazije, torej izhodiščne danosti.

I. Koncept, ki uveljavlja posamezne družboslovne predmete, je zame uporaben, ko je treba nadomestiti lažno monolitnost šolskega marksizma z zgodovinskim razumevanjem nastanka posameznih dosežkov in stvaritev različnih človeških skupnosti. Relativno avtonomijo posameznih družboslovnih znanosti razumemo samo, če se seznanimo z njihovimi posebnimi orodji in metodami dela. Nevarnost tega koncepta je sicer res, da lahko pri pretiranem deljenju/cepljenju znanosti pride do sprevrženega dojemanja realnega, ker razume vsaka znanost isti drobec realnega kot predmet različnih vprašanj. Posledica je kaj hitro, da se zazdijo vprašanja med seboj nepovezana in nezdružljiva. Toda, ko gre za posredovanje spretnosti, seznanjanje z delovnimi/raziskovalnimi pripomočki in oblikami vprašanj, ki so značilna za posamezno družboslovno znanost; ko gre torej za poučevanje, tedaj moramo nujno začeti pri dani razdeljenosti disciplin, da bi lahko zgodovinsko prišli do dna tako nastanku te delitve kot njeni družbeni vlogi.

Seveda pa je velika razlika med poučevanjem in samostojnim raziskovalnim delom. Raziskujemo zmeraj drobce realnega. Pri tem delu se zmeraj kaj hitro znajdemo v situaciji, ko povezuje vprašanja iz različnih znanosti. Vse pomembne družboslovne knjige so neulovljive, kadar jih hočemo stisniti v predaleček ene same družboslovne znanosti. Poskusi avtorjev »občih« učbenikov, denimo, sociologije, zgodovine, etnologije itd., da bi te znanosti dosledno razmejili, so kaj hitro akademski. Izkaže se, da gre pri delitvah v veliki meri za rezultat političnih, organizacijskih, finančnih in podobnih dozdevno zunanjih razlogov, zaradi katerih se morajo avtorji teh učbenikov ukvarjati predvsem z robovi in prehodi.

Opisana razlika med posredovanjem kolektivnih izkušenj in oblikovanjem vedenja (= »poučevanje«) in pridobivanjem novih izkušenj oziroma rezultatov je v snovanjih in predlogih pogosto zanemarjena. Zato se je lahko zgodilo, da je pri snovanju sekcij v marksističnem centru pri univerzi, ki naj bi s svojim delom prispevale k spoznavanju realnega, bila uveljavljena delitev na posamezne stroke in s tem poudarjeno gledanje skozi »prizme«; pri izvajanju skupnih in obveznih družboslovnih predmetov pa naletimo na zagovornike raziskovalnega pristopa s prehanjani med vprašanji posameznih znanosti, kar imenujemo »interdisciplinarnost«.

Program skupnih in obveznih družboslovnih predmetov upošteva samo družboslovne predmete, povsem pa je izpustil humanistične. Vključuje: filozofijo, sociologijo, politično ekonomijo, politologijo in »naravoslovje«. V tej zasnovi je nejasno mesto filozofije. Obenem pogrša poznavalec delitve na »social sciences« in »arts/humanities« psihologijo in pedagogiko. Filozofija obvisi v zraku, če ni ob njej arheologije, etnologije, retorike, zgodovine glasbe, literature in likovnih umetnosti; ali pa mora postati enostranska. Tega problematiziranja ni mogoče izpeljati v tem prispevku.

II. Pogosto je ponavljana ugotovitev, ki je kaj rado obenem tožba, da je v mestu Maribor in na njegovi univerzi družboslovje šibko, humanistika pa da skoraj ni. Stanje lahko spremenimo samo tako, da ponudimo mladim družboslovcem službo in stanovanje. Rezultat snovanja, s katerim predlagam novo obliko izva-

janja skupnih in obveznih družboslovnih predmetov, je, da lahko z denarjem-sredstvi, ki so že zdaj na razpolago, zagotovimo kar nekaj novih delovnih mest. S tako pritegnitvijo, ki bi jo politično vodstvo mesta obogatilo in dopolnilo z zagotovitvijo stanovanj, bi lahko ponudili zanimiv program skupnih in obveznih družboslovnih predmetov, zagotovili raziskovalce Raziskovalnemu inštitutu na Pedagoški fakulteti in zasnovali na posameznih šolah »žarišča« ukvarjanja s posameznimi družboslovnimi znanostmi.

Z »žarišči« mislim na to, da bi z vezavo vsakega od petih skupnih predmetov na določeno šolo zagotovili njihovo prepoznavnost in olajšali izvedbo programov, ki bi presegali okvir minimalnih zahtev skupnih in obvez-

ne bi samo zagotovilo, vsaj v drobcu, vlogo subjekta tudi študentu, temveč tudi izpolnjevanje minimalnega dogovorjenega skupnega in obveznega programa družboslovja. Trenutno je na večini šol okrnjen še ta minimum. Posledica okrnitve pa je, da zberejo šole manj sredstev za izvajanje teh predmetov, kot bi jih lahko. Razlog okrnjenosti je zame v neupravičenem strahu, da bodo skupni in obvezni programi ogrozili strokovne predmete, in v dejstvu, da je trenutno zaposlenih premalo družboslovcev.

Na sestanku odbora za vzgojo in izobraževanje je med pogovorom o izvajanju skupnih in obveznih predmetov tovariš s Tehniške fakultete, ki je »tehnik«, ugotovil, da je filozofije v primerjavi z robotiko premalo, in

III.

Med listanjem knjižice Generalni plan prenove starega mestnega jedra mariborskega, Maribor 1985, sem opazil, da je na kartah ena od funkcijskih osi poimenovana »študentska os«. To me je razveselilo. Podaljšanje te osi v smeri vzhod — zahod, od avtobusne/železniške postaje do Pedagoške fakultete nam pokaže smer močne dnevne migracije. Na to smer sem navezal predlog, da bi študent štiri semestre obiskoval enkrat na teden še eno šolsko stavbo ob tisti, kjer je vpisan. Dokler bi zagotavljali hkratnost časa dvakrat na teden, bi se lahko dogovorili z avtobusnim podjetjem za okrepitev proge številka 5 (Himo—Košaki) v času pred začetkom skupnih predavanj in ob koncu.

»Študentski osi« na kartah

točnice« ali »posega«, ki naj uvede heterogeno občinstvo v določeno teorijo oziroma družboslovno znanost, je prispevek k oblikovanju univerzitetne identitete. Predlog je zamišljen tako, da študent in profesor »trčita« na nekoliko drugačen način kot doslej. »Trčenje« ni v škodo nobene od obeh strani, nasprotno: študent postane vsaj nekoliko subjekt študija, ko izbira med kurzi; profesor pa lahko osmisli svoj raziskovalni in pedagoški napor, ko rezultate posreduje za interesiranemu občinstvu.

IV.

Vsi izračuni in vsa premišljevanja so zgolj pisarniško premišljevanje in tudi ne morejo biti nič drugega, dokler se s tem ukvarja posameznik. Nekoliko opore imajo v osebnih izkušnjah: iz

stovanja obogatila pretok informacij med družboslovci in povečala atraktivnost »skupnih in obveznih predmetov«, ki imajo zdaj status neobdijihitrea — kot tujki elita in sofisticiranost in tujke nasploh.

Gostovanja, ki bi bila podobna Frankfurter Poetik-Vorlesungen, bi bila mostičke med univerzo in drugimi družbenimi skupinami. Po dveh poteh bi z njimi odpirali univerzo. Kot predavatelj bi vabili znamenite osebe: pisatelje, znanstvenike, umetnike, ki niso zaposleni v univerzitetnih institucijah. Njihova predavanja pa ne bi bila zanimiva samo za študente, temveč še za mnoge razumnike v mestu. O obeh oblikah gostovanj in njihovem pomenu najde zainteresirani bralec več v prispevku *Ut quis a natura et arte doctus, ita et sapit*, ki je izšel v reviji DIALOGI, številka 3—4/1986.

V letih od 1961 do 1963 je imel Theodor W. Adorno dva ciklusa predavanj za VSE študente univerze Johana Wolfganga Goetheja v Frankfurtu. S predvanji je združeval dvoje: uvajanje študentov v določeno družboslovno znanost in predstavljanje »kritične teorije družbe« z njenim razumevanjem teh znanosti in njihovih predmetov. Oba ciklusa predavanj sta izšla tudi v knjižni obliki.

Predavanja za uvod v sociologijo glasbe je sam pripravil za objavo; filozofska terminologija je izšla posmrtno, Rudolf zur Lippe je magnetogram urenil za objavo. Že pred leti napovedan srbohrvatski prevod teh filozofskih predavanj do zdaj žal še ni izšel; medtem ko bodo predavanja o sociologiji glasbe v kratkem izšla pri Državni založbi Slovenije v zbirki »&&«.

Magnetogrami filozofskih predavanj nam razkrivajo razmerje med občinstvom in predavateljem. V dveh knjigah zbirke *suhkamp taschenbuch wissenschaft*, s številkami 23 in 50, je objavljenih 46 predavanj, ki so vsa dolga 12 tiskanih strani (odstopanja ne presegajo ene strani). Iz tega lahko sklepamo na skrbno pripravljenost. Vendar naletimo sredi kurza na odmik od začetne rdeče niti; odmik so povzročila vprašanja študentov. Prvotni napetosti, ko je Adorno hotel vpeljati v »kritično teorijo družbe« tehnike, naravoslovce, družboslovce in humaniste, ki niso filozofi, sociologi ali psihoanalitiki (in radikalni politični ekonomisti), se je pridružila še druga, ki so jo indicalirali študentje z vprašanji o Heideggru.

V.

Ne vem, če bodo profesorji in študentje mariborske univerze povzeli moj predlog za izvajanje skupnih in obveznih programov. Morda je predlog, da bi zagotovili zgolj sistemsko izvajanje minimuma, premalo radikalen in ne zagradi pri korenu, kar je pogoj za temeljne spremembe. Samo kolektivni poskus pa lahko preveri njegovo izvedljivost oziroma pokaže pot k spreminjanju in dopolnjevanju.

»Če se Vam zdi to utopično, Vas prosim, da premislite, zakaj se Vam zdi utopično.«

Maribor, junija 1986

Igor KRAMBERGER

Vojašniška ulica

Iz zbirke PAM

Mnoge reklamne table pričajo o živahnosti trgovine v tej ulici. Na fotografiji vidimo enega od sodarjev, ki jih je bilo do 1. svet. vojne na Lentu kar nekaj (glej dodatek).

nih predmetov. Samo v začetni fazi snovanja je potrebno fiksirati še kraj in čas: zaradi preglednosti in lažjega obveščanja. V enem od svojih prejšnjih prispevkov sem omenil tudi nasprotno možnost: da samo ena šola zagotavlja kulturni »background« celotni univerzi. Takšna zasnova pa zahteva drugačno razmerje med »univerzo« in posameznimi šolami. Pri predlogu za izvajanje skupnih in obveznih predmetov sem predvsem moral upoštevati poti, po katerih pritekajo dostopna sredstva; deloma pa tudi sedanjo razporeditev že zaposlenih družboslovcev.

Najprej o sredstvih. Za sedem (7) šol oziroma študijskih oddelkov Univerze v Mariboru je treba zagotoviti izvajanje skupnih in obveznih predmetov v samem mestu Maribor; v svojem predlogu zaradi dislociranosti izpuščam Visoko šolo za organizacijo dela v Kranju. Če bi ponudili vseh petintrideset (35) predmetov vsem študentom drugega in tretjega letnika, potem bi vsak študent izbral med sedmimi kurzi filozofije, sociologije itd. Kar bi pomenilo, da bi predavanja posameznega kurza poslušalo 40 študentov. Predavanja bi lahko bila kar seminarji, saj bi bil pri popolni prisotnosti študentov le nekoliko presežen normativ za teoretske in seminarske vaje. V šolskem letu 1984/85 je bilo namreč v II. in III. letnik vpisanih 1.413 študentov; v šolskem letu 1985/86 pa samo nekoliko več. Normativ za predavanja je 100 študentov, za vaje pa 30.

Temeljna razlika med sedanjo zasnovo in predlagano je v tem, da program ne bi več potekal sedemkrat ločeno; temveč bi petkrat organizirali »žarišča«, ki bi študentu ponujala na izbiro sedem vzporednih, po temah različnih kurzov filozofije, sociologije itd. Zagotovili bi pestrost v enotnosti, ki je zame plodnejša od vnaprejšnjega zagovarjanja posebnosti šol in študentov. Koncept koncept so skupni in obvezni predmeti droben poskus oblikovanja diplomirance, da bi nekoč svojim vnučkom najprej povedal, da je študiral na Univerzi v Mariboru, in šele v naslednjem koraku, na kateri šoli te univerze. Kulturni »background« pomeni mostičke med ljudmi, je podlaga sporazumevanju, zato ga ne smemo že na začetku razparcelirati na posamezne šole, če se mu nečemo odpovedati.

Opisano bogastvo ponudbe pa

postal zagovornik večjega števila ur. Verjetno bi bil uspeh pri utrjevanju družboslovja večji, če bi se več pogovarjali s »tehnikami« in podobnimi znanstvenimi delavci in če bi pri tem uporabljali nazorne argumente, kot je zdaj, ko družboslovci pogosto grizejo sami sebe v rep.

Izpis predavateljev, ki so habilitirani za poučevanje predmetov iz sklopa »skupnih in obveznih«, iz knjižice »seznam predavanj«, kot lahko najbolj nazorno pomenim publikacijo Univerze v Mariboru 85/86, pokaže, da je habilitiranih petnajst (15) oseb, od tega štiri (4) za filozofijo, tri (3) za sociologijo, šest (6) za politično ekonomijo, tri (3) za politologijo in vsaj tri (3) za »naravoslovje«, kar je skupaj devetnajst (19); nekaj predavateljev je habilitiranih za dva predmeta. Zato sem predlagal, da bi v prvi fazi ponudili samo tri kurze filozofije, sociologije itd. Kljub temu pa bi še v tej okrnjeni obliki pri popolni udeležbi obiskovalo posamezna predavanja: 95 študentov v šol. letu 1984/85 in 110 v šol. letu 1985/86 — torej normativ za predavanja ne bi bil presežen.

funkcionalnih osi dodajam še zamisel, da bi bili »skupni in obvezni predmeti« predstavljeni samostojno, takoj za navedbo osebja rektorata — v knjižici »seznam predavanj«. Združitev bi olajšala natis izvečka, ki bi si ga lahko oskrbel vsak študent. Dodali bi mu še seznam primarne literature, ki naj bi nadomestila skripta pri teh predmetih.

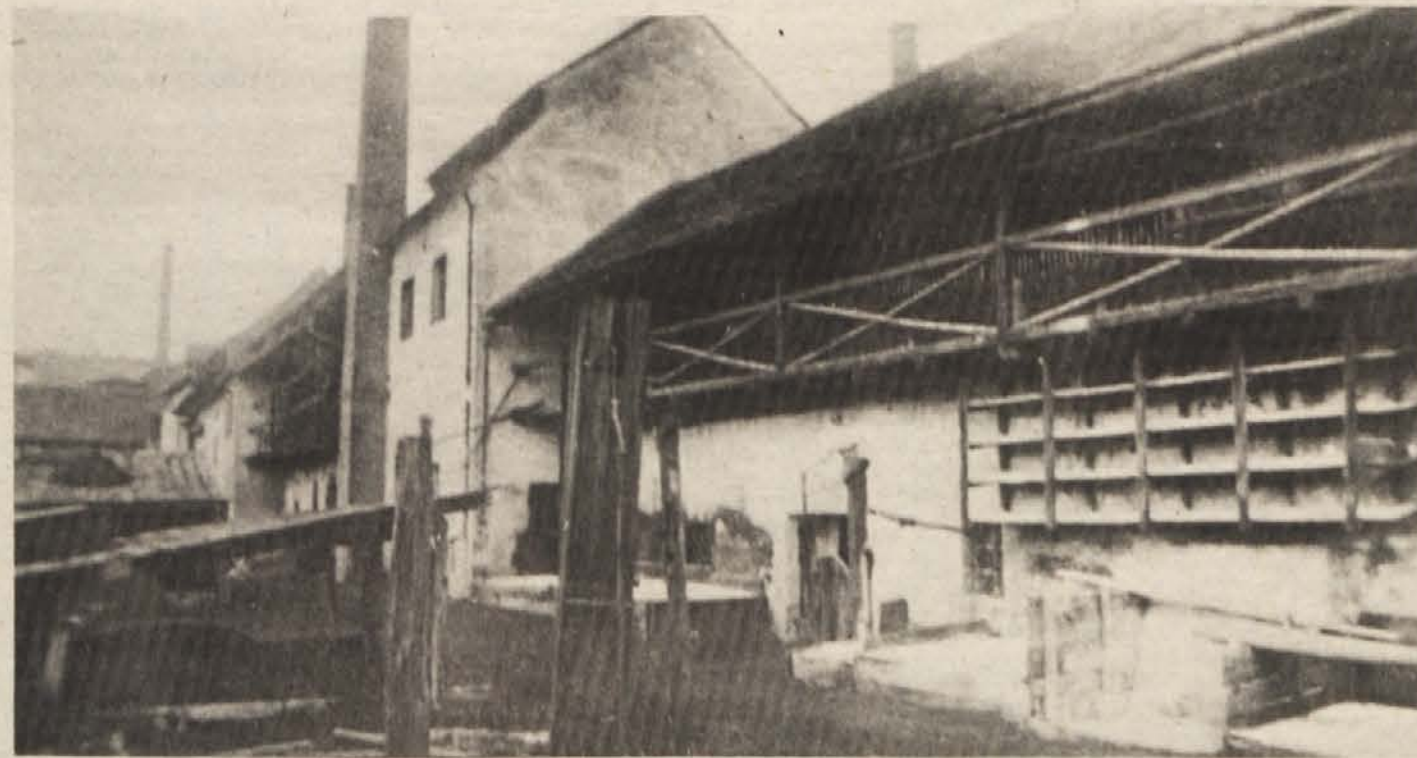
Povezovanje urbanističnih in socioloških ugotovitev z obliko obveščanja, propagande za »background« univerze spremlja ugotovitev, da bi s predlaganim oblikovanjem »žarišč« nekaterim profesorjem prihranili sedanje »tekanje« s šole na šolo. Pri izpisovanju habilitiranih profesorjev sem namreč ugotovil, da so nekateri nastavljeni na več šol: enkrat redno, drugič pa pogodbeno.

Mešanje študentov različnih šol je zame element atraktivnosti, ki bi motiviral tudi profesorje. Gre za razreševanje razmerja med strokovnostjo in razumljivostjo, ki poteka pred »mešanim« občinstvom drugače kot pri razparcelirani skupinah študentov. Najdenje primerne »iz-

časa, ko sem vodil proseminar na oddelku za svetovno književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani; v tisti, ki sem si jo nabral pri različnih mentorstvih in lastnih predavanjih, slednjic med pogovori z obiskovalci in predavatelji ODPRTE UNIVERZE, ki sem jo organiziral dve leti in pol.

Še več opore pa imajo v poznavanju primerov, ko so uspešno potekale še bolj radikalne zasnove. Od treh primerov bom dva samo omenil, enega pa nekoliko opisal.

Inštitut za filmsko oblikovanje v Ulmu je v svoji zasnovi predvidel gostovanja pomembnih humanistov in družboslovcev, ki so kot »rozine« bogatila reden študijski program. Ko predlagam »gostovanja« profesorjev od drugod v Mariboru, nimam v mislih enkratnih obiskov, temveč daljše sodelovanje, ki naj bi trajalo vsaj štiri semestre. Če bi povabilo za predavanja spremljala še ponudba za raziskovalno delo preko Raziskovalnega inštituta Pedagoške fakultete, potem bi dogovarjanje nikakor ne bilo težavno. V vsakem primeru bi go-

Usnjarne v Usnjarski ulici

Iz zbirke PAM

Ob Dravi so v obdobju industrializacije iz majhnih usnjarskih delavnic zrastle Staudingerjeva, Starkova in Bergova usnjarna.

PUŠČAVA. NE VIDIŠ JI KONCA.

(M. PAVČEK)

V tem sestavku bom skušal na kratko opisati nekaj premier Drame SNG Maribor v tej sezoni ter spregovoriti tudi kakšno besedo o problemih tega gledališča. Vsi vemo, da je lani prevzel položaj vršilca dolžnosti ravnatelja Drame dramaturg Vili Ravnjak. Ravnjak je bil tudi sicer že član Drame, širšemu občinstvu pa je bil znan med drugim tudi z obširno razpravo (diplomsko nalogo AGRFT) o povojnem avantgardnem slovenskem gledališču, ki je bila objavljena v reviji Mentor. Direktor je postal v času izredno hude krize, ki je dosegla najvišjo stopnjo v obdobju Staneta Potiška, a bo imela zaznavne posledice še najmanj pet let. Kljub nekaterim izredno uspešnim predstavam (primer za to je briljantni *Veliki briljantni valček* Draga Jančarja), pa je bila Drama, kakršno je Ravnjak prevzel, dobesedno v razsulu. Mnogi mi očitajo, češ da preveč dramaturgiram in prečno opisujem takratno stanje. A ti so očitno pozabili, kako hude besede so se rojevale pred poskusno dvorano, v gledališkem bifeju in v obrekovalnici. Kar je res, je res! Najbolj nezadovoljno je bilo strokovno vodstvo, vendar bo danes to marsikdo zanikal in le redkokdo priznal. Vsi so stavili prav vse na Ravnjaka, ki je imel sicer ustrezno izobrazbo, a premalo let delovnih izkušenj, da bi lahko prevzel tako odgovorno mesto. Po mnogih burnih sestankih mu je uspelo dobiti poskusni mandat — in začelo se je! Kot novopečeni direktor je skušal takoj vnesti v repertoar nekaj sprememb. Delno mu je to tudi uspelo. Za mlade, nadobudne teatrofile je obnovil in na novo zastavil Dramski studio. Delal je nepretrgoma. In tudi vsa Drama z njim. V gledališkem listu predstave Za narodov blagor je objavil svoj koncept teatra, ki ga je imenoval »čutno — emocionalni«, opredelil pa se je tudi do vseh svojih predhodnikov. To pa je vžgalo! Kot ogenj se je razširila po dolini šentflorjanski vest, da pripravljajo v mestecu ob Dravi izgon intelektualcev in podobne golazni ter da bodo odslej v gledališču igrali samo lahke komedije plehkih avtorjev. Torej — adieu Sartre, pozdravljen Feydeau! Najbolj zagrizeni in osebno »prizadeti« šentflorjanci pa so se spustili tudi v polemiko. O tem, kaj eni razumejo, drugi pa očitno ne, ne bom pisal, saj je bilo na ta račun že veliko napisanega. Kot propagandni minister Vilija Ravnjaka pa prav napeto čakam na politični disiput, ki mu ga pripravlja šentflorjanski župan. A kaj pohujšanje, sekira je prišla med nas. In pravi, da se ne da. Prav je tako, za božjo voljo, kam pa bi prišli, če bi se Petri podrežali županom, štacunarjem in darcarjem. No, kakor koli že, trdnjava še stoji. Uporni oven pa bo streljal tako dolgo, dokler mu ne zmanjka puštic v toku.

Pa pogledajmo premiere letošnjega leta, ki ga seveda še ne moremo označiti za novega, a je vseeno prineslo nekaj že vidnih sprememb.

Prva premiera je bila v Cankarjevem kulturnem hramu v Ljubljani, ker je bil pač naš, mariborski hram, še gradbišče. Vendar si nihče zaradi tega ni delal preglavic. Tekst za to premiero je napisal Cankar, obenem pa je to nekakšna predstavitev mariborske Drame v slovenski prestolnici. In kakšna je bila? Kljub trem dramaturgom, ki so se lotili drame, ni spravi režiser Miran Herczog iz *Narodovega blaga* nič novega. Nezahtevni mariborski publiko je bila morda vseh glasna godba na pihala, ki pa seveda ni mogla rešiti predstave. A omenil bom tisto, česar poklicni kritiki ponavadi ne opazijo, saj so ob koncu predstave zelo utrujeni — ogled po naročilu pač! Igralec Vlado Novak nam je s pogledom po živalsko razigranih revolucionarjih, lumpenproletarcih, pokazal ves njegov odnos do tega sveta: **pijte, in jeste, razmnožite se, duhovni invalidi, ki niste sposobni tistega, kar loči človeka od živali. Kdo hoče oblast? Drhal! Jaz, novinar ščuka, si bom moral najti nove pristaše. Takih, kot ste vi, ne potrebujem.** A to se je zgodilo tik preden je padla zavesa, zato nikar ne pričakujte, da vam bo to povedal kdo od tistih, ki bi vam morali. To je bilo torej edino, kar si je bilo v predstavi vredno ogledati.

A nato so si vrli gledališniki mislili takole: neuko ljudstvo ne mara jedkih političnih zbadljivk. Magična formula za pridobivanje občinstva je — seks! Režiser Aleš Jan je poprijel za piščalko in pred občinstvom se je zvrstila množica seksi-prizorov in seksi-dialogov, ki jih ponuja drama Ervina Fritza Mirakel o sveti Neži. Nežika gor, Nežika dol, pa Kristus sem in nedolžnost tja, morda še kje kak lulček in posvet o obnovi kazatelja devištva — to je kratka vsebina drame. Izjemno se je izkazala kostumografka Alenka Bartl, občinstvu pa je poleg teh seksi-dialogov ostalo v spominu predvsem dobro petje Alenke Plinterič. Naj vas opominim: vse je v skladu s čutno-emocionalnim modelom gledališča (seks, brechtovski songi in zabava)! Kako res je to, bomo videli tudi pri zadnji premieri, o kateri bo govora kasneje.

Prijetno je presenetila Gavranova *Kreontova Antigona* v režiji M. Bevka. Pozitivne kritike so prihajale od vsehovod, Drama pa si je žal privoščila tudi banalen reklamni trik. Ob vsaki najavi predstave je zaven pisalo, da je dobil Vlado Novak nagrado Prešernovega sklada. K'or gre gledati predstavo samo zaradi tega, bi sploh ne smel dobiti karte. Tisti, ki pa želi videti predstavo zaradi teatrofilstva, si jo bo ogledal tudi brez tega. Igralec ne sme biti zvezda, pravi zmeraj Bojan Štih, in tega bi se morala Drama držati. Vendar je Kreontova Antigona vseeno najboljša predstava Drame v tej sezoni.

Preden zapišem nekaj besed o Skrajnostih Williama Mastrosimona, naj povem, kaj bi naj ta repertoarna poteza pomenila. **Maribor je izrazito kulturno nerazvito mesto.** Težko bi v vsej deželi našli mesto z bolj nekulturnimi prebivalci, predvsem pa s tako slabo vzgojenimi. Mariborska publika ni slišala za eksistencialistično dramatiko takrat, ko je bila ta moderna v Evropi, ipd. Stika med svetom in nami torej ni bilo. Neumno bi bilo učiti občinstvo za nazaj, pravi Ravnjak. Skrajnosti pa so drama, ki je doživela premiero šele pred dvema letoma v Ameriki, spada pa že v neorenesančno obdobje modernega gledališča. To seveda pomeni, da je za naše pojme takorekoč pravkar napisana. Prav tako je drama pisana na kožo igralci Minu Kjudrovi. Če rečem, da je ustvaril Vlado Novak v Kreontovi Antigoni najboljšo moško, je ustvarila tukaj Kjudrova najboljšo žensko vlogo te sezone. Režija Jakova Sedlarja sicer ni najbolj uspela, zato pa se je toliko bolj potrdil scenograf Sveta Jovanovič.

Sramota sezone je vsekakor Borova drama *Raztrganci* v režiji Vojke Soldatoviča. O tej predstavi ne spregovorim niti besede, tudi če me pretepejo!

Pridel gledat: Fleur de Marie! Satirični kabaret Ervina Fritza je dobil v Soldatovičevi režiji kaj zanimivo podobo. Štirje zbadljivi kabaretisti so nam vrgli v obraz vso našo slovensko samoljublje, cel kup domislic o naših literarnih velemožeh in njihovih delih ter kup seksu obarvanih verzov, kakor se pač za naslednike pariškega La Chat Noir spodobi. O predstavi ne kaže izgubljati besed. Je ena tistega tipa: pogledaš, kupiš morda kako Fritzovo zbirko pesmi in pozabiš.

Ker je šla Antigona dobro v promet, so hitro zaigrali še eno na tako vižo: *Pogovor v peku med Machiavellijem in Montesquieuem* francoskega odvetnika Mauricea Jolyja. Režijo so spet zaupali Marjanu Bevku, ki je režiral tudi Gavranovo dramo. Tudi po fotografijah lahko vsak, ki si jih na vogalu Astorie seveda ogleda (in teh je zaskrbljujoče malo) sklepa, da gre za kopijo. In res: dobro in zlo ali Montesquieu in Machiavelli. Drama sploh še ni doživela pravih kritik, saj je bila na Novem malem odru SNG le premiera, z napovedano drugo predstavo pa se je zgodilo nekaj takega, za kar me je sram reči, da sem Mariborčan! Ker je bila istega dne otvoritev nekega nogometnega prvenstva v neki daljni deželi in ker je močno deževalo, tako da bi si lahko stokrat preklela mariborska publika zmoliča nove čevlje, je prišlo na predstavo premalo ljudi. Ob napovedani uri predstave so nam sporočili, da predstava odpade zaradi nezadostnega števila gledalcev. Drama ima baje nek minimum, ki se mu reče petnajst gledalcev, nas pa s tehniko in igralcema vred ni bilo več kot sedem ali osem. Vsi, ki niso videli premiere, se lahko torej že nekaj časa kar lepo pod nosom obrišejo. O Maribor, kam si padeš! Človek bi streljal od obupa! Klal bi, da ... kri po Krajni, Korotani prelita, napolnila bi jezéro ... Pa kaj jezéro! Če bi le enkrat zabo-

del vsakega Mariborčana, ki letos še ni bil v gledališču, bi dobil cel Tihi ocean krvi ... Najhuje je, če so ljudje ravnodušni do neke stvari, pravi Balzac. Ko bi po predstavah kdaj noreli od navdušenja, ali pa vsaj čakali igralce pred izhodom, da jih pretepejo! Da bi vsaj pokazali nek odziv, ti moji bratje Mariborčani! A ne store niti tega, da bi šli v gledališče. Saj se jim ne bi bilo treba ravno pretepati, če že ne bi hoteli; da bi le mirno sedeli in gledali predstavo, potem pa šli v svoj topel domek in sladko zaspančkali. Oni pa ne! Flegmatični so, trdokožci. Bedaki! Človek bi razumel, če bi bilo tako samo z gledališčem in rekel: dobro, gledališče je zanič (to ni sicer čista laž, pa vendar!) in zaradi prenizke kvalitete ni vseh občinstvu. A tako je z vso kulturo v Mariboru. Res boljše da neham tarnati, kajti situacija je brezizhodna. Maribor umira! Naj živi Maribor!

Morda mi bo kdo zameril vse te hude misli. Naj mu zato ponudim še Cankarjeve besede: »Če si bebec, zakaj bi te ne sleparil (zamenjal z žalil oz. zmerjal)? Ne bi bil greh!« In bebec si!

Tako sem prišel do zadnje premiere, Benečanke anonimnega italijanskega renesančnega avtorja, ki predstavlja trenutno najhujši padec mariborske Drame. Publika se v gledališču zabava kot tista drhal iz konca 18. stoletja, ki je gledala take igre s kozarcem piva v rokah. Morda bi bilo dobro, če bi pivo točili tudi v avli Drame, saj bi gledalci tako še z večjim užitkom sledili predstavi. Mogoče je, da so imeli v Drami dober namen, kar dokaj racionalna režija tudi potrjuje, vendar se je izcimilo ravno nasprotno. Preden povem kaj, bom povedal še nekaj o lektorskem delu pri tej predstavi. Staro mariborsko narečje, v katerem igrajo dramo, je izredno zanimivo za lingvistično proučevanje, pri odski uporabi pa se pokažejo bolj kot kjerkoli njegove slabe strani. In kako torej predstava ven vidi, kot bi rekel stari dobri Linhart? Porazno, pravi mladi pisec tega članka. Boljšim igralcem je sicer omogočeno, da improvizirajo in se tako malce spočijejo od napornega dela pri drugih predstavah, slabšim pa se tako dozdeva, da igrajo najboljši tekst na svetu. Toda občinstvo! Občinstvo komentira, se glasno pogovarja, živalsko krohota, sosed tolče soseda po bedru, kar pomeni »ti, tota predstava pa je vun s hudičal«, uganjajo pa še stokrat primitivnejše ak-

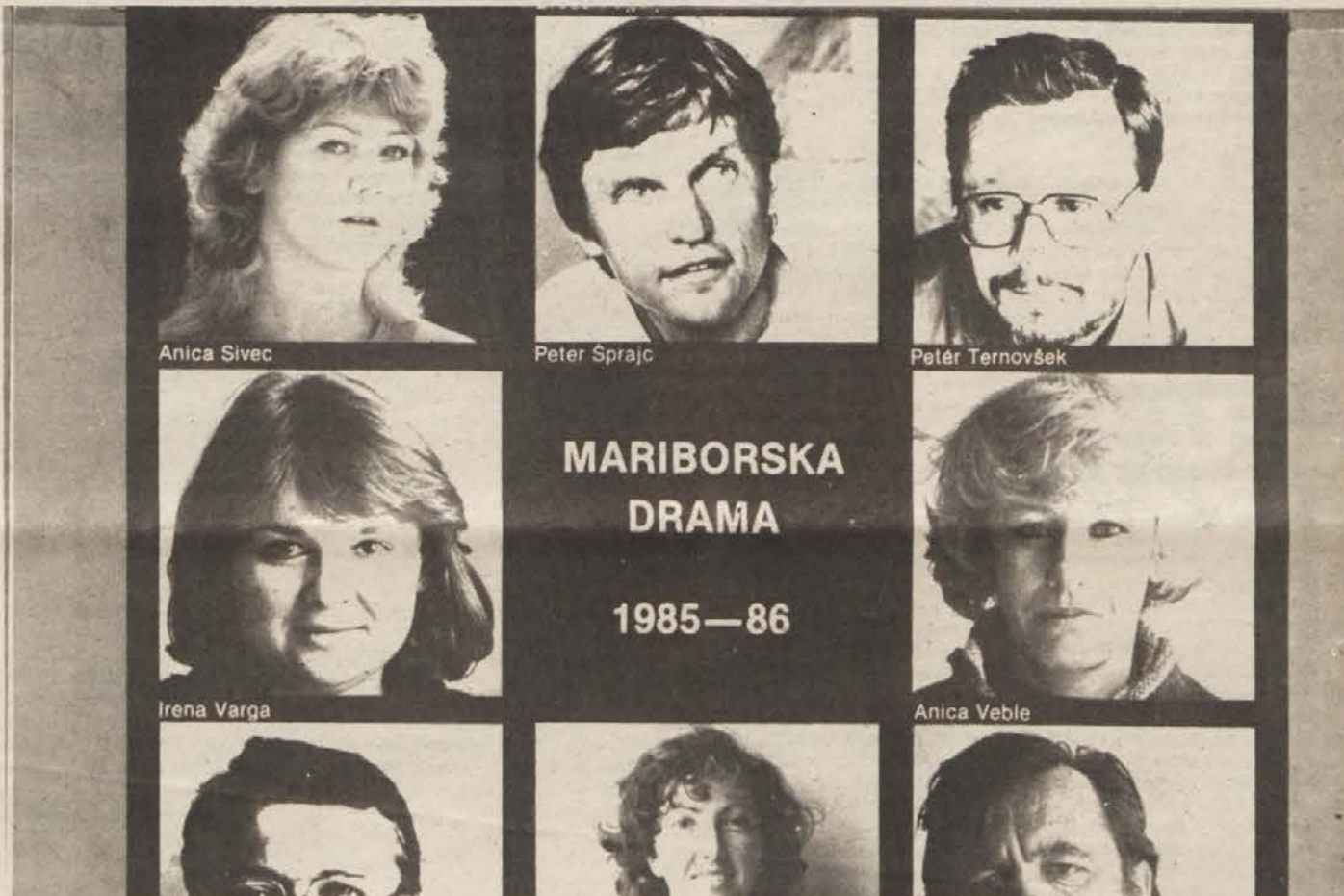
te, o katerih ne gre pisati na teh straneh. Kot sem rekel že prej: če bi pri vходу delili pivo in mastne, debele sendviče, bi imeli zagotovljeno občinstvo tja do leta 2000. O domovina, kako oskrunjeno je tvoje lice! O Herakles, je to tvoj koncept čutnega teatra? Menim pa, da je moja dolžnost (saj sem vendar propagandni minister), da vam, predragi mariborski meščani, z vsem srcem priporočim to predstavo, kajti v njej boste našli vse tisto, kar ste doslej v gledališču pogrešali. Verjamem vam, da doslej predstav tudi niste najbolje razumeli. Bile so namreč v pravi slovenščini, ki vam je tuja kot kitajščina ali japonsščina. Ta predstava je kakor nalašč za vas! Jezik, kakršnega imate priložnost slišati v javnih WC-jih in na železniški postaji, v veliki meri pa tudi na trgu. Pridite, zabava je! Naša, mariborska.

Še Molière se najbrž v grobu obrača, ko vidi, da pravijo temu zmazku enako kot njegovi mojstrovini: komedija. Totalni poraz!

Vem, treba je umreti, a ne tolikokrat kot bi sam želel! Na žalost le enkrat ...

Generalno gledano je bila torej letošnja sezona slaba. Bo naslednja, tista čisto Ravnjakova, boljša, bolj umetniška? Morda. Ravnjak je že sestavil repertoarni predlog, a so igralci zahtevali revizijo. Dobro, zaradi estetske — umetniških razlogov, bi rekli nepoučeni. Toda ne! Takoj po objavi Ravnjakovega predloga so začeli mrzlično brati vse tekste, kajti drugače berejo samo tisto, kar se pač morajo naučiti. Te hude besede sem povzel po njihovem nekdanjem direktorju, tukaj je omenjenemu Bojanu Štihu. In ko so tekste prebrali, so začeli računati.

Vloga tukaj, vloga tam, tam bom brez vloge, tam bo on ... Tako so ugotovili, da bo njihov osebni dohodek še manjši, kot je že, saj bodo zasedbe take in take. Tisti najbolj prizadeti so rekli — ne! Naši otroci ne bodo stradali ipd. Prav imajo, to že, kaj pa umetnost? Z dobro takti-

ANATOMIJA V GLEDALIŠČU

Slišali smo orkester. Mariborski. Globokarjev. Delo, ki zasluži posebno pozornost in mariborsko občinstvo se je seveda stopilo od hvaležnosti, da ga je doletela takšna avantgardna čast. Slišali smo eksperiment, ga sprejeli ali ne, interpretirali po svoje. Analizo stanja, ki izvaja glasbo, reproducira čustva. Vivisekcija emocij. Globokar je znanstvenik, razgrajuje, proučuje, ugotavlja. In na koncu razkazuje. A nekaj ga loči od kemika, fizika ali biologa. Znanstvenik se ne ubada s teatrom, anatomije ponavadi ne predstavlja avditoriju, predvsem pa govori o rezultatih. In posledicah — prihodnosti! Globokarjeva matematika govori bolj malo o izidih in še manj o vplivih na razvoj glasbeni umetnosti.

Zakaj? Zato, ker glasba še vendar prebiva v krči našega stoletja, — revolucionarne, avantgardne, modernistične. Literatura je obračunavala najbolj intenzivno v petdesetih letih, slikarstvo pa še nekoliko prej. In sedaj bi naj bilo v modernizmu konec, živimo v postmodernem času in uživamo sadove krvavih revolucij. Le glasba še vedno prebavlja staro identiteto, njen metabolizem je počasen, a morda toliko bolj učinkovit? Njena avantgarda se je sicer pojavila sočasno z ostalimi in so jo kasneje razni Stockhausni bombardirali na mikroelemente, odkrili elektrone in protone, a to očitno ni bilo dovolj. Akustični metabolizem je še vedno v pogonu in medtem ko čakamo na renesanso nam ponujajo eksperimente, da se ne bi dolgočasili in pritoževali. Postopki »Globokarjevega tipa« pa sicer niso izključni privilegij glasbe. Tovrstni anatomi so se pojavili tudi v literaturi, pomembni člani matematičnega društva kot R. Queneau, ali v slikarstvu (Makeyč, Kandinsky). Umetnost spremeniti v znanost in jo dopolniti s teorijo pomožnosti in istem delu. Znanstvena umetnost, ki več ni umetnost, kajti razpadla je v laboratoriju pod mikroskopom in secirnim nožem, da bi nekoč dobila novo formo. In vsebino. Iz epruvete bo pritekel eliksir mladosti. Le umetnost, glasba ne more preroditi mimo kemičnih postopkov, razosebljenih, anulacije indetite, svoje biti? Na to vprašanje se bo lahko odgovarjalo tekom naslednjega stoletja, ko bo čas izrisal rezultate oz. se bo celotno 20. stoletje znašlo v obdelavi teorije. A kljub temu bi lahko trdili, da je znanstvena metoda edina, ki je toliko eksaktna, da ne bo pustila prevelikih lukenj v fundamentalnih prihodnosti, ki jo gradi.

Tomaž Brenk

P. S. — Morda pa se bo tokom naslednjega stoletja zgodil celo preobrat in se bo znanstveno raziskovanje spremenilo v umetniško, teorija pa v poezijo, in bo zaščeno vsem krivicam, ki jih sedaj trpi umetnost.

ko mladega direktorja in z nekaterimi lepimi popravki so repertoar menda sprejeli. Kolikor ga poznam, lahko povem, da zajema tudi ostro politično naravnane tekste, od katerih so nekateri celo vezani na naše mesto, veliko pa je tudi zgodovinskih tekstov. Seveda pa bodo ti teksti pri občinstvu naleteli na manjše razumevanje. Je namreč zelo malo prešernega seksa in več zahtevnejših fabulativnih delov.

Menim, da potrebuje Drama protiutež, konkurenco. Obstaja vsaj teoretična možnost, da bi do tega prišlo. Slovensko novo gledališče Tepslov voz bi bilo dobra konkurenca naši etablirani gledališki instituciji. A za to je potreben denar, mnogo denarja, pa trdna volja in vsestranska pomoč. Morda bi niti mladinska delovna akcija ne bila dovolj, kdo ve! Nekega stalnega gledališča, ki bi po vseh zakonih konkurence izboljšalo tudi produkcijo Drame, se nam na srečo še dolgo ne bo treba bati. Kajne, da ste veseli!

Morda še nekaj o štipendijah. V gledališkem listu Narodovega blaga najdemo zanimiv podatek, da je v letih 1975—1985 v Ljubljani na AGRFT diplomiralo 6 štipendistov Drame SNG Maribor, zaposlil pa se je v Drami samo eden. Podatek, ki pomeni mnogo.

Ne samo, da delo v Drami ni zanimivo, Drama je tudi močno oddaljena od trenutnih gledaliških središč in v njej nikakor ne moreš postati znan širom Slovenije in Jugoslavije. Prepričan sem, da bi dobil Novak nagrado prešernovega sklada mnogo prej, če bi igral v ušodnem, pomembnejšem gledališču, recimo kje v Ljubljani. A taka je vseoda podelskega teatra! Teatra, v katerem gradijo novo veliko dvorano, v katero bi šel lahko cel Maribor z županom vred, ki pa bo le redko napolnjena do polovice. Da ne bo pomote: izredno sem vesel, da dobivamo sodobno dvorano, igralci in igralki si jo gotovo zaslužijo. Gledalci si je najbrž ne. Vendar razmišljam tudi v tej smeri: če bi nekaj denarja dobil tudi Tepslov voz, uredil kako staro stavbo ... več pa si že skoraj ne upam povedati, saj se oče Partijci razjezijo na vsakega, ki jim oporeka to novo dvorano. Le naj! Če si družbeno-politične organizacije gradijo palače iz marmorja, si lahko tudi gledališče (oz. Maribor!) zgradi novo stavbo.

In še ena pikra za konec.

Verjetno veste, da je bil Maurice Joly potem, ko je napisal politični tekst, po katerem je bil kasneje napisan Pogovor v peku, zaprt. Škoda je, da ne živi v našem času in v Mariboru. Tukaj bi lahko mirno pisal in ustvarjal še tako ostre drame in druge politično škodljive tekste, ki bi jih potem uprizarjala mariborska Drama. Saj bi nihče ne hodil gledat njegovih mojstrov. Predstave bi dan za dnem odpadale zaradi premajhnega števila gledalcev, dečko pa bi veselo živel naprej. Tako je to!

Puščava. Ne vidiš ji konca ...

IGOR ŠTROMAJER

Jaz pa še kar vztrajam pri razumljivi poeziji, ker široka baza nima časa prebrati ta aeršpajz in ji je treba verze podajati neposredno v ritmu drdrajočih verig, da se živse to vleze pod kožo

recimo takole:

Rojen, 21. 10. 1956 v Celju. Končal OŠ, odslužil vojsko, se, jasno, poročil, dobil dve čudoviti hčerki. Torej: ženske, Vera, Maja in Katja so napolnile moje življenje. Delal šest let v rudniku ... res delal, kajti zadnja tri leta sem nekakšen šef delavcem in to že niso več heci. Samo vprašanje časa je še, kako dolgo bom še pisal, kajti delavskim šefom se ne spodobi, da bi pisali, še najmanj, delavske pesmi! Tudi sam že težko čakam, da me bo srečala pamet in bom po vsem tem, vendarle tudi jaz lahko normalno zaživel!

Pet

PETER REZMAN

Koliko se delavec pesnik posvečaš literaturi in koliko lahko skozi njo živiš?

Kot pesnik gotovo premalo, kot delavec veliko preveč, kot delavec pesnik najbrž ravno prav. Samo skozi, ali v, ali na, ali z, ali zaradi literature se pa itak ne da živeti, kakor tudi od nje ne.

Pravzaprav, koliko se literatura lahko sploh razpre življenju kot recimo akcija ali pa zavest?

Kaj jaz vem? Jaz o tem nikoli nisem razmišljal, ali pa sem, ne vem? Zdajle se mi zdi da, če človek ima jajca in misli pošteno in ima poleg tega še ustvarjalni »naboš«, je lahko in je vsako tako početje pač akcija, če še avtomatsko postavimo to, da se jaz in ti in še kdo z veliko stvarmi ne strinjamo in bi bili kar bolani, če bi odkrili, da se z vse v redu. Kar se pa tiče zavesti — vse najslabše, zaradi zbanaliziranosti besede same. Za primer: danes pravijo »zavedni« tistim delavcem, ki ne zamujajo na delo, tam na delu nekaj počenja in ne gredo predčasno domov. Kako in kaj pa počenjajo, je mnogim, od vrha navzdol, vseeno.

Kaj meniš ti, ki so ti stvari daleč, človek pa blizu, o recimo pesniško avantgardističnem prepadu med obljubljenim in občutenim, med slutnjo in drekom?

Malo mi gre na smeh. Ko slišim avantgarda se vedno spomnim na večerno šolo, ko so si odrasli osebkli kazali Kosovelove pesmi, tiste Pif in kh in taki štosli, Integrali pač, kot višek pesniških kozlarji, jaz pa sem ravno tisti čas do vratu gazil po Kosovelu, ker mi je B. Stih v eni od svojih bravur v Mentorju tako naročil.

Sicer mi pa stvari-predmeti niso tako daleč, kot misliš, . . . trenutno namreč kupujem marke, ker bom najbrž gradil hišo, ha, ha.

Drugače sem pa vedno, kadar sem ga slutil, tudi stopil na drek, še večkrat ga pa nisem ne slutil, ne vonjal in vseeno pohodil.

Ali je polovičarstvo delavcapesnika nek nov, da ne rečem metafikcijski trend?

Biti delavec pesnik je res nekaj povsem svojskega, še posebno za majhne narode, bi rekel Matjaž Kmecl. Ne vidim pa opravičila, da ti temu praviš polovičarstvo! Res je, da se ta izraz ne pokriva s samoupravnostjo, da smo vsi mi delavci, od Branka Mikuliča in Toneta Partljiča, do tistih, ki smeti pobirajo, ker je pač vsako delo častno, torej tudi pisanje literature. Po tej tezi je jasno, da so tudi vsi pesniki delavci. Zato je na prvi pogled nesmiselno poudarjati, da sem delavec pesnik, saj je konec koncev ravno tako, kot bi rekel zidar delavec ali direktor delavec. Ampak ve se: zidar ne more brez »strežičev«, še manj direktor brez delavcev, pesnik pa od svojega pesnjenja — dela, ne more živeti. Zidar in njegovi nekaj delajo in lahko živijo, direktor lahko da nič ne dela, pa lahko živi, pesnik pa, če samo piše in »nič ne dela«, lahko samo umre. Potem takem pesnikov ni.

Danes pa večina pesnikov opravlja takšna dela, ki jih ne opravljajo več delavci ampak uredniki, direktorji, itd. . . . Vendar ne moremo imeti več raznih profilov npr: pesnikurednik, ali pesnikdramaturg, ampak je jasno, da pesniki to so in morajo biti! Drugače bi umrli. Nerodno je le to, ker so ravno oni to in potem ne veš, kaj je, njihov dodatni zaslužek . . . Pesnjenje ali urednikovanje!? V resnici moram pa tudi zase priznati, da je bila zame delavskopesniška izkušnja zgolj vmesna stopnja in bi že lahko rekel, da sem postal samo pesnik, ker imam poleg tega, da pišem, še nekakšno redno, pisarniško, osem urno delo, ki mi kar dobro vrže . . . takole 17 SM na mesec.

Ko sem bil še samo pesnikdelavec, sem dobil manj!

Poglejva še od drugod: ali na potovanje od vica, ironije, preko poudarjeno poantirane delavskopesniške resnice do ietrističnega vnebovzetja popisuješ pot življenja ali pot umika?

Bogpomagaj, če ni res, ampak meni se le zdi, da je za večino celo življenje, en sam umik. Fino je, če komu uspe, da se ob tem zabava, na ta ali oni način. No, pisanje je blazno resna in odgovorna in kaj jaz vem kakšna še zadeva, posebej še do naših otrok . . . ampak: ali poznaš tisti verz z ene od plošč Atomskega sklonišča? Pojejo: »Kako sad stoji stvari, ljudski rod načel, da se prostavi!«

Poglejva skozi naj sodobnejše: tvoja poezija se zdi katastrofična lekolja iz zgodovino pesniške preke, torej nekaj etimološki retro, recimo a-retro. Jaz, spraševalec, menim: v

tej optiki je tvoja poezija zgodovina, ki prej pristaja na smrt, na osebno oziroma človeško, kakor pa da zaživi nesmrtno, nadosebno življenje. Kaj pa ti meniš, ki si zavezan odgovoru?

Ne vem, če sem res zavezan odgovoru, vem pa, da smrti gotovo. Po krstu je samo smrt retro. To se mi zdi zelo blizu »končne resnice«.

Kaj imaš ti proti Književni mladini Slovenije, ko pa je ALEPH čisto v redu zadevščina?

Vidiš, . . . zopet! Če človek kaj pove naravnost, iskreno, morebiti celo zaletavo, vsi mislijo, da protestira.

Jaz nimam nič proti KMS ali Alephu . . . nasprotno, celo ponosen bi bil, ako bi mojo knjigo tiskali v tej najmlajši, elitni, knjižni zbirki. Mene moti belež preko vse te zadeve, kajti ne verjamem, da bo lahko KMS »rešila zagate« mladih ustvarjalcev, kajti če zdaj dobro premislim, zagat pravzaprav ni. »Zagate« so bile potrebne, da se je KMS ustanovila. Poleg tega pa mi je sumljivo to, da ima patronat nad tem ZSMS, ki jim nakloni nekaj denarja potem pa: »Dečki ajmo!«

Knjige se da danes tiskati drugače. Vsakdo si jo lahko sam stiska, ne glede na to, kakšno delo opravlja. Tiskanje si lahko plačaš sam, ali naprosiš sindikat, mladino, kulturnike, ali koga drugega, denarja je povsod, da se valjajo po njem!

KMS se mi zdi, kot vmesna stopnja, na istem horizontu, kot Literarno gibanje ZKOS, s tem, da niso (nismo) hoteli biti več »začetniki« in smo se čeprav s težkim srcem, poslovili od Božičevega Petra. In ker oni drugi, pesnikiuredniki, še niso šli v penzijo, ti mlajši pa, ki bi radi bili pesnikikajemkaj, pa skoraj niso imeli več kaj jesti, zato so morali nekaj storiti. KMS, zakaj pa ne?! Meni se zdi čisto O. K. ZSMS pa tako tudi na področju urednikovanja uspešno pripravlja kadre za lepši jutri.

Jaz se seveda lahko zafrkavam, ker imam 17 SM plače. Jaz si lahko knjigo naštancam sam. Nekateri zbirajo znamke, drugi ženske, tretji kajjazvemkaj, jaz bom pač štancal svoje knjige . . . hobi pač.

Že od nekdaj se mi zdi sumljiv s temi samozaložbami in pesniškimi listi pa idejami o literarni revoluciji, s to decentralizacijo in demokratizacijo, da ne rečem hominizacijo kulture in ta vaša velenjska HOTENJA pa Brešar, Stropnik in ostala čudna družčina. Poslušaj, nismo več leta 70, te stvari so že iz mode!

Če bi bil sumljiv samo tebi, bi verjetno tega sploh ne vedel. O Hotenjih pa lahko danes že govorim z nostalgijo, kajti tudi tam sem zaprl kovčke. Kljub navidez velikim denarjem, ki smo jih imeli in jih velenjski literati še vedno imajo na razpolago, so bile to samo drobtinice s kulturniške mize velenjske, za katere bi morali hoditi globoko priklonjeni okoli »šefov kulture«, zraven pa precej garati . . . jebi ga, dovolj o tem, to je že obrekovanje. Kljub temu pa naj priznam še to, da vsega le niso krivi »šefi«, ampak tudi mi, »literati«. Jaz zamerim tistim, ki bi radi postali in ostali velenjski pisatelji, zraven pa ne vidijo, da Velenje ni samo Novo in Belo in Titovo, ampak tudi precej zadimljeno, vgrezajoče se in skorumpirano . . . pa dovolj o tem, da zopet ne bom imel kakšnih težav. Zakaj bi postavljaj na kocko svojih 17 SM?

Prej sva govorila o vicu, poudarjeni poanti in letrizmu. Dobro, to še gre. Ampak, krščena duša, kaj ti bo danes nadrealizem — samodejno zapisovanje pesmi SKUŠAL SE BOM PRIBLIŽATI ČASU! Kateremu času? Vse je poezija, to? Obup?

Ti bi na vsak način hotel napraviti iz mene tazaresnega pesnika. Kaj jaz vem, kaj je to Nadrealizem. Tebi je fino, ko si se tega učil. Ti že veš, da je to nadrealizem. Meni tega ni treba vedeti. Zame je pisanje največkrat popolno popuščanje vajeti . . . vem, da jih tisoč drugih smrtne resno zagovarja ravno nasprotno. Da je poezija samodisciplina, kontrola, piljenje, itd. Saj je mogoče to tudi res, ampak meni so se dobre stvari zgodile same od sebe. Ne bom pozabil, kako sem se od srca nasmejal, ko so se mi pobarvana jajca sama od sebe zapisala v Prvomajsko. Bil sem noro navdušen, šus, in vse tako . . . Takó je pač z mano. Ali je to prav, ali ne, si sploh ne belim več glave, in se ne mučim več z raznimi izumi. Jaz sem hodil v drugačne, delavske šole in tam je slovenščina peto kolo, umetnost pa stoto. Jaz sem s sabo v bistvu zadovoljan, rad kaj preberem, tudi kaj svojih pesmi in tisto skušal se bom približati času, večkrat kot druge, čeprav nisi prvi, ki mu gre v nos. Če te mori, prvo vrsto prečrtaj . . . kaj jaz vem, kaj je to nadrealizem? Jaz sem električar, imam 17 SM plače, ženo, otroke, avto, kaj mi manjka . . .?

Zvesti bralci sprašujejo: kaj je z dogodivščinami Kirila Lajša.

Kiril Lajš je še vedno fin dečko, sicer malce ostarel in okoren, pa vendar. Čeprav že bolj težko leti, sem ga hotel stresti iz letala in ad samo belo Ljubljano, a so oblast proti. Pravijo, da je knjiga sveta stvar in je ne smeš kar tako razmetavati po tleh, kaj šele iz letala. Zdaj, ko sem to izdal, itak ne bi bilo več zanimivo in ljubljancane obveščam, da Kiril Lajš ne bo padel z neba. V Mladinski knjigi na Titovi ga pa že imajo 1 (eno)leto.

M. K.

OBRUSI JO Z MANO NA USTIH

Odpri si zgoraj in spodaj.
Prazna si tudi tam.
Zato sem prišel,
da te zapolnim vso razvneto.
Da te zaprem.

Na pol si zaprta
in ni vrag,
da te še kdo
ne reši
zgornje praznine,

saj si brez zob,
moja muza!

IZ GUGALNIKA

Paznik,
mrak:
Cviljenje vrat.
Kladivo.
Srp.

Strune
v
hrbtenici.
Rezek pisk,
rafal za skalo.

Strune v hrbtenici,
cviljenje vrat,
strune,
strune v
hrbtenici.
Blisk rezila v temi

stop
stop
stop

Nazaj!
Pozor!
Kamera!

NAROBE

Lahko,
da kdo poha golobe,
lahko
pod odejo kadiš,
lahko,
da kdo mesi neslane otrobe,

ko pa padajo glave
vse te stvari
pridobijo si
globlji pomen!

LOVEC

Iz grma v grm skačem
in iščem zajca.
In je salemensko
veliko grmovja
in
nobenega zajca.

KONJI III

Najbolj miren konj
je pogrebni konj.
Le kako
naj zgreši
ravnino pred sabo?

LABILNI

Okoli Zemlje
frčijo poeti,
kakor obroč
okoli Saturna.

In ko je
Galileo Galilei,
ali pa kdo drug
usmeril cev v nebo
ali pa kam drugam,
je bila ura poldne.
Tako.

ZGODBE ZA LAHKO NOČ (odlomek)

Ati
ima
tri flaše pira
v riti.
Otroci pa pravijo:
»Ati, ti kar zaspančkej!«

Ati
je ob dveh zjutraj
prijadral domov.

Otroci pa pravijo:
»Mami, lulat. . .«

IZUM

Nekega dne
je
iznašel metaforo
in rekel,
da je SVET
steklena krogla
polna vijoličaste svetlobe,

ker se ni upal
naravnost povedati,
da je vse minljivo.

Od cestarja
do metafore.

Ih,
metafore;
Govori naravnost,
mater ti rohansko!

KRIVEC

Dobil sem napad razsipništva in sem šel v trgovino. Ne vem zakaj, v oči mi je padel oblažinjeni stol na kolesih, da ga lahko voziš od mize, do mize. Valjda so kolesa zato na stolu. Dobim takšen napad vsake toliko časa, kot sploh ni čudno, saj meni delavcu dajo tooooooooooooooooooooooooooooooooliko denarja. Res no! In kaj ljubi moji? Je takšen stol za mene tabu? Ni. Odvlekel sem ga v svoje stanovanje. Takšne stole imajo doma tudi tisti, ki veliko pišejo, jaz pa nimam časa posedati, zato se na stolu nabira prah, kar ni estetsko, zato grem ven, da ga ne vidim in se ga s pobi napijemo.

HLAČE

Tam v trgovini visijo hlače vseh vrst. Od najdražjih, do najcenejših. Kavbojke, žametne, potem iz blaga, ki se rado mečka, kangarn. . . Izberem srednjo reč, črtaste hlače, se rahlo svetlikajo, zraven je pas. Pas je menda zastonj.

Torej sem kupil hlače, srednjo reč, bolj poceni in dobil sem pas, ki ga lahko dam tudi v druge hlače.

Tako sem v soboto zapacal najlepše hlače.

VEČERJA

Gremo v soboto ven?
Ne, ne praznujem.
Kar tako bi šli, kot drugi.
In gremo ven.

To je razumljiva delavska pesem o sobotni večerji.

Jedli smo dunajskega, ponfri in solato.
Rdečega smo pili, saj je vseeno katerega,
rdečega pač.
Hm,
ne vem,
so se nam razvezali jeziki in smo po ovinkih
govorili o fuku in smo se
pod mizo šlatali in se
delali, kot da ne vemo nič.
Potem smo šli domov.
To sem povedal vse naravnost, da
bodo delavci razumeli
sodobne tokove v poeziji.

PRED TELEVIZORJEM

Zadnjič sem moral te postaviti pokonci,
se pravi, da je bila navzgor,
slika pa je bila čisto prav,
tako, da sem vse razumel.
Potem sem zbesnel nad erteve Ljubljana,
ker silko razrežejo in plavo
se vmes bliska,
plavo pa rdeče pa nebi nič vedel,
če nebi stala pokonci.
To je bila nedelja z zelo malo športa
in sem se posvečal kulturi,
a sem bil s teve sliko razočaran, zato
sem vzel v roke delavske pesmi.
Takšne, ki dvignejo zavest in sem
bral:
Valjček za valjčkom vrti se okrog,
s presipke se vsiplje lignitov premog
in
kroca velika se v kolnu premika
in
v bele barke strmiš, pa ni časa, da jih dobiš
in še
in še
in sem rekel, da je to fino, ker se rima,
ampak jaz zaradi teh pesmi ne bom bolj delal.
Zato sem odložil knjigo in pogledal
nazaj na teve ter gledal
ameriški barvni do konca.

AKT

Z aktom je tako:
najprej se mora sleči. Oblečen ni akt,
ampak predakt. Ko se sleče,
verjamemo v njegovo lepoto,
dobroto in dobrohoto.
Potem pridejo čistilke, šloserji, droterji,
kuharice, prostaki, kelnerce, vojaki,
monterji, zidarji, mašinfirerji,
drvarji, rudarji, mizarji,
cestni pometachi, zdravniki, mazači,
frizerke, trgovke, tajnice,
cvintrajberce,
skratka vsa ta tumasta raja iz
neusmerjenih šol
ter
vzame akt, ga
obrača, prevrača, mečka, nerga,
izsili sestanek, pisma bralcev in
oster človek in potem, da je
mir,
se vojska akterjev postavi
in nov akt sestavi.

PRVOMAJSKA

V občestvu pisalnega stroja si izmišljam
novo delavsko pesem.
V začetku je hecno to, da ne vem,
kaj se bo izmislilo iz črk,
ki jih sekam na papir in
zraven čutim,
da bo resnica bruhnila čisto na koncu.

Prvi maj je že blizu, rdeče nageljne si vtikamo
v gumbnico, ali kam drugam, da jih le
vtikamo in
tako pokažemo svojo pripadnost delavski klasi.
Kot vsi delavci,
se tudi jaz prvega maja odpravim nekam gor,
da enkrat na leto občutim visok položaj, v
gorah in hribih
čeprav to vzpenjanje nima več pravega gušta.
Včasih je bilo lepše,
udariti plavega,
dati glavo v torbo,
iti na hrib z rdečo rožo
in praznovati prvi maj.
Danes se vse vnaprej dogovori,
poberejo se prijave, da kakšen golaš ne ostane,
potem gremo gor,
se privarimo dol,
potem, potem pa dragi moji,
od tretjega, do naslednjega prvega maja
zopet jamramo,
da smo zapostavljeni razred.
Še prazniki so se nam
spridili
in ni čudno,
da si vsako leto
več delavcev
ob veliki noči
jajca prebarva.

68

V času
študentskih nemirov
sem bil fantič. . .
Mama je delala v Fabriki.
Delavka je.

In nihče ni verjel
študentskim nemiro.

Študenti niso
nikoli delali!
Jaz

sem bil fantič
in sem vlekel domov
osemdeset
kilogramov moke.

Smo jo
jedli
dve leti.

B. P.

Gospod dohter, mu rečem,
a je z mano kej narobe,?
Pokaži mi jezik, mi reče
in mu pokažem jezik in rečem
aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa.
Napiše: Jezik b. p.
Dihaj globoko, mi reče.
Diham globoko, mu rečem.
Izdahni.
Izdahnem.
B. p.
Kri b. p.
Jetra, pljuča, srce, b. p.
Samo malo, mi reče, šumi.
Poudarjen levi ventrikel.
Drugače b. p.
No, reče dohter, kaj je s tabo?
Ne vem, mu rečem, ampak nekaj mi je!
No kaj?
Ne vem!!!!!!
A bi rad v bolniško?
Ne, mu rečem.
Naslednjega prosim, reče dohter.
In jaz se takoj vrnem,
No, kaj je, reče dohter.
In me sploh ne pogleda.
Tako mi še reče,
naj mu pokažem jezik
in mu pokažem jezik in rečem
aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa.
Potem vidi,
po kartoteki,
da sem se
jaz
vrnil.
A tako, reče dohter,
pa praviš, da ne rabiš bolniške?
Ne, ne rabim, ampak moji simptomi. . .
Govor', zatuli dohter, saj
te gledam v oči
in se nasloni na mizo in se mi zazre naravnost v oči.
Včasih mi pride, mu rečem,
da zasovražim vse okoli sebe.
Ja, reče dohter.
Včasih na javnem prostoru zatulim refren kake
brezvezne popevke, recimo od lačnega franca.
Ja, reče dohter.
Včasih stojim na glavi. Po celih deset minut.
Ja, reče dohter.
Včasih v kuhinjo nag ležem na tla in gledam v strop.
Ja, reče dohter.
potem pa men utrga in zatulim:
A sem normalen?!!!!!!
Ja, reče dohter,
in
sede na moped, ki stoji pod omarico z arcnijami,
zakurbila
in se odpelje iz ordinacije.

TOČNO TO

Najbolj shojena pot v delavnici
je do omare, v kateri je pijača.
Na vratih omare visi gola ženska.
To nas žene, to!
Vsak dan hitimo na delo,
do gole ženske,
vmes to in ono postorimo
in smo zadovoljni,
ko se kosmata
razpočnica
rdeče bliska.
rdeče bliska.
To nas žene, to!,
ne pa tele moje,
delavske pesmi.

ŽELJA

Že dolgo si želim napisati močno delavsko pesem.
Takšno, ki bi že od daleč kazala vso svojo energijo, junaštvo, itd.
Da bi videl, kakšne delavske pesmi priganjajo delavce k delu,
živim med delavci.
Prelevim se v delavca

in komaj čakam popoldneva, ko pridem z dela
ter pričnem razmišljati, kakšne delavske pesmi bi
delavce priganjale k delu.

TRDNO ODLOČITEV

Trdno sem se odločil, da bom z rimami in ritmom
in podobnimi klasičnimi prijemi v poeziji
dokazal sodobnim pesnikom, da se da,
ker to je edini način, da te delavske množice
razumejo in se s pesmijo na ustih prerivajo
proti proizvodnim halam.
S to trdno odločitvijo bom končal to pesem.

Skušal se bom približati času,
ko poštar drugič pozvoni — o ti mrcina
poštarska s faksa. To,
da so srčne zaklopke in drugi taki ventili, to
drži, al'pa smo si vse izmislili, z magelanom
vred, ki je objadral ves svet. Kdo pa,
prosim vas, še verjame, da je krogla res
okrogla. Pa jetre, pa plučje,
pa ledvice, pa atomska fizika. Vse
to, z agregati vred je zraslo na naših
zelnikih. Poezija in džim morison, dženis
džoplin in divji otroci, pank in
jože ulaga, ki propagira rekreacijo takoj za
rimljani in srčnimi bolniki.
Moj prijatelj vlado, ki riše in vsi drugi ki
rišejo,
vse slike,
pesmi in božo,
mize in stoli,
klavir in elektrika, magnetno polje in viking viki,
jadranje po deski,
pod desko in med deskami s kirilovim pobom,
teve sprejemnik in teve oddajnik,
lovski psi in pesnik brvar z vse je pesn,
vsi ki ga kopirajo
in drviyo za realnim socializmom.
Libertas in kovaške klešče.
Konji, kobile in žrebeta,
služba, družba, kvadratni koren,
zločinci in rakete
krušna drobtina in druga takšna limonada,
slovenščina sporazumevajoča, razumevajoča,
v nebo vpijoča,
delavski in adelavski pesniki,
črke in zalimana kuverta,
vsi moji prijatelji in prijateljice, dež, grom
in strele,
vincetičov spomenik in blatnik s kolesom
ali kolo brez blatnika, franjo in njegovi
grajski biki,
vse v božjo milostno mater in vanjo verujoči
se zbiramo iz svojih spranih možganov, dragi moji.

To vse je na eni veliki mizi
in ta miza je le sen nekega človeka,
ki živi nekje
na nekem planetu;
A se zbudi
in sanj več ni,
ne sanj, ne mene, ne te pesmi, ne nič,
a je nič,

ali ni nič,
saj nihče ne ve.
A ne.

CIPA

Ženska, veste . . .
vsi jo poznamo tako razgaljeno do
špic zizekov in izzivno
nakodrani lasje.
Ko dvigne glavo se ji kite
na vratu nategnejo,
se ji
nategnejo,
saj jo poznate, ko dvigne glavo.
Kot da daje kar tako.
V bordelih, bistrojih, kabarejih,
v samih finih besedah je visoko
orokavičena
s črnimi rokavicami.
Vsi sanjamo o njej.
Pa daje za denar.
Porineš ji
trideset med joške,
petdeset za nogavice,
sto za
hlačke,
pa če smrdiš, ali če nosiš kravato.
Pa če si balkanske, ali mongolske krvi.
(Sicer je najlepša saška, ki se vsa v
modrini preliva po bisernih žilah.)
Vsak jo dobi.
In tiste njene gole noge
proti vrhu krila.
Tema mi pade na oči,
a le za denar.
Le za denar jo dobim
in jo lahko tudi
povaljam.
A le za denar.

Naj zdaj izdam še njeno ime?
Naj ga izdam?
Saj že vsi veste:
Njeno ime je
ku . . . ku . . . ku . . . kuku,
da, da;
kultura.

Na velikem psu jaham
skozi to divjo noč
jokam
kot nikoli doslej
Zvezde sem pustila na nebu
ker jih ni smiselno potrgati

BREDA SLAVINEC

Zdaj živiš v Lenartu, vendar te do tega kraja ni pripeljala pustolovska pot. Ali pa?

Nekoč je neka ženska dejala, da ni pomembno od kod izhajaš, ampak kako čutiš in kakšen si.

Vendar jaz bom vedno imela kompleks province.

Pesem, ki jo navdihne kresnica, lepi glas, zvezda . . . kaj je to?

Tudi pesem napisana na papirju je lahko že vizualno lepa, vsaj za me. Je pa vseeno zelo pomembno kakšna je vsebina. Veš vse to so stvari, ki jih je treba začutiti, nekje od tam, drugače ne gre. Sicer pa kaj nekaj govorim, saj ne razlagam nič novega, menda o tem sploh ni treba več govoriti.

Bog je očitno mrtev, vsaj pesnikom. Ali je zdaj poezija, da stopi čez in ustoliči novi ljubezenski mit?

Ne vem. Mogoče res.

Menda obstajata moška in ženska poezija. Ali si rada ženska?

Ja, zelo rada sem ženska, vedno bolj. Čeprav je v meni menda zelo veliko moških genov.

Globok odblik, bežna refleksija ožgane marjetice, to je, se mi zdi, tvoj prvi obraz . . .

To pa kar naj ostane odprto vprašanje.

Pa hrepenenje, ki udari skozi podlago, ali lahko prebiva le za varnimi pečati trojnega srečanja (DOTAKNI SE ME) in samozadostnega nasvetovanja (JASMINOVO POLETJE — Polagam ti na dušo)?

Gre za izzivanje, ne tapravo hkrepenenje. Čim več let se ti bo nabrlo boljše boš razumel.

Svet je trden v svoji malanholiji (KO BOŠ TAKO LJUBIL). Kam vodi naslednja stopnica?

Vrag znaj, če kam. Lepo je včasih igrati, če znaš.

Ob razpoznavanju nekaterih ljudskih potez v tvoji poeziji se mi zdi, da ljubiš to svoje ljudstvo. Toda, kje je, kod hodi to ljudstvo?

Rada imam to »moje ljudstvo«. Zelo rada. Še rajši imam njihove prednike. Vendar to ljudstvo pozablja na cilje, na ideje, na življenje.

Ali lahko poezija odgovori na »velika vprašanja življenja«?

Mogoče lahko včasih potolaži, če je človek tako razpoložen.

Lažje bi se pogovarjala ne pisala, veliko stvari je tako šlo mimo, predvsem izrazov na obrazu, kar je pa zelo pomembno. Menda pa ta pogovor ni tako obvezen, kot si rekel. Pa naj bo.

M.K.

Hčerka moja
ta hiša je velika
in to je dobro
Če imaš preveč hudih besed
je bolje da umolkneš
Dovolim ti da spiš
četudi ne moreš
mogoče moram opraviti
s tvojimi steklimi lisicami
in kačami
oprosti preveč hitro pozabljam
Samo da se nasmeješ
čeprav grenko
jaz tako ne čutim razlike v tem

JASMINOVO POLETJE

Spominjaš me
na jasminovo poletje
in na prosojno dlan
ki poboža
s premlkom izrečene besede
Si kot slezov cvet
ki potrebuje jutranje sonce
da si nadihne
svojo lepoto

Sedaj sva prazni
kot pozabljen vrt malomeščanke
Nikoli nisva dohiteli dneva
da bi ti prinesla
polno naročje marjetic
kot sem obljubila

Polagam ti na dušo
dekle moje
— Ne moreš trgati cvetja
ki je že lansko zimo zamrznilo

Menda ne boš nikoli pozabila
mojega zatona
in najin način
boš živila
vse preostale jeseni
z menoj

So bili dnevi
ko se je moj dih ohladil
znala si mu dati
meglico ki je zardela

V teh letih
kar je še ostalo
bova vsaka na svojem koncu
ob sanjah cimbal
pokopavali
— ti svoje
bele drevorede
jaz svojo rodbino

Ti si moje
jasminovo poletje
in kakor
da se delajo gube
na mojem obrazu
se počasi izgubljaš
Tako nežno
kot sem te vzljubila
te pričenjam sovražiti
iz mraka v mrak
bruham
ožgane marjetice
tebi
v zadnji dar

Ko boš tako ljubil
da bo bolelo
pridi k meni
bova pohodila
eno deteljico
zaplesala pri Bongu
samo nikoli
se ne bom
ljubila s teboj
Ker jaz nisem tvoja
in ti si bolan od samote
Jaz pravim
škoda energije

Slišim veter
trka na moja vrata
rad bi potrgal rože
v mojem vrtu
da bi jih nesel ženi
ne smem pustiti
prevečkrat se je že zgodilo

Tkanje lepih glasov
ko štejem zvezde
da bo konec na kresno noč
Zrenje še ni rodilo
ker tudi kresnice umirajo z nami
Čisto takšno rosno trepetanje
in svetleči vonj oči
me želi
tako tiho in temno odstraniti
Ko pride tisti čas
bodo menda tudi cvetovi vstali

Dotakni se me
mogoče začutim veselje do tebe
samo veselje
draga moja prijateljica
kaj bi rada
ti naj pomagam da boš
spet za en dan mlada
Sem divja sraga
divja
nikoli tvoja
trikrat se še morava videti
bo kar bo

Ko solze ne gredo več
skupaj v posteljo
da bi se ljubile
in se ne preštevajo več
veščini obhodi
ostane nekakšna zakrknjenost
v topli postelji
samo sušita se še slez in melisa
Sprejmeš pametne besede
ker jih hočeš sprejeti

Prav čudno je
ko čas prinese sanje
turobnih popoldnevov
zasišiš klavir
in deček dviga deklico
ljudje gredo mimo
Z razpokanimi ustnicami
izoblikuješ pozabljene misli
zbežan si
misiš da te ni
a vedno globlje in globlje
pronicaš v tisto čudovito toplino
in napajaš se
Bojim se prižgati svečo
da ne bi zaradi kresnih noči

kaj pomenilo
Tudi preteklost sčasoma
redkeje zaboli
Toliko stvari spoznaš
da je včasih prav smešno
Takrat ko je
ne moreš govoriti
ali pa sploh ni potrebno

Ena najlepših jeseni je mama
Leganja h krugljem
so staline starega vrta
Topei čas je
le redko se spomnim
na gugalnik
in pohabljenost starko
Živim ta čas
z drobnimi cvetovi
in osivelim zatonom žalosti
učim se neke prave starosti

Z vozom se bomo peljali za goro
tam je lepo
enkrat sem bila že tam
ne boj se mama

Dala ti bom življenje
iz moje stare skrinje
kamor sem ga položila
za stara leta
če bi ga potrebovala

Dala ti ga bom
da boš vedel kdo sem
čeprav samo za nekaj časa

Moja rdeča jutra
z željami
da znova začnem verovati v ljudi
vedno več svetlob neopazno klije
bi naj bile moje
Lahko se predaš
za nekaj let
samo do smrti je še treba živeti
Vsak dan je v novem letu
in v vsakem človeku
listič dobrega
ne morem verjeti

Tiha hoja ključarjev
me vabi na dimna polja
kjer se vrbe množijo
in divjina belih makov
ohlaja noči
S konci prstov vstajam
iz teh sledov svežih bolečin
Kako lepo je
kadar veš da ni nikogar
ki bi ti natrosil polno nadržje
posušenih makov
nekega hladnega jutra
Ne maram hladnih juter
takrat je že vse mrtvo

Začutiš kdaj
tišino ki se sliši iz zemlje

Ko zagledam svetlobo
nad topoli ki jih ima starec
kot tolikokrat pomislim
da še ni konec
Težko je živeti tišino
in prezgodnje svetlobe
Še zemlja
kadar se napolni hrepenenja
ki ji ga daje dež
je strast
ki se podtika belim vrtnicam
Ne morem več
poslušati teh krikov
ob nemogočih časih
Naj raje umrejo ptice

Daj mi še to zimo
in punčke na šipi
preteči z menoj
čas do mostov
stopi me ob sveči
in položi medmeče
Zavijva te solze
v steklen papir
in jih spraviva
na najvišjo polico
v shrambi
Ostani še

Pri samem hudiču
vse je mirno in tiho
le ključ se sami premikajo
v ključavnicah
Kaj ti pomaga koketnost
če ne greš naprej
pišem le pesem na posteljo

Nisem mežnar
da bi klical
in molil za ljudi
Nisem potok
ki bi moten postal
da bi komu govoril
Nisem petrolejka
da bi tebi dajal svetlobo
ko boš hodil okrog
in ljubil dekleta
z žalostjo v sebi

Nisem ena izmed mnogih
čeprav o meni ne pojejo
na rock koncertih
moji pajki mi
narekujejo srečo
Pa vendar
ko nas mine vso spoštovanje
je mogoče najbolje
da se vidimo
znova v pozni starosti

Že ves teden
pojem Dylanovo Saro
nosim svoje male zaklade
s seboj
jočem znova
vsak drugi večer
in plešem sintahir
z zublji

Pubertetnice
delajo samomore
zaradi starejših deklet
v katere so se zaljubile
znova se bojim ljudi
če sem se jih sploh kdaj
nehala bati
Prav dobro mi de
beseda kakšne starke
in začnem sama
toplo govoriti

Kadar te povabim
popij kar ti dam
četudi vežo kri
Nočem izmišljenih ljubimcev
in starih devic
hočem svež veter
in majhno majoliko spominov

INTERVJU: STAŠ RAVTER — TESPISOV VOZ

INTERVJU — I. del

Katedra: »Povej za začetek nekaj o sebi, kdo si, kaj delaš...?«
Ravter: »Sem študent AGRFT, sicer dramaturg pri skupini novega slovenskega gledališča Tespisov voz.«

Katedra: »Koliko časa že sodeluješ v Tespisu?«
Ravter: »Pri skupini sem od l. 1980. Bil sem igravec v predstavah »Kadi se Ilion« in »Trudnih zastorih«, narejenih po Slavku Grumu. Kasneje, ko sem se vpisal na AGRFT, sem postal dramaturg skupine, hkrati pa sem se ukvarjal z gledališkim osvetljevanjem.«

Katedra: »Kako izgleda vloga dramaturga?«
Ravter: »Predvsem gre za tesno sodelovanje z režiserjem, se pravi za režijsko in dramaturško sooblikovanje dela. V modernem gledališču te dve dejavnosti namreč nista več ločeni, kakor sta bili včasih, temveč se prepletata oziroma druga drugo dopolnjujeta.«

Katedra: »Lahko poveš kaj več o načinu takšnega sodelovanja?«
Ravter: »Ha, začne se pri samem scenariju, se nadaljuje pri dramaturški obdelavi in se ohrani tudi na odru, oziroma ob postavitvi (za razliko od delovnih principov) in večine institucionalnih gledališč, ko je dramaturg prisoten na nekaj kontrolnih in razčlenbenih vajah.«

Katedra: »Povezuje vaše predstave morda kakšna rdeča nit, skupno izhodišče?«

Ravter: »Če obstaja, je to predvsem iskanje novih vsebinskih in oblikovnih izrazov, ki nas prvenstveno privlačijo.«

Katedra: »Bi se lahko opredelilo vaše delo kot politično?«
Ravter: »Za mene politično gledališče ne obstaja. Obstaja politika, ki je prisotna v umetniškem delu, kakor v življenju samem tako tudi v odnosu med ljudmi. Toda kadar stopa političnost v ospredje, se začne nja izgubljati umetniški sok in se takšno delo preobrazi v nekaj drugega, umetniško vprašljivega. Sicer pa je razpravljanje o tem, precej sporno, kajti teoretiki si niso posebej enotni glede termina »politično gledališče.«

INTERVJU — II. del

Katedra: »Kako je s prisotnostjo politike v vašem zadnjem delu o Kafki?«

Ravter: »V običajnih interpretacijah — upodobitvah njegove osebnosti — so se vedno pojavljale politične dimenzije. A takšni pristopi se mi zdijo napačni. Slejkoprej vodijo v demagogijo, izkrivljanje resnice. Ponavadi ne zadanejo bistva, ki leži čisto drugje, namreč v notranjosti njegove problematične osebnosti.«

Katedra: »Katera stališča ste si torej izbrali za obdelavo kake?«
Ravter: »To so predvsem tri teme — strah, ljubezen in židovstvo, ki se prepletajo oziroma povezujejo v medsebojne odnose (strah pred židovstvom, strah pred ljubeznijo, ljubezen do židovstva, ali ljubezen do strahu). Da bi bila nova osvetlitev uspešna, smo se naslonili na kar se da široke vire (predvsem Proces — Grad, pisma Mileni, dnevniki, pismo očetu, Milenina pisma Maxu Brodu ...) in tako prodrli v jedro njegove osebnosti, ki je običajno prav tako interpretirano napačno.«

Ravter: »Ponavadi se predvsem upodabljajo njegova pasivnost, ta bi naj bila bistvena dimenzija, njegova poglavitna lastnost, medtem ko smo ga mi dinamizirali pod krinko te pasivnosti, ki je navidezna in zavaajoča. Poskušali smo prodreti.«

Katedra: »In kaj ste odkrili v zakulisju te prevare?«
Ravter: »Naleteli smo na izvir njegove dinamike in senzibilno občutenje okolice, ki se manifestira kot posledica. Njegov konflikt s svetom je rezultat prav teh občutenj, preveč dovzetnih in ranljivih, da bi lahko pričakovali normalno koeksistenco. In iz takšnega odnosa so sledili umiki v notranjost, v kateri se je popačil in nato umetniško izrazil. Njegova energija se je vrtela v krogu introvertnosti, odpirala se je v ekstrovertnost in se znova vračala nazaj v svoje izhodišče. Kafka je bil torej človek, ki ni živel ločen od življenja, prav nasprotno, ves čas se je zapletal v dinamične odnose.«

INTERVJU — III. del

Katedra: »Kaj planirate za prihodnost?«
Ravter: »Dobili smo nove prostore v kapeli šolskih sester na Gosposvetski cesti, katerega skušamo usposobiti za gledališko dejavnost. Takšno delo pa je povezano z novimi finančnimi izdatki in temu primernimi problemi. Tam nameravamo nadaljevati z uprizorjanjem »Curriculum vitae«, sicer pa so v teku priprave za novo predstavo. To bo »Macbeth«, katerega premiera bo julija na Shakespeareovem festivalu, medtem ko bo mariborska premiera predvidoma septembra. Shakespeareov festival se bo odvijal v Subotici, kjer se bo predstavilo predvidoma sedem avtorjev (naših in tujih) s svojimi interpretacijami raznih del tega velikega klasika. Razen tega pa je pred nami mednarodni festival, ki se bo odvijal na Dunaju (igrali bomo »Curriculum vitae«) in nekaj ponudb, glede katerih se še nismo dokončno sporazumeli.«

Katedra: »Za vami je že nekaj uspešnih gostovanj. Lahko našteješ tista najpomembnejša?«

Ravter: »Ja, to so predvsem »Dubrovaške letne igre« (Trudni zastori) l. 1981, »Mlad otvoren teater« v Skopju, (L. 1981 — Trudni zastori, l. 1982 — Mrtvec pride po ljubico, l. 1984 — Nočni prizori), »Godo fest« v Beogradu l. 1984 (Nočni prizori) in Sarajevo, »Beograd« l. 1986 (Curriculum vitae).«

INTERVJU — IV. del

Katedra: »Povej za konec še kaj o problemih vašega gledališča, ki vas menda ves čas zvesto spremlja.«

Ravter: »Prvi problem je prostor: niti dveh različnih del nismo uprizorjali v istem prostoru. Po vsakem projektu ga namreč izgubimo in potem iščemo novega, se pravi, da se vedno znova vračamo na začetek. Takšna situacija je precej neugodna, saj se ne moremo z vso energijo osredotočiti na gledališko dejavnost. Denarja, da bi najeli delavce, nimamo na razpolago, tako da smo delavci sami.«

Katedra: »Kdo vas sploh financira?«

Ravter: »Tu je predvsem kulturna skupnost, ki pokriva polovico stroškov, ostalo izprosimo pri raznih DO, toda kljub temu nikoli ne naberemo dovolj, da se ne bi srečali še z različnimi težavami, tako da je postavitve vedno problem.«

Katedra: »Vprašal bi te še nekaj, kaj je s študentskimi upori na AGRFT?«

Ravter: »O tem ne gre govoriti kot o uporih, ampak preprosto o bojkotu vseh predavanj in izpitov. Do takšne situacije je prišlo zaradi neznozne klime, ki je vladala na fakulteti, se pravi da je bojkot posledica že dalj časa trajajočih nesporazumov, ki so sedaj prišli na svetlo.«

Katedra: »In kakšne so vaše možnosti?«
Ravter: »Pravno gledano je situacija na naši strani, toda ...

Tomaž Brenk

KRST POD TRIGLAVOM: SPEKTAKEL KOT UMETNINA II

Naj bo na začetku pravilno kakršno koli razumevanje naslova, seveda s poudarkom, da bodo vse napisane misli ne strinjane z njim, temveč nadaljevanje (razvijanje) ali nasprotovanje sestavku *Krst pod Triglavom: Spektakel kot umetnina* Marka Klasinca v Katedri — maj 1986.

Tolikokrat razpito Gledališče Sester Scipion Nasice je tudi tolikokrat razpisano, da so njegove idejno-estetske vrednosti povečini dokaj objektivno veljavno razložene in izražene, zato pomeni vsak nov članek izražanje subjektivne ocene in gledanja predstave. In tako je lahko avtor članka Marko Klasinc le s spretnim vpletanjem lastnih spoznanj in idejnih smeri, ki so jih prikriti gledališki avtorji izrazili tudi že v Tribuni št. 8 GSSN, združil v zaključeno idejno-estetsko analizo projekta Neue Slowenische Kunst. Vendar se kakor po načelu »le čevlji sodi naj Kopitar« ves čas ogiblje analize uprizoritve, predstave same, ki pomeni prav tako zaključeno celoto, ki jo je avtor članka, vsaj sodeč po naslovu želel v Katedri tudi analizirati.

Pa pozabimo, da tudi jaz nisem Kopitar in da si upam soditi čevlji, ki me žuli, pod pogojem, da priznam, da je moja sodba subjektivna in še zmeraj vpletena v krog realnosti, ki »se enkrat na pet let sramežljivo vpraša, kdo in čemu je«, saj izključno iz te realnosti (razumem namreč, da vanjo avtor zajema vso družbo) črpa tudi gledališke kritike velikih svetovnih teatrologov.

Trdim, da Krst pod Triglavom ni umetnina. Vrednost ima idejni nazor Gledališča Sester Scipion Nasice, ker pomeni postavitev izvirnega novega idejno-umetniškega sistema, prav kakor je npr. proti koncu 19. stoletja postavil svoj estetični nazor Oscar Wilde v predgovoru k Silki Doriani Graya in ga nato v romanu tudi razvil. Vendar pa ima roman kot zaključena celota umetniško vrednost v kompozicijski, stilni in tudi idejno fabulativni plati. Torej lahko govorimo o estetski vrednosti šele v neki celostni stvaritvi. Tako samo zaradi idejno-estetskega programa Gledališča Sester Scipion Nasice ne moremo takoj že govoriti o umetniški vrednosti Krsta pod Triglavom. Vsako delo je zaključena celota, ki jo moramo sicer zmeraj povezati z nekim idejno-estetskim nazorom, vendar pa jo je treba soditi kot konkretno stvaritev zase. In v tem je glavna napaka Marka Klasinca, ki Krst proglasi kot umetnino že v naslovu, čeprav nikdar ne pristopi k analizi predstave same.

S tem sem poudarila lastno metodo analiziranja in šele sedaj bom skušala potrditi stavek, da Krst ni umetnina. Idejno-estetskega nazora ne bom obnavljala, saj je že v članku Marka Klasinca dobro razložen. Torej se lotimo Krsta kot gledališke predstave.

Gledališka kritika se, kakor je v Pogleidih na dramo poudaril že dr. Vladimir Kralj, opira v osnovi najprej na dramsko besedilo. V Krstu te osnove ni. Besedilo, ki bi igrala klasično-neposredno izpovedoval skozi odnos s soigralcem gledalca, ne eksistira. Predvajano je le po zvočniku, tako da je izključena vsaka kon-

kretnost govornika. Igralci so na odru ostali. S tem, ko jim je odvzeto besedilo, pa ne ustvarjajo med seboj več dramskega konflikta in dogajanja, kar je izrazno sredstvo klasičnega gledališča. Hkrati pa so igralci na odru vključeni v predstavo ne več z besedilom, temveč le izključno z gibi. Vendar njihove kretnje niso več posameznikovo mimično izražanje razpoloženja, temveč le še masovna usklajenost točno določenega gibanja. Tako je zmanjšana možnost naključja v njihovem reagiranju, s čimer se približujejo ideji Edwarda Gordona Craiga o nad-mariioneti, vendar kljub vsemu črtanju čustvene izraznosti in individualnega gibanja (ves čas imamo sedaj v mislih skupinske slike) je to še vedno igra naključij zaradi človekove individualne težnje k svobodi. Tako Craigova ideja z ljudmi (še manj pa v prizoru s psmi) ne more biti realizirana, zakaj ljudje, ki imajo v Krstu izključno funkcijo poudarjanja prevlade tehnike v človeškem svetu, tehnika ne morejo biti. Krst namreč kot gledališki izraz pomeni izraz tehnike, pomeni moč laserjev, vrtiljivih odrov in menjajočih se scen, vendar kakor pravi tudi teatrolog Stanislav Ignacy Witkiewicz njegovo pojmovanje Čiste Umetnosti pomeni Čisto Obliko: »Trdimo, da mora obstajati v gledališču možnost, da nastane oblika ali da postane preprosto dejstvo, da »se nekaj dogaja« — pri čemer so elementi seveda človekova dejanja —, in nas prestavi v območje zaznav, docela različnih od tistih v navadnem življenju, v območje metafizičnih občutij, ...«

Tako Čista Oblika ne pomeni vlado tehnike, ampak človekova dejanja, znana izven dialektičnega časa in prostora, medtem ko so vse zaznave, ki jih v nas vzbuja Krst (tako bogate scene — vidne, slušne ...) izrazito trenutne in ne razvijajo oz. vzpodbujajo metafizičnih občutij človeka, ki jih ne moremo ustvariti »s propadlimi verovanji in miti«, ampak jih z dejanji človeka ustvarjati na novo.

Krst je prevlada tehnike in kdor je ploskal tehniki, jo lahko edini sprejema kot umetnino. Zato želim poudariti: Spektakel ni umetnina.

Maribor, 3. junija 1986

Ignacija Fridl

»... prelomnica slovenskega teatra. Polno nekega blefa, ampak uživaš pa od prve do zadnje minute.«
študentka AGRFT o Krstu

Vladimir Gajšek:

UREJANJE KAST ALI KAKO JE BILO NA »KATEDRI«

V intelektualnem povprečju verjamejo kaste v iste bogove vsaka po svoje, celo več, vsaka se lahko bojuje za svoje psevdointerese v imenu teh bogov s svojimi sredstvi, ki so pač tukaj in zdajle samo in le za doseg cilja. V takšnem božanskem sistemu pa je utopično pričakovati, da bo ali da bi kdajkoli kakšno »šolstvo« — kaj šele univerza — dosegla svoje. Vsaj v družbi ne. V ozračju takšnih božanstev smo imeli svojčas pred nekaj leti »Katedro« v sestavi tiste mentalitete v primitivizmu, ki ni pripadala Montaignovim divjakom ali antropološki raziskavi praljudi, vseprej pa prav zategadelj sodobnemu primitivizmu. Mariborski šolani profesorji pa kakor da ne vedo, kaj se je dogajalo, prav tako so se — oportunistem je vse premila beseda — oportunistično obnašale družbenopolitične organizacije, od zveze socialistične mladine na tako imenovani občinski ravni, kaj šele na univerzitetni, kakor po drugi strani zveza komunistov med mladino, med mladino, ki se je prav tedaj izobraževala oziroma obiskovala visoke in višje šole. Pa bodimo no konkretni!

Uredniška seja ali sestanek, ne vem, kaj je bilo, morda bolj sestanek kakor seja, je potekal inavguralno katedrsko kot med tekočimi spiritalnimi sredstvi, tako da nisem vedel, ali sem med mladimi kronični alkoholi ali med barabsko, leno, pobebeno sodrgo. V prvem primeru bi še nekako šlo za bolezen, v drugem pa za obrobno provincialno tepežkanje, ampak danes vem, da je bilo kar oboje mladinsko skupaj, čeprav seveda v imenu socialističnozvezne »mladine«: zato nekaj o žargonu besedavljav in lumpenproletarskih urednikov.

A: Vpizdomaterno, pičkočoravo otpiram toti fajn sestank, ko bomo te dajali na vredništv tak ko se sliši. Ma gdo kak predlog, jebentimater? Zaj bomo itak morali vse dajlat, ko je vse te zasrano ... — Tako milozveneče in tako nekako blagohotno se je oglasil član UK ZKS in član OO univerzitetne ZSM, tedanji slušatelj ter obiskovalec Višje pravne šole v Mariboru, ki si je bil dovolil biti izvoljen za gl. ali odg. urednika. Oglašil se je, kakor se o taki priložnosti spodobi, vsem navzočim. B, ki se je šel kulturnega urednika: ldivrit, kaj te bomo pejsali, idi ti te vpičkočoravo, te kultura in prosveta, to je tota naša prva, pizda, naloga.

A: Nejasasirji, pojvpizdo s toto svojo kulturo, bolj je te važna tota notranja politika, nejerese? Kaj boš te samo pizdo s totimi kulturnimi programi ... ?

C: Pojvkurec, jest pa mislem, jebent, de mormo toti Matibor pokazat v notranjopolitičnem smisli, kr to je, benti, važno. Naše visoke šole so zapopizdit, mi mladi mormo gradit, de bo lepš, brez totega notranjopolitičnega položaja pa že ne bo fajn. Jaz že mam veze, ko je notranjopolitični položaj.

B: Nejasasirji, to me v luft spravi, tota tvoja notranja politika. — B je hodil na VEKS in vekšovski indeks je kajpak tudi nekaj!

C: Pojvpčkočoravo, kaj se te dogaja na Poljskem, oni delafci so čisto pruknjeni, mi pa jim moramo pomagat, jebentiboga! Pa na Kosovi so glih takšne fukarije, pizdomaterno. — Č je bil eden od tistih, ki človek nanje pozabi že ob prvem srečanju.

D: (po tiho je spuščal hinavske vzdihce od zadaj, skrit za klopjo sam zase) Ja ... oh ... ah ...

In tako je šlo še tistih nekaj, menda deset minut v nedogled, dokler nisem vstal, se poslovil in zabičal »tanašim mladincem, fajn mladincem«, da me naj ne pozdravljajo na cesti, tudi če me srečajo kje po naključju, ker sem takšim tipom pripravljen le pljuniti v obraz.

In da sem jih pustil na miru, je imelo, seveda le zame, škodljive posledice. Ker si ni nihče od tedanjih »Katedrašev« upal napasti mojega dela ali osebe, so bržkone izvohali, da mi umira oče za rakom in je B, torej »kulturnjak«, objavil mojo — ukradeno — fotografijo, pod njo pa sila junaški zapisek, ki se je končal nekako tako, da me bojo že zatožili mojemu očetu. Na smrt bolnemu očetu sem pokazal zmadek, objavljen v mariborskem »študentskem« listu »Katedra«, pa je dejal, da jim lahko odgovori, kakor je sicer odgovarjal kot trikratni talec za časa nacizma fašistom. Prosil sem ga, naj tega ne stori, kajti kaj je starejšega na svetu kot teden dni star časniki?! No, pa se je strinjal z menoj. Danes lahko le pomislim, da ljubljanski študentski list, ki je sicer objavljal po modri straniščno literaturo, z Univerzo Edvarda Kardelja vred vendarle ni nikoli padel na tako nizko tribunaško raven kakor »Katedra«. Tudi glasilo RK ZSMS »Mladina« ne.

Ko se danes spomnim ob sociološki analizi spoznavnosti na »Katedro«, vem, da nihče od A, B, C in Č ni nikjer uspel, da so vsi anonimni, zato jih še sam nisem imenoval z imeni in priimki. Nenavadno je le bilo, da se je jezik ulice, plehke lenobe in lumpenproletarske sodrge takrat naselil v komunikacijskem sredstvu, kakor je »Katedra«. Profesorji so si zatiskali pred tedanjimi »mladinskimi« tokovi oči, nosove, ušesa in še kaj, družbenopolitične organizacije pa so delovale tako ali tako forumsko, zase. Temu so pravili: socialistična kritika. Sicer še danes ne vem, kako so se lahko sploh vpisali lumpi na visoke in višje šole mariborske univerze, kajti beseda univerza pač v civiliziranem svetu nekaj pomeni. In kulturnemu svetu. Toda nikakor urejanja kast, dogmatikov, mladih stremuhov na tedanji »Katedri«. Kajti družbena, moralna, ne le ekonomska kriza je bila najprej evidentirana med mladimi oziroma med visokošolci in višješolci.

SPOŠTOVANI »KATEDRAŠKI«

k življenjepisu »Katedre« pošiljam krajši zapisek o urednikovanju »Katedre« v letih, ko je prišlo na površje v začetno kritičnih časih tisto mariborsko lumpenproletarstvo, katere odraz, odsev in odziv je v štajerski prestolnici kazal na univerzitetno raven znanj prepisovanja. Dandanes se sprašujem, ali je izraz tistega časa bila kriza visokošolskega sistema ali družbene socialistične, samoupravljalne morale. Eno pa je gotovo: nikoli dotlej še »Katedra« ni bila na tako nizkih tleh, kajti, če štejem, da je eno puberteta in humor, kdaj tudi neslani humor, da je nekaj drugega goreča revolucionarnost in udarnost, vendarle ne morem, niti danes ne, mimo skrajno negativnih pojavov. Zanimivo je tudi, da so »Katedrini« kadri prešli predtem večidel v časnikarstvo, v diplomacijo, v pisateljevanje, s tedanjim in od tedanjega uredništva naprej pa so se »funkcionariki« porazgubili po ozdovskih ali bogsigavdi katerih kanciljah in obratih.

V upanju na objavo in brez cenzure
Vas vse tovariško pozdravljam!

Vladimir Gajšek

TU SI IN TU BOŠ CRKNIL!

(VAJA V IMITIRANJU LABODJIH SPEVOV)

Tako sem se tega trenutka in na tem kraju namenil, da v svoje in v zadovoljstvo katerega od zmeraj blagohotnih prijateljev opišem prigode Marka K, neznanca pravilnega junaka, kakor ga je zateklo in dobro in hudo med leti tisočdevetstoštiriinosemdeset in tisočdevetstošestdeset, ko je urednikoval in živel, piskal in piskal, ljubil in jo sovražil, njo, ki jo je zmeraj po malem zapostavljal, celo preziral in mučil z nerednimi napadi seksa, ki se je je pollaščal ob vsaki priložnosti, najraje zvečer na samem, ko je ni pustil med ljudi, ni mogla odreči, vstala je in govorila, govorila, govorila ... on pa ji je stopil za hrbet in ni hotel končati, ni mogla več, onemela je, na ustnicah je utripalo: Marko K, Marko K, tu si in tu boš crknil! In tako jo je ponovno spoznal, bila je njegova Katedra ...

x x x

Pisali smo leto 84, pomlad in redko marčevsko sonce, kakšnega pol leta je že bilo iz vojske s ponorelim starijim vodnikom (Žile), ki je letal s pištolo po kasarni, bil je krasen večer, pela je Lepa Brena, iskal ga je, mene je iskal, ne da bi meril, ne da bi čakal mojo preroško slutnjo, prosil sem ga, se grizel, na straži sem spal samo takrat, ko me niso dobili, milo molil a on nič, saj smo pisali nepozabno leto 84, pomlad in redko povojaško pesništvo. Zazvonil telefon. Dobro, naj zvoni, grem: tu sem neki Branko G, je Pungi nekaj rekel zate, veš, sam sem, ne ne, saj imam punco, ampak Katedra veš, vse stoji ... Katedra! Katedra! Kakšna beseda! Potopi se ti v kostni mozeg in gre in kroži po telesu več ur kot obsedena in se še vroča ustavi tam nekje pri trtici, tam kjer bi moral rasti rep, majhen sladki rep, ki z njim zadovoljno pomaha gospodaru, ko te kliče, ki z njim napolni vse neizrečene besede in nespelo obrazno mimiko, skozi katero še udara rdečica. O sranje, zaradi čudeža bom zdaj šel tja, k Branku G, mu rekel ja, jaz sem tisti, kaj pa je treba in skočil v zgodovino, se po dolgem in počez pogreznil v ves ta neizsanjani fuk in zasedel lepo plačani uredniški stolček. Zunaj, sredi življenja, marca ali aprila, vseeno, pa me bo čakala Anita H, da ji povem, kako rabim človeka, kako hočem NUJO, da jo peljem nazaj na Sveto Trojico in jo sredi Dravskega polja, vročo ali hladno, izpulim iz resničnosti, da jo iz njenega legendarnega pollaščevalnega nemira pretočim nazaj v nedolžno otroško bitje, brez zgodovine, brez urednikov. Seveda, čakala me bo sredi maja, ko se stopi še zadnji sneg, kajti treba se je navaditi, tudi na tiste, ki so zapisani na drugi strani spodaj v kolofofno. In meni se ne bo več zdelo, da se je na tankem mlečnem obzorju pravkar prižgala zvezda Večernica ... Anita H: »Pa jo glej, kolikor hočeš!«

Tista klet, kjer so se utaborili, da spravijo življenje na kolena, jaz manjkam sem šel tja jim pritrjevati, da sem jaz tisti, ki ga iščejo. Sem prišel s čistim srcem, veste, in pod žuljasto pazduho bom prenašal najhujše, kar lahko doleti vaš študentski časopis — poezijo. Bila je Mirjam Š, najbolj nikoli izkoriščena novinarska duša mariborskega študentskega tiska, bil je Dušan T, ki mi je skrivoma prikimal in vedel sem, zdaj me bo vse življenje gnal na radio govoriti o literaturi. Bil je Marjan Š, strup za koketne štajerice, a zapisan samo eni in ta lep običaj je zadržal tudi po intenzivnem študiju teologije osvoboditve, bil je tukaj zmeraj bolj neobdani, a do konca džentlemenski Srečko P, ki mu je bil časopis razpadel spredaj in zadaj, zdaj pa bo popokal in hahaj v vojsko, ker žile voli džentlemene!

Branko G: »Čujte, jaz ne vem, a treba je, dajmo, oblika veš, oblika pa vsebina.«

Branko G: »Res dajte, kulturo, ne, to bomo, ne bomo, ve kdo kaj?«

Branko G: »Veste strip, skeč, študenti, pa Obrazi, mnogo Obrazov.« — O. K!

Memento naj te mori BG, kaj bi ti takrat brez poezije, brez mene! Jaz sem samo zate in za tvoje boleštne plane ustanavljal pesniške sekcije, vlekel na dan rumene fotografije pesnikov in se še sam dal kot od matere rojen fotografirat svojim ljubicam, s svojim telesom in ukradenimi pisli sem ti polnil strani časopisa, tako da

moje najlepše življenjske simpatije po trideset letih niso govorile z mano, ti pa tako: »Metafizik, kaj češ!« Vendar, koga vse ni počasi navlekel skupaj šef Branko, na primer tistega Edija s televizije, ki je potem poleg Sama R napravil najhitrejšo kariero v zgodovini tega ničvrednega časopisa — če odmislimo seveda zlate primere, ki so jih nepozabno zapisali pod poglavje »Koristne človekove dejavnosti« oče Branko — ta Edi, ki je žalostno končal z Marxovimi citati v gledaliških kritikah, je svojčas okupiral naš nikogar moteč žurnalistični raj, ki ga takrat, kakor se pač za raj spodobi, še niso otresale gromovniške napovedi očeta Branka. A on je kriv, da se je takrat začelo. Pred nami je brezobzirno razkrival skrivnosti organizacije in marketinga, prisilil nas je, da smo si nataknil bedže Katedra, gledali v koledarčice Katedra, še rit smo si takrat brisali s papirjem Paloma-Katedra. Vse za image, vse za Edija, ata Branko in Karl Marx pa sta lahko tačas skupaj z Engelsom in Zhiherom kovala peklenke načrte, katerih sadovi bodo čez dva-tri mesece lansirali v kulturni slovenski svet nezasišano senzacijo: da obstaja mariborski študentski časopis.

Mar življenje že prvič pokleka pred nami, ali se nam to Danica kopa v prvih žarkih zrele jutranje zarje?

Marko K je vsekakor tehtno povzemal. In zunaj so se drevesa počasi otresla umazanega snega, odvrkla so s sebe mariborsko brezčasje (priletele bodo lanske ptice) in suho skorjo je pobarvalo plavo zračno nebo, priletele bodo, glej, tri ptice, mogoče štorikle, mogoče celo aeroplani z velikimi papirnatimi repi, kjer bo pisalo KATEDRA in na drugi strani, čisto spodaj, v pozabljeni zguljeni pisavi še kolofofno, kdo ve; vse bo ena sama pozaba smrti ...

In vse bo lepa, okrogla pomlad. Legel bom vanjo, kot v veliko čisto posteljo, se zamaknem stisni k varnemu, vedno razumevaločemu telesu ljubice. Vzel bom; tu sta čas in prostor in tukaj je tudi človek ...

Marko K, Marko K, zdaj pa dovolj! Ali je to še sploh kakšen tekst, če naš najboljši pravilniški potencial in babasto sanja! Dajte no! Spustiti ga nazaj, v svet, v njemu tako zoporno zgodovino, zlit nanj pravih življenjskih

Akcija ANDREJ LUTMAN V MARIBORU je stekla in je malodane že v polnem zamahu. To bi se že lahko reklo. In časi, ko smo ga še beležili kot člana zloglasne vizo-voko trojke Zaletel—Novaković—Lutman, so — tako se nam zdi — tudi že nepreklicno mimo, priče smo smrti še enega naših pomembnih kolektivnih teles.

A življenje teče, kakor pravijo, naprej. Zato ni naključje, da je

resnic in fant bo zažvrgolel v drugem jeziku:

... o sranje, o svet, o drek, ki se lepiš na barikade! Kako je to mogoče, Branko G? Povej, kam to vendar gre, ki ti plapola kri po žilah kot starim pesnikom, daj, vsaj zasmehni, ko sem tako nemumno prazen, neveden kot skleda. Ne boš? Seveda. Pa daj ti, Edi, beri mi Marxa, tvoj glas je najlepši, nastop najbolj otroški, pripoveduj mi o dobrem poslovanju, čista produkcija, čisto gledališče, kar govori, kar prepeva, nič se ne boji, prav nič, jaz pač rad sedim in poslušam na veliki pomladni postelji, zavij v najbolj gluha poglavja življenja. In vi, ki ste menda ostali, prepevajte zaboga, o čemerkoli, zunaj so iz parka odpeljali prva dva kot knjige pod smrdljivimi pazduhami! Prepevajte, ker zdaj že čaka neka Anita H, zvezda Večernica, vidite, vedel sem, ne bo dogorela, in jaz jo moram zdaj, o sranje, najprej s svojo tretjerazredno patetiko, nato pa še, ko se mi bo zmešalo, z vso zahrbtno energijo plevela zaдушiti, zmlinčiti, POKONČATI V PRAH! Bom jo, bom bom bom, samo naj mi kdo kaj pripoveduje, naj mi pove kaj lepega, o revoluciji, zgodovini, celo o narodu, jaz vse tako rabim ...

In potem, kakor se dogaja v ponarejenih in kompozicijsko nezmožnih tekstih, se reči neumno izmisljijo, strani neba, ki so se živo pomešale, se dvignejo kot baloni, se še nekaj časa pomenljivo drgnejo, nato pa od pritiska eksplodirajo. Daleč iz zgodovine! Daleč od Branka, Edija, Dominika, Mitje, Slavka, Tomažev, Samotov, Petrov, daleč od lepe frajlce Tanje in ostalih zgodovinskih bitij. Ničesar ni več, razen imitacije. Iz te silne smrti svetov pa vodi samo ena pot: v naročje usodnih žensk! In to je, Marko K, spet polna, živa resnica. Tebi se bo, recimo, rodila v poznem majskem večeru, ko dobre misli poležejo v sočno štajersko zemljo in počenejo prelep krompirjev cvet ... a ne gre, da bi občudoval cvet, tudi tebi, zaznamovanec, je namenjena usoda krompirja, samo ti ne veš ...

In res, bil je pekleni večer, jaz sem ves čas slutil, a zdaj je že tu, prepozno je ... Zdaj me bo dokončno zvezala z mojo bedno usodo, izpulila mi bo jezik, potrgala ušesa, iztaknila moje napredne oči in me počasi použila.

Le še vohal jo bom lahko v njenih temnih ženskih ustih, gluhi in nor bom tipal po njenem konjskem trebuhu, ko me bo z naslado ljubljene ženske prebavljala do nezvesti, in umrl bom, ko me bo nekoč nepovratno izločila tja, kamor sem zmeraj spadal, v kolofofon, zgodovino. Ah, ona je peklenka in, čeravno nosi le lepo slovensko ime, prava femme fatale ...

O, pogledj ga, pevca! Kaj naplešaš, kaj hočeš, neumno pravilčno bitje? Se ti je v tvoji lastni smrti zahotelo še malo človeškega mesa? Nak! Misliš, da se boš rešil z najinim labodjim disputom, kjer je pač tako, da literarne lilije poganjajo samo še v zašitem drobovju spomina, ali pa še to ne?

Pozabi! Krompirček ne premore kaj več zgodovine, kot lastno usodo. Vse življenje prenaša svojo tiho, zatohlo govorico, pa tu in tam kakšen poležan cvet, seveda brez žanrskega leska ali celo sestavljenega nadzemeljskega pomena ... Kaj torej ropočeš! Dolgočasnež! Kompilacija!

... in res, Katedra! Ko pomrejo ženske, vstanejo časopisi! Toda — če bi Katedra bila časopis in če bi ženska kar tako umrla, bi zdaj tudi jaz mogoče užival slasti kakšnega ptica iz pepela. »A očitno gre preveč zares,« sem si rekel, »naj ti še jaz vrnem, da bo spet obsedela, dokončno devica, razrešena skrivnosti. In bilo je. Gledala me je nazaj s svojimi majcenimi kolektivnimi očmi, nekaj velikoslovenskega je bilo v shujšanem telesu, mogoče dialektika prihajajočega poletja, mogoče nemir, ki je spet privrhal iz sladke preteklosti trupla — in bilo je; sedela je kot kakšen neroden Brdavs na stolu iz spomina, a ne spomina nase ... Uf, sem si rekel, tu bi mogel biti prostor tudi zate, pozabljeni veliki urednik, gospodar, mislec, če ne celo oznanjalec. Časopis, en pravi časopis, to bi bilo nekaj ...! Ooo, sranje!

Kje si zdaj, Edi s televizije? Počegnil si, ko tvoj Marx postaja neizbežno zabaven, celo rešilen. Pa Branko G, stari premetenec, vrni se k nam, mi zahtevamo tvoj topel skupinski monolog, hočemo nazaj v tvoje gledališče, kaj boš vendar tam v mladinski politiki,

tam se ne naslajajo ob velikih zgodovinskih vlogah, le poslušajo in čakajo, da te nekoč preplonkajo s tvojim lastnim telesom; to je njihovo gledališče, nemo in strastno, počasno, in neusmiljeno.

Tam ni oči, ki bi jih oškropil s svojo toplo krvjo, niti ušes, da jih napolniš s krikom zmage, celo brez zabebane kože so, kot vse rastline, da ne začutijo mesa tvoje velike, lepe tragedije. Ja, vse to je in jaz ti rečem, da se zgodovina ne meri s istimi, temveč z drugimi ljudmi. Domiselno, kajne?

No, so pa seveda izjeme. Recimo, če si časopis, ki večno umira v svojem nastajanju, če uspeš živeti v svoji bedni, nikogar zadevajoči preteklosti. In če ti, seveda, redno deportirajo odrešitelje. A obstaja razlika celo med odrešitelji. To prej ali slej začutiš, ko jih iz njihovih lastnih rok poskušaj pogledati v obraz in slišati njihov zdrav politični smeh. Včasih se ti posreči in včasih se tudi njim. Pomembno je pač, da kdaj. Toda obstajajo odrešitelji, blagi in dobri, ki ti takoj, ko so te dobili v pest, sramežljivo prikrijejo svoj obraz in običijo v nekakšni pol omedlevici. Nenehno se opravičujejo zaradi moči, ki jim je dodeljena; kot da se želijo znebiti usodnega bremena, se priklanjajo vse do prašnih tal, takoj ko pa so spet sami, jih pograbijo sveta jeza, izplijunejo ves prah, ki so ga kdaj polizali, in se v trenutku dvignejo na visoko nebo, kjer zavladajo z neusmiljenjem žrtvujočega se pravičnika. Takšni so, seveda, pastirji, ki odrešujejo svoje ovce v žgalnih daritvah bogu, odrešitelji to pač niso ...

Samo R je prišel celo z Angleškega, da Nas (zdaj je Marko K, kakor vse izmisljotine na tem ušivem svetu, končno lahko vstopil v svoje, kakor se zdi, težko pričakovano kolektivno bitje) popelje s svojo metodo jugoslovanskega časopisa, še več, da nas priključi svojem brezmejnemu internacionalizmu, kot kakšen veliki predsednik na čelu maloštevilnih udancev ... Takšnim lahko mi, na novo rojeni, napišemo kakšno pisemce, kdo ve, morda celo kakšno v zobe dajajočo petico, ki zmeraj poživlja žile, če jih do sedaj, seveda, že ni komu razneslo.

Šteli borih 1500. — Z izkupičkom akcije bo razpolagal poseben sklad ANDREJA LUTMANA, zvedeli pa smo tudi, da bo del denarja namenjen financiranju »mrtvih« urednikov Katedre. Zraven bedžev vam bodo prijazne prodajalke postregle še z Lutmanovo pesniško zbirko OPI-SOVANJA (300.—), ki bo obogatila vaše knjižne police in napolnila deficitarni avtorjev žep. Torej, čas je.

M. K.

Torej,

PISMO. Dragi Samo! Zgodovina se zapisuje skozi zmeraj nove, spočite in vitalne tragedije, izbirčna je, hrani se le z njihovimi najbolj tragičnimi scenariji in zdi se nam, da le za največjimi katarzami lahko poleti v hladno brezčasje (to, mimogrede, počiva tudi na tvojih ustnicah). Vsi čakamo na usmiljenje nebes in na to, da nas prehitro ne zagrabijo težka smrt, a pri tem, seveda, krepljemo kot žrtve nerazumljenih nasprotij. Radi bi častno živeli, hkrati pa žili vse nebeške prioritete. Menimo, da človek res ne ve, kaj hoče, a kakorkoli, mi smo se s teboj namenili pogovoriti o določnejših zadevah. Naprimer, razkrili bomo del zmedenih spominov bivšega Marka K, ki je zdaj naša kolektivna lastnina — kakor lahko razbereš iz avtorjevega hinavskega manipuliranja z zgodovinskim spominom in, bogne daj, celo s še živimi zgodovinskimi osebami, a naj bo, kakor hoče, komentirati ne bomo. Namešč, kjer so mrtveci, ni aktualnega diskurza, in naš Marko K, ki si ga nekoč menda poznal, je, kar nam lahko verjameš, samo še mitološki kipec, kako pa je s teboj? No, ne hiti z odgovorom, saj veš, da se čas brez odrešiteljev ne zapisuje kot zgodovina. In zdaj tak čas, vsaj na Katedri, pravgotovo je.

MEMOARI ... edino on je lahko suvereno razlepil pod zadušljivimi perutnicami Branka G zlepljena telesa ... spomnil, da so prazna, zmučena, neuporabna, skratka passé ... vdihnil svoj hladni individualni smisel ... razdružil v našem naporu, najprej s seboj, nato še med nami samimi ... skrajni čas? ... ja, zrel časi, polni pričakovanja, morali so priti ... a mi čakali svojega lepega tragičnega vrhunca v zmeraj manjšem številu ... v njegovem svetovnem prijateljstvu zmeraj bolj odvisni od sebe ... Oo! ...

Namesto poraženega mariborskega zanesenjaštva zdaj nastopi visoka angleščina. Beograjsko dopisništvo postane naš komunikacijski emblema. Časopis delamo v Ljubljani, kamor preselimo pol uredništva. Neutrudni Samo R zmeraj na čelu Česa? Prebiramo Naše razgled. Želimo si revolucije Nove revije. Zmeraj manj jih je iz Maribora, ki izpolnjujejo kriterije za objavo. Zmeraj manj vemo, kateri so ti kriteriji ... oo! daleč, predaleč si nas silil živeti ... pogrešili smo svoja umazana, nevedna telesa ... znova se nam je zahotelo toplega političnega očesa očeta Branka ... hočemo nazaj v Maribor ... hočemo spet v to ničvredno mesto, kjer se kot zabebani tuji počutimo že malce varni ... rešeni svetovljanskih opredelitev ... o, mi ne moremo več za teboj v evropske prestolnice ... ne zaznamo šuma internacionalnih kongresov ... morda samo nekaj prijetnega vonja z bogato obloženih miz slovenskega zakulisja ... samo to. Podpis — kolektivni junak. P. S. Čakali smo samo še 5. dejanje, tvoj heroični padec. Tvoje krvi, ki nas bo ogrela. Vedeli smo, da bosta ti in tvoja Katedra tudi navzven prej ali slej polegla v svojem neodločnem, otroškem hrepenenju. Spregovorila in končno umrla v svoji pogumni, lepi smrti. Zapisan si velikim scenarijem, zdaj smo te končno spokali z mosta v deročo, zamazano reko. Zdaj boš plaval.

x x x

Tako, Marko K! Bil je tvoj trenutek in mogoče celo tvoj kraj. A zdaj je zadosti. Medtem ko si umiral in se končno tudi stegnili, je življenje zapustilo tudi ves preostali tekst in se odvrtelo dalje. Zdaj počivaj v pravem miru, kakor gre mrtvakom.

POZOR, BEDŽI!

ANDREJ LUTMAN v svoji drugi — eksorcistični — fazi zavrgel mreže najprej na naše grešno mesto in mu v znak odvzeze namenil 7 prekrasnih bedžev.

Najnovejša poletna kolekcija bo zagotovo navdušila prenekatere ljubitelja poletnih radosti. Popeljala ga bo («a le če jo bo kupil») v čudoviti svet bedžev in mu obenem nakazala izgubljeno zvezo z njegovo slovensko domačijo, kjer bo lahko v miru legel

na zdravo predalpsko sonce in si opral svojo blatno zastavico. ANDREJ LUTMAN je s svojimi izdelki prebil zid medijske samozadostnosti in s prefinjeno substitucijo izraznih polj usodno začrtal pot vsem nadaljnjim poskusom na področju bedževske produkcije.

Bedže lahko dobite v knjigarni v Gosposki (zraven Arsa) in v knjigarni MK na Partizanski 9, posamično po 300.—, za celotno kolekcijo (7 bedžev) pa boste od-

šteli borih 1500.—. Z izkupičkom akcije bo razpolagal poseben sklad ANDREJA LUTMANA, zvedeli pa smo tudi, da bo del denarja namenjen financiranju »mrtvih« urednikov Katedre.

Zraven bedžev vam bodo prijazne prodajalke postregle še z Lutmanovo pesniško zbirko OPI-SOVANJA (300.—), ki bo obogatila vaše knjižne police in napolnila deficitarni avtorjev žep. Torej, čas je.

M. K.

VAŠ LITERARNI UREDNIK — zdaj in nikoli več!

SLAŠČIČARSTVO: O 20 NAVIDEZNIH OPOMBAH ALI BREZ NOČI V 120 DNI SODOME

Literatura je skozi Sada na posebni preizkušnji. Tokrat jo skušamo skozi razliko, ki nastaja med tremi interpretacijskimi modeli. Ti so: prvič, naš poskus interpretacije, drugič, neko pismo bralcem Večera, tretjič, interpretativni model kot zamolčano interpretacijo, ki jo bomo definirali kot zanimiv post »demokracija da — razkroj ne« dogodek in ga takoj spet vrnili kuloarskim krogom, vštevši pri tem neke telefonske pogovore in podobne sličnosti, ki pa nikoli niso segle do ušes tačas enormno dovzetnega literarnega urednika. No pri tem bomo spregovorili v jeziku, ki ne presega do sedaj evidentirane polemične misli o Sadu, se pravi, da bomo ostajali znotraj in tam tudi umrli, kakor pač umre vsaka nezaplenjena Katedra, brez kakršne koli pretenzije po odločni zgodovinski akciji. Skratka, vračali se bomo tja, od koder se Sade najbrž vedno znova konstituira v evropski bralni zavesti (delali se bomo, da jo poznamo), to je v čas lova na literarne čarovnice, ki smo mu primešali freigheistovstvo sodobnega literarnega trženja, nato pa se bomo sproščeno iztekli v svojo nikolidokonca izrečeno potrebo po smrti literature.

1. Izmed vseh primerov recepcij, ki imajo opraviti z literaturo, je recepcija Sadove literature ena tistih, ki se ne ustavlja na mejah teksta samega, marveč vedno znova preskakuje v bogato piščevo biografijo, zdi se, da se samo tako lahko značilen sadovski zapis prepozna kot literatura, da šele z avtorjem samim zaživi tudi značilen znotrajtekstovni svet, sadovska literarna ideologija. Sadova literatura torej ni zavezana niti branju niti lastni predjedizikovni izkušnji, to pa pomeni, da tekst ni samozadosten, da ne premore literarne avtonomije. Tako se zdi, da se lahko še razkazuje kot predmet našega zanimanja, vendar nemalo določen vnaprej in predvsem tak, da si s psihiatrično natančnostjo opazovalnih točk zagotovimo varno, neboleče vrnitev v svet, ki smo ga s prebiranjem Sadovega teksta zapustili. Dobro, vrnemo se, toda ali se vračamo v isti svet?

2. Vsakomur, ki bi se rad dokopal do dna tistega, kar pomeni človek, branje Sada ni samo priporočljivo, temveč neogibno.» (Georges Bataille) Začenjamo navajati, zastavljamo si vprašanja, poskušajmo še odgovoriti! Toda kako odgovarjati literaturi??

3. Kako si zagotoviti resnico, gotovost tam, kjer je skrivnost emblema resničnosti, kjer je svet nerešljiva nenavadnost in strpnost, s katero se meri, neuničljiva usoda?

4. A vendar, na nas je, da si odgovarjamo — odgovarjamo sebi — in še markiz nam bo v pomoč. Če smo začeli z recepcijo, torej z njo nadaljujmo: opredelimo naše branje. V redu, bomo opredeljevali. Odkrili bomo morebitne stične točke med seboj in Sadovim tekstom, v našem primeru to ni *la philosophie dans le boudoir*, kakor nas morda zavaja ena od sličic na začetku besedila, ampak 4. del romana *Cent vingt journées de Sodome — 120 DNI SODOME*, ki je preveden tudi v srbohrvaščino in je pri nas izšel v zbirki Erotikon. Upoštevati bomo morali tudi temeljne interpretacije omenjenega teksta, vendar jih ne bomo, ker jih trenutno nimamo pri roki, zato pa si bomo pomagali z dvema čudovitima zapisoma o Sadovi literaturi: prvi je izpod peresa Zoje Skušek-Močnik, po vsem sodeč akademsko izobražene Slovenke morda žene, celo matere, ki je natisnjen kot spremna beseda k prvi slovenski knjižni predstavitvi markija de Sada (JULIETTE, JUSTINE; zbirka Dotik), drugega pa predstavlja esej Marjana Rožanca DIABOLICNI RACIONALIZEM MARKIZOV, ki je izšel v prvi Rožančevi zbirki esejev Demon Iva Daneva (zbirka Znamenja).

5. In naj nam v naši bedni nevednosti odpusti vsak, ki tod išče življenje, ker bo našel zgolj predrznost oglodanih kosti in dolgčas.

6. Okvirno smo se torej izrekli za dve osnovni orientaciji: prva smo mi oziroma naše branje, druga so ostale interpretacije (takšne ali drugačne). Preostane nam še tretja pot, to je sam markiz Donatien Alphonse François de Sade (1740—1814) — tukaj navajam Skušek-Močnikovo — »potomec stare provansalske plemiške rodbine, pravnuk lepe Lavre iz Petrarkovih sonetov, presvodomiselní grešni kozel stoletja razuma, luči in fulozofije, ki je na pragu francoske revolucije pol življenja za bastiljskimi zidovi posvetil literaturi ...« Preostane nam torej avtor in vsi prevzeti pečati dobe in prostora kot ključ, s katerim odpiramo tekst, a to je v najboljšem primeru zgodovina, s katero razložimo življenjsko dejstvo, takšnega teksta pa ne. Ker mi smo se kljub svoji šibki podučnosti odločili, da obravnavani tekst vsekotzi pojmuje kot literaturo (kar bomo seveda prej ali slej morali oprijemljiveje dokazati), kot nekaj, kar živi po zakonitostih odprtega časa in prostora, živi neposredno in ne kot spomin, živi tukaj, z nami in skozi nas zapisano — se zapisuje za nas! Naše intimno razmerje z literarnim tekstom marsikje izpodje trdna, varna tla, na katera so legla semena zgodovinskega spomina s tem pa zamaje tudi splošne vrednosti, resnice, navade, ki smo jih posadili v dobri veri in jih sproti zalivali z vodo političnega aktivizma. Prav ta voda se zdaj zdi odveč, zaudarja po razkroju osebnosti, smrdi kot človek, ki prenaša svojo smrt na pleča hirajoče zgodovine, kot človek z zažigalnimi bombami, ki — če hočemo — lahko tudi izstopi iz teksta in ga sežiga in s tem sežiga tudi svet, nenavadnost, nasprotje in na koncu še usodnost: posledj živi le še kot spomin nase ...

7. Odgovarjati literaturi res ni enostavno.

8. Tu je tudi četrta možnost: teoretska. **Sprehodili bi se lahko po velikih literarnoteoretskih besedilih, pa se, seveda, ne bo-**

mo, ker jih nismo prebrali in jih za nas praktično ni. Namesto njih bomo razmišljali »načelno«. Ugotovili bomo, da pa vendarle mora obstajati razlika med tekstom kot literaturo in istim tekstom kot virom znanstvene raziskave (v našem primeru gre za sodno medicino in seksualno psihopatologijo, kjer so ob koncu 19. stoletja izpeljali izraz sadizem). Menimo, da delamo krivico literarni teoriji, čeprav prav tako znanstveno razčlenjuje ter sistematizira in s tem metodološko ter izrazoslovno dopolnjuje literarno stvarnost. Menimo, da znanstveni vstop v umetnino zase sicer terja čisto avtonomen ustvarjalni svet, ki z umetnostnim besedilom razpolaga le še kot z običajnim besedilom oziroma da umetniško presoja izključno s svojim, sebilastnim raziskovalnim inventarjem, vendar tudi menimo, da prav on zgodovinsko-konkretno odkriva paraliterarne prostore, kjer se informacije ne samo stekajo po vnaprej določenih pravilih, ampak zvesto ostajajo tem pravilom tudi dokončno podrejene, da torej prenehajo biti informacije. S tem smo mi, ki prav nič ne vemo o njej, hvaležni literarni teoriji za zasluge v njenem boju za Sada in s tem se kar od tukaj v imenu Sadove literature izreka-mo zoper tiste, ki so v zadnjem času stopili na svoje nevrotične prstke in brezvezveno kvakajo o koncu literature, svobode, celo pesnikov, o koncu, prizadejanim od znanosti, ki je svoje hladno srce ogrela s prekletim in zmeraj nehvaležnim pljunkom literature. Obenem pa se bomo še v tem trenutku napotili v knjižnico in se posvetili študiju, sicer pa raje pojdemo za slaščičarje. Ali pa zdravnike.

9. Kakorkoli, smrt ne bo prišla od tam, kjer so reči namenjene izključno življenju, kjer je pomanjkljivost temeljni prostor ljubezni, nenavadnost pa njeno zaščitno znamenje. Kajti življenje, kakor je značilno za našo paradoksalno eksistenco, proizvaja neko drugo smrt — smrt, ki prihaja iz ljubezni. Recimo, ko se zgodi, da nas pokopljejo, bodo tisti, ki nas ljubijo, najbrž pozabili, zanje smo nepreklicno mrtvi; ljubezen ne dovoli, da poslej zaživijo s spominom, ljubezen ljubi, a se ne spominja. In če smo se že na tem čudnem mestu namenili malce izkašljati, je zdaj čas, da se obrišemo ... v robec. Ljubezen nismo mi sami in s spominjanjem je ne obudimo. Nam, kajne, ne gre za ljubezenski mit ... ta je lahko uvod v Sada.

10. Res, spomnimo se našega Sada. Spomnimo se računice ob koncu teksta, kjer skrbno popiše vse mrtvece in polmrtvece ter že zanosno najavlja nove. Koliko je pravzaprav še ostalo smrti v ubijanju? Na to si bomo za zdaj odgovorili z Rožančevimi besedami: »Markizov diabolčni racionalizem je torej upor zoper to spodnašanje, poskus, da bi se človek vendarle utemeljil kot bog oziroma satan, iskanje trdnosti, zares razumnega — iskanje v okviru dosledno izpeljanega humanizma, iz katerega ni več mogoče v odprto usodo in upanje, ampak je lahko le zahteva po gotovosti in aktivizem v imenu v sebi samem zaokroženega človeka.« (**Diabolčni racionalizem markizov, str. 13**) Zločin, torej, kot stopnica do božanskega. Ali, če že improviziramo, zdi se, da se je tukaj točka, od koder je Kopernik popeljal zgodovino v polje nezavednega in utemeljil izvor svetlobe kot naravno središče, v kletih sadovskih žrtv — to so nenazadnje tudi polna skladišča hrane držav EGS, ki so takšna prav zaradi svetovne lakote — pričela zgodovinsko razvijati v svojevrstno polpremično strukturo, ki v iskanju svojega lastnega izhodišča popisuje le še načelo svoje neulovljive, že kar mitološke premočrtnosti. In cilj? Tega ni oziroma je kar načelo samo. Polpremična mitologija nas bo hranila in odreševala tako dolgo, dokler ji bomo v zameno žrtvovali žive ljudi (če smo že pri teh, pesniki so eni najbolj živih). Sade je eden tistih, ki so se tega preroško zavedli že v času prvih pohodov humanističnega aktivizma, prvih projektov dobre volje do moči, moči božanstva ...

11. Prav zato, ker je Sade izrecno zavezan smrti, takšni ali drugačni, ker je zavezan čezosebnemu, je lahko v sebi sklenjen in zaokrožen do te mere, da si ga interpretacija zmore upovediti kot predmet čisto določene raziskave — raziskave presežkovnosti. Presežkovnost je namreč zmeraj tisto, kar utemeljuje tekst kot literaturo—umetniško, je nikolidokonca ulovljiv jezik, ki s svobodo, literarno nepredvidljivostjo, razpira tekst do te mere, da si ta spregovori v novem-informativnem-lastnem jeziku in da življenju, ki ga zapisuje, navdihne polnokrvne oblike. Menimo torej, da se tudi smrt v Sadovem delu lahko utemeljuje kot literarnotvorna presežkovnost.

12. Zoja Skušek-Močnik v svoji že navedeni razpravi ugotavlja, da je Sadov tekst Juliette »zglede površinsko pisanega, jasnega in preglednega« besedila in mi bomo nekaj podobnega prisodili (vaj za zdaj) tudi našemu čtivu. Površinskost teksta se kaže v sklenjenem jezikovnem modelu, ki se uresničuje skozi vnaprej določene, konceptualne izpeljave. Ena od njih je razbitje besedila na posamezne »slike«, tako da temeljna zgodba pridobi status vezavne—okvirne pripovedi ter nato preračunljivo preskakuje v posamezne »slike«, tako pa jih ponekod idejno prižene do pravcati anti-biblijskih prilik. Da je temu tako, je kriva trdna, logična preračunljivost »od preprostega k zapletenemu, od bližnjega k daljnemu«, ki jo tako zaman poskušajo naši dobri pedagogi učinkovito izpeljevati v svoji šoli. A kar ne uspeva njim, je uspelo Sadu. Z obešenjaško gesto tretjerazrednega žurnalista komentira napake, ki jih je storil v pisanju teksta, in se zdaj obrača k bralcu, da ta poskuša to, kar je sicer že prebral, brati ponovno, upoštevajoč piščeve (!) pripombe (te v glavnem govorijo o zmedbi, ki je nastala zaradi površnosti in zmotnih kombinacij med poplavo mrtvih in polmrtvih ljubimcev). Tak svojevrsten vrhunec prav gotovo pomeni del ob koncu teksta, neposredno pred »**Mučenji kot dodatkom**«, to so BELEŽKE. V njih doživimo korenito revizijo prebranega. S preciznimi navodili nas Sade dobesedno brncne nazaj v tekst, s tem pa tudi že iz teksta, saj smo dokončno vgrajeni v njegovo literarno ideološko »perforacijo«. Znotraj jezikovna določila Sadove literature se znebijo svojega prvotnega namena: razkazovanja mimetične moči literarne iluzije. Lahko bi dejali, da se tekst nekako reši pomena, katerega prenaša, in da se zdaj sam postavi v njegovo vlogo, v interpretacijo par excellence, s tem pa pridobi že drug, bistveno drugačen pomen.

13. Torej, če za ustaljeno romaneskno prakso velja, da jezik izrazno ne presega pomena, katerega nosilec je (zdaj seveda govorimo o jeziku kot pomenotvorni-pomenonosni strukturi in ne več o vlogi teksta v celoti), da torej ni pomenotvoren, in za njeno opozicijo, da je jezik izrazito pomenotvorno, torej tudi bistvena tekstovnotvorno določilo, se v našem tekstu stvari zasučejo okrog nečesa tretjega. Jasnost, preglednost, zračnost, za katere smo še malce prej mislili, da so začetek in konec vse modrosti, nas skozi grob prvoosebni sestop sicer discipliniranega objektivnega pripovedovalca spomnijo na površno skladnjo, šibek jezikovni obseg, na mešanje in zamenjevanje stilno nevtralne in stilno obarvane rabe, soočimo se celo s pravopisnim šarlatanstvom (kolikor pač, ki nismo večji francoščine, verjamemo zvestobi srbohrvaškega prevoda ter se intuitivno opremo na slavnega Rolanda Barthesa, za katerega smo slišali, da je ob našem tekstu razvil tezo o razpadu teksta). Se pravi, takoj ko želimo 4. del romana 120 DNI SODOME razglasiti za samozadostno literarno delivo, je jezik tisto, kar nas primora, da pristanemo na paraliterarna pravila.

14. Toda, ali res? Ali je naš tekst res literarna plaža, DR. ROMAN s praga francoske revolucije? Ali se uvršča tja, kjer se bohoti naša DINASTIJA s svojim razkuženim modelom hitre katarze, svojo računalniško ponovljivo logiko? O ne, mi bomo seveda spregovorili o pornografiji, toda ali res lahko povemo kaj več kot to, da je uglajen dinastični petting predstavljen v polje prepovedanega. Ali pa še morda dodamo, da je to res tisti privaten prostor, kamor se neizživeta »slovenska žena in celo mati« lahko odpravlja iskat alibi za vse propadle revolucionarne projekte, vštevši potuhnjeno in nedelavno mladino, ker ve, da sekanje jošk in cufanje pičkinih kocin pač ni socializem?

15. Sade nam pravzaprav ves čas dokazuje samo eno: zlo samo na sebi ne obstaja. To tudi jasno izreče z besedami, ki jih položi v usta Juliette — navajamo po Rožancu —: »... ampak zločin, ki si ga storila in ki ga imaš v mislih, je zločin iz nujnosti, jaz pa bi si želela od tebe zločina brez vzroka (le crime gratuit). Ali morebiti zločin sam po sebi res ni dovolj zločinski, da bi ga ne mogli storiti brez povoda? Ali je torej potreben vzrok?«

16. Očitno je potrebno nekaj več, da zlo zaživi. Tako tudi mi nujno potrebujemo nekaj več, da bo kdo verjel tej naši nezreli in dolgočasni kompilaciji, to pa je edino še bolj nezrela predrznost. Zato se namudoma kar za Rožancem odpravimo tja, kjer človek-Bog razpada na člove-

ško telesnost in božanski razum. Ampak ... Stop! Od tu naprej v neprikačevanem navalu nebrzdane inovativnosti priporočamo morebitnim bralcem, da raje sami prelistajo omenjen esej, ker mi bomo spoznali, da imamo opraviti z večno pesniško témo, ki se še iz predzgodovinskih časov seli v krščanski znakovni sistem in v znanost, torej iz umetniške razprtosti v božjo sklenjenost, iz pesniške negotovosti v znanstveno gotovost. In če opišemo taisti proces na ravni sadovskega zla, znova presenečeni sprevidimo, da je zlo, enako kot tekst, samo na sebi neutemeljeno, da ga izreka in osmišlja pravzaprav krepost oziroma komentar. Čeprav je zlo na strani stvarnosti, telesnosti in je krepost, čvrsto zasidrana v sanjskosti, nikoli upredmeteni božanski razum, je zlo prav zlo, dokler si to prizadeva biti, dokler so ljubimci, ki trpijo celo — pomislite — od ljubezni. Sicer pa menimo, da smo si čudovito zgodovinsko interpretacijo naših, se pravi že spet Rožančevih, idejnih izpeljav v Mariboru že enkrat lahko ogledali. Bli je to kaj sočen Passolinijev film, poiمنovan in scenariistično izdelan prav po cent vingt journées de sodom.

17. No, mi tukaj fašistične ideologije ne bomo posebej členili, saj nas ne zanima, politična, marveč literarna ideologija. Zato bomo raje ugotovili, da naš svet — svet sadovskega teksta — preostaja na razpolago izvirni mitološki resničnosti, ki se skozi velikozačetna Zgodovino in Humanizem zapisuje kot pravljica, torej kot svet, ki je na račun gotovosti pripravljen razparati trebuhe, odsekati glave, požreti žive ljudi, in to, kot se pravljici spodobi, karseda mimogrede. Zatrt žrtvovalski ritual ostaja nikolidokraj prignana obrednost, a tudi ne postane brezboštvo. Potlačenost se razkaže kot osredje vsake nadaljne akcije, pravilo, okoli katerega se zvrstijo Zgodovinski in Humanistični primeri.

18. V čem je torej Sadova krivda??

19. Ne da bi poskušali odgovarjati, kajti za kaj takega mi nismo usposobljeni, razmišljajmo. Sade je kriv toliko, kolikor s svojim komentariškim svetom zla ne prižene do brezpogojnosti in ga tako uniči, ne, on svojo nemoč celo stopnjuje — več je groze in trpljenja, bolj se zlo nemočno otepa v poplavi vzrokov, ki si jih nenehno mora navajati zaradi kreposti. Humanistični obrazec, ki doživi tako popolno, vsestransko zanikanje, se prav tako mora, kot smo že bolj ali manj nakazovali, s tem zanikanjem neizogibno soočiti. In to prav v svojem temelju: Človek bodi Bog! Propad je, kajpada, neizogiben. Človek je namreč razsrediščen še tam, od koder, tako je mislil, zgodovinsko izhaja: iz greha — tako da niti bog niti satan ne ostaneta kaj več kot božiček in parkelj. Svet se nam iz mrtvega boga, iz zgodovine, zdaj kaže skozi Osebnost, iz splošnega skozi neopredeljivo in nenavadno. Zdaj namesto spomina, ki odmre sam s seboj, torej z žrtvovanjem ZA nekoga ali nekaj, spregovori ljubezen. Seveda ne odkrivamo Amerike, če zdaj rečemo, da je ljubezen povsod tam, kjer je življenje zapisano predvsem življenju. A mi pravimo tudi to, da kjer je življenje, je tudi literatura. Z literaturo stvari odkrivamo, življenje pa nam jih razlaga. Tako, menimo, je s tem.

20. Tudi sadovski komentar, ki smo ga razglasili za okno v svet sadovske strukture, se zgodovinsko sicer še razvija naprej, toda — da se ne bomo predolgo nategovali — literature v njenem pohodu k ljubezni, literature v njenem pohodu k literaturi, ne more preseči. A konci se ponavadi pišejo drugače. Takoj po romantični ironični distanci, se iz zrele poučnosti realizma, kamor smo se še lahko zatekli skozi vezavno-okvirno deziluzornost samozadostnega, zaprtega literarnega modela, vedno znova spuščamo v blato »**življenjskega realizma**«, kjer z neizrekljivo vitalnostjo »**pravičnika in odrešitelja**« zmoremo pred svoja tisočkrat zlepljena moralnopolitična očala zmeraj prinesiti kakšen lep »anti-socialistični« primer, še najraje pa tistega, ki bi utegnil zrušiti naše samozadovoljno maloumje, zapisano v papirnatem planu, uresničevanji skozi fanatično naivnost. Za kaj takega je pisanje, in tudi življenje, markija Donatiena Alphonsea Françoisa de Sada več kot primerno.

Za nami je vseh 20 navideznih opomb in čas je, da zaspite. Pazite, v uvodu ne fiksirajte semantičnih ravni. Tudi definicije ni. Ne pogrevajte referencialne funkcije literarnega znaka. Predhodno upoštevanje, kar želite. Spomnite se smrti in delajte, delajte. Spomnite se danih obljub. Seveda preverite simulakrum. BELEŽKE: fatična funkcija

Marko Klasinc

STRIBUNE O MLADIN- SKI KULTURI V MARI- BORU

Najprej bi se zahvalil Andreju Fištravcu, ker se je sploh domislil česa takega, čeprav kakšnih večjih ali odločilnih zadev, razen govorčenja, niti nisem pričakoval. Vsej stvari bi zameril le, da je popolnoma ignorirala Katedro (ni se niti pošepetalo njenega imena). Sam sem prisostvoval le prvemu delu tribune, ko je bil še navzoč

TAKO MI, KAKO PA VI?

starosta mladostnih gibanj, tovariš Marjan Pungartnik. Dotični je sicer koncem 60. in v začetku 70. let pomagal pri rojevanju ljubljanskih študentskih medijev, v odnosu do zdajšnje mariborske scene pa je popolnoma zarjavel. Preveč stvari mu ni bilo znanih (ali jasnih) ali pa je preveč hotel zavajati prisotno mladino, da bi lahko kljub obsežnemu govorjenju kaj prida povedal. Sukal se je po stalnih vodah, takihle — »V Mariboru nihče noče entuzijastično delati.«

V Mariboru so ljudje, ki (še) hočejo delati, čeprav so že delali, pa so bili na vseh področjih onemogočeni. Spomnim se organizacije »dnevov mladinske kulture«, ko smo morali še dva meseca po koncu prosjačiti za obljubljeni denar (najprej se je seveda preverjalo politična oporečnost vseh sodelujočih). Če hoče vedeti še kaj več, naj prebere članke v Katedri in Mladini.

In končno: tovariš Pungartnik, zakaj pa ti entuzijastično ne delaš? Bi bil vsaj eden.

»Klub mladih se je preveč sprofesionaliziral.«

Profesionaliziral? Le kaj je mišljeno s tem? Kolikor sem razumel, denar. Klub mladih je imel le enega profesionalca (Lucijana Viharja), o njihovem delu (denarno nezadovoljvem za SDK — pa ne zaradi nečistih zadev, le včasih je bilo treba kaj na hitro rešiti) pa je objektivno poročal Mladen Delič, ki nam je razložil, kako za koncert čez recimo deset dni niso mogli premakniti birokratskega dinosavra, ki potrebuje mesece za eno nalogo.

»Neumnost je, da se rock koncerti subvencionirajo, morajo se sami (po)kriti.«

Vprašal bi le, zakaj se pa subvencionira vsa »stara« kultura, je potem mladinska kultura res le pastorka?

Zdi se mi, da je tovariš Pungartnik to s svojimi besedami potrdil.

»Zbirati se morate okoli že ustaljenih skupin, kot so Čevlji, za novo skupino ali prireditve pa morate biti potrpežljivi. Gostilne niso pravi kraj.«

Torej, vse mora biti organizirano in nadzorovano, da bi bilo realsocialističnemu duhu v čast. Ne v gostilne — tu nam je podal primer skupine Irwin (?) (kaj pa Lai-bach?), pišem naj pesnice pri »Čevljih«, če pa hočemo nekaj novega — če to le ni »nevarno« — pa moramo čakati, pač od faktorja nevarnosti odvisno — tudi do 30. leta mogoče?

Tu je tudi sebe dal za zgled, da je tudi po končani mladinski dobi še aktiven v mladinski kulturi. Lepo mu je, ampak jaz sem sedaj mlad in res ne vem, čemu bi čakal.

»Morate le prositi, si želeli, pokazati voljo, biti potrpežljivi, in nato povedati meni, ki bom vaš glas in bom ščitil vaše interese zgoraj.«

Ne vem zakaj sem se ob teh besedah spomnil Sallerija v Amadeusu.

Pec

* OP. PIS.: Navedki so povzetki kakšnih petih minut govora tovariša Pungartnika.

PO POTEH MAJSKIH PRIREDITEV

Majske prireditve? Maj so proglasili starejši občani SFRJ za mesec mladosti in ga nam kot takega servirajo na pladnju v obliki veselja, rajanja, smeha, zabave in seveda daril (tudi?) v obliki financiranja prireditev. Torej so nam dali kost v obliki celomesečnih prireditev (ki so se letos začele s performacom za črnobilski dim in sredstva javnega obveščanja) sebi pa čisto vest, da so storili dobro delo, saj lahko mladi ves mesec norimo (za ostale mesece jih pa ne briga oziroma ne sodijo v koncept njihovega životarjenja). Majske prireditve se za odgovorne mladince začnejo že v marcu, ali še prej, saj je potrebno z maksimumom lepih besed dobiti košček denarne pogače, ker je le enkrat na leto prilika da podari družba denar (nezaželenim) mladinskim klubom, ki tako po enajstih mesecih borbe z vsem kar leze ali več ne, dobrodelno, v stilu »poglejte kako smo dobri«, dobijo denar, nastopajoči pa prostor in tehniko. Prireditve kulminirajo 25. maja z mitingom v Beogradu, v katerega so uprte ganjene oči vseh naših babic in dedkov ter titovih študentov (mimogrede: ena titova štipendija je približno dvakrat višja od ene »normalne« pri višjih ocenah). Po tem uvodu pa k že omenjenim prireditvam, ki so me na poti zanimala ali sem jim bil podvržen prostovoljno (že omenjeni zelo uspešni performance v sodelovanju CCCP in SFRJ).

V središču mojih postankov sta bila dva kraja, in sicer: Rotovski trg — Volitve za Novi rock in koncert ameriške skupine Orthotonics v organizaciji MKC(?) in novo ustanovljene Študentske komune (ŠTUK): Odprta scena, Marko Breclj, otvoritev Country kluba...

Štuk je sicer ravno v mesecu mladosti (v nadaljnjem tekstu maj) zaživel v polni meri oziroma preživel otroške bolezni (še dete UK ZSMS Maribor), katere jim vcepijo malo legitimnejše institucije, ki bdijo nad vsako opico.

Torej Volitve za Novi rock so si izbrale za svoj kraj Rotovski trg v Mariboru. Prireditve se je začela, kot vedno, z zamudo, katero pa je tokrat povzročila grožnja seje ZK, ki je bila planirana ta dan. Tu ni ničesar dodatnega zanimivega prijateljskega posejnega srečanja dveh čelnih aktivistov študentskega gibanja (1968—1972): punk teoretika Igorja Vidmarja in predsednika MK ZK Maribor tovariša Tomaža Kšele. Srečanje je potekalo v prisrčnem pogovorno zabavnem vzdušju, kar je bilo zelo lepo pogledati. (Migala sta z repi kot že dolgo ne.) Tudi publika je bila zanimiva, saj je bilo še najmanj Mariborčanov. Skratka: punkerji iz cele Slovenije so imeli v rockovskem Mariboru shod, na čelu njih pa so bili »vodilni subkulturni teoretiki« in mesije, ki bodo izbrali finalist za Ljubljano. Glasba je bila še najmanj vredna omembe. Kot gostje so nastopili Masaker in povratnik Mario Marzidovšek, ki ni bil primeren za prisotno punk vzdušje in sceno, čeprav je bil (znova) zanimiv. Najbolj omembe vredni so Mariborčani Božjast, ki so poleg pubertetniškega, prašenja hard-core z redkimi izjemami, npr.: S.O.R., CZD, uvedli celo melodijo besedila v vsem hrupu pa se tako niso (razen raznih revolucij in kurcev v najbanalnejši izdaji) razumela. No ja, škoda, da ta muzak, ki se (ga) fura(jo) (kritiki) pri nas, tvori večji del slovenske scene in nas prisili v poslušanje in resno ocenjevanje (kmalu me bo zagrabila nostalgija za punkom). Zato se vzdržim vsake resne kritike, sicer tudi ni bilo razloženo, kako bodo tako imenovane Volitve (za napad na čutila izvedene); če gre za zaprte liste, moram svoj glas, če mi je dan, prečrtati in prositi za ponovitev, če pa za poljuben izbor pa dam šibek glasek (v kolikor ga bo ljubljanska kritična sekta upoštevala) za Božjast, CZD, Fakt, S.O.R. IN Spuš.

Spremenimo malo temo in prečitajmo o koncertu večnega entuziasta Marka Breclja, ki je bil prava paša za ušesa in dobro vzdušje. Preko sto zbranih je krasno preživelo četrtkov večer v dvorani ŠTUK, kjer je Marko izvedel barski program, ki ga je razdelil v več delov in z meša-

nico novih in starih skladb razveselil prisotne, ki so dajali izjave: »Eden najboljših koncertov!« Ne ve še, ali zaradi popitih maliganov, pokajenih cigaret ali česa drugega. Enkrat večer je potegnil polipe v jutro naslednjega dne, ko so najbolj vztrajni prostovoljno in brez sirene zapustili Štukov nočni bar (naslednji dan je Marko v podobnem stilu, tokrat »podprt s kemijo« uplenil občane v Ruški mladinski kulturni kleti. To sta bila dva večera po markovem štetju; prihodnjic ga ne zamudi!

Ansambel Orthotonics na Rotovškem trgu sta spremljali dve nesreči: kvazi avantgardna alter predskupina (sam nisem dojel bistva) in deževje, ki je najprej onemogočilo začetek koncerta, ko pa se je malo umirilo, pa je kljub zelo dobri volji nastopajočih močilo instrumente in jih tudi približevalo šoku 220 V.

Tukaj se je močno pokazal problem, ki je bil tudi krivec za odstop Lačnega Franca od promocije. Naslednjega dne, to je streha oz. nekaj, kar bi preprečilo deževanje na oder. Ne vem, zakaj Rotovž ne bi mogel v letnem času dobiti statusa stalnega prireditvenega prostora, kjer bi se lahko odvijali koncerti od klasične dalje, plesi, vrtili filmi kot se to dogaja v ljubljanskih Križankah. Kje so ovire? Provizorična streha bi rešila oder, ki je prepuščen na milost in nemilost naravnim nesrečam. Po potrebi pa se lahko dodajo še stoli v avditorij, če gre npr. za kakšno resno prireditev. Upam, da me ne bo kakšen velmoži obdolžil, da po prstu, ponujenem v maju, hočem celoletni prst ali kar celo roko. Sicer so pa tudi oder že podrli! Sama glasba Orthotonics je bila po dvehurnem čakanju že tako zaželjena, da je bila pravi toplotni oblil in včasih frenetični vokali in saxofon, ki pa je bil preveč na površini, tako, da sem si želel do delov bobnarja in klaviaturistke, ki je svojo vlogo na klaviaturah izražala predvsem z bas linijami, na kitari pa z raztrganim »ritmom« ali »solo« ritmičnimi frazami. Skratka: malo preveč saxofona, ki pa je imel edini solistično vlogo (vsaj na papirju). Na plošči vse zveni bolje, bolj

uravnoteženo. Zelo dobro uigrani in prisrčni Orthotonics so morali dober koncert, na katerem so prodajali celo plošče(!), čeprav »bi še igrali, ampak si ne morejo privoščiti novih instrumentov«, zaradi močnejšega deževanja prekiniti.

V ŠTUK sta se v maju začeli še dve manifestaciji, ki bosta zelo pozivila mariborsko sceno: Odprta scena in Country club. Mesečna Odprta scena ima predvsem funkcijo v stilu pokaži kaj znaš dati možnost nastopanja in tudi zabeležitve le-tega vsem, ki si želijo, le prijavitelj se morajo. Vsekakor zelo zanimiva zadeva in tudi privlačna. Country club, katerega otvoritev je bila zelo skrbno pripravljena, (od same scene dalje kar je redkost pri nas), pa bi nas obstajal kot Country disco in v njem bi se poleg vsake tedenskega programa ob četrtkih v obliki country lestvice, tekmovanja v country polki in seveda glasbe enkrat mesečno predstavila kakšna country skupina v živo. Na sami otvoritvi se je polna dvorana zabavala ob programu žive glasbe, v katerem so poleg mariborskih skupin sodelovali tudi gosti iz Bad Ischla (Avstrija), ob country glasbi, diasih in še čem; toliko ljudi na country (country: dežela) prireditvi (druge je vedno primanjkljaj, le-teh) pa tudi kaže na usmeritev mariborčanov in nakazuje na nekatere večje in globlje probleme kot le večno obdolževano gospo »neizinteresiranost«. Padla mi je še asociacija, če bi tudi v Ameriki toliko Američanov poslušalo našo narodnozabavno glasbo. Ena graja pa teče predvsem na šank: znani mariborski lepilec plakatov in abonent pri ŠTUK (občasno tudi čistilka, distributer in fotograf Katedre), ki je tudi fatalen plesalec (moralni zmagovalac otvoritvene country polke) in strašen pivec piva — tovariš Tomaž B. mi je s solzami v rdečih, steklenih očeh in kletvico na zapletajočem jeziku pokazal kozarec, v katerem je bilo do polovice piva. Šank fantje, tako se ne dela! Še šepet s strani (da ne bo enostranskega obveščanja): pivo mu je bilo podarjeno kot nagrada organizatorja (!?). Upam, da bosta ti dve ambiciozno zastavljeni smernici ob striktni podpori šanka, vzdržali nekaj vlakov in ne bosta prehitro počili. Po začetni volji in zagnanosti verjamem v obe.

V okviru majskih prireditev bi še omenil dva verjetno najpomembnejša mladinska kluba na tem koncu, ki sta se v maju še posebej razcvetela, zaradi že v uvodu omenjenih stvari. Za naprej pa jim je bolj malo jasno (le da ne odcvetita) zaradi nemarnega odnosa (ne)financerjev.

To sta: punkersko usmerjeni mladinski klub na Tratah, znan kot Disko Fotogrupa M, ki zelo živahno širi punk estetiko v svoj okoliš, da se govori že o posebni etični skupini ljudi (etnologi, kje ste?), s serijo predvsem hard core koncertov in Ruška mladinska kulturna klet Rumi-kuli, kjer so bolj splošno naravnani. Vsi na kolo za zdravo telo!

Mnogo prireditev je tudi odpadlo zaradi dežja, višek vseh pa je bila že omenjena 25. majska proslava in z mislijo na njo, saj je ne smemo nikoli pozabiti, drugo leto bo repriza, bom zaključil vso to pisarijo. Hvala za razumevanje!

— Na svoji strani, ki je prva popolnoma njihovo avtorsko delo. Od produkcije — Lačni Franz — do ovitka — Oto Rimele. Pa začnimo pri ovitku, ki je mnogo boljši od nekaj prejšnjih (mislim na foto stvaritve Miša Hochstätterja) in enotnejše narejen.

Produkcija pa, čeprav je boljša kot včasih, še vedno ni tisto.

Zvok je sicer mnogo obširnejši, k čemur pripomorejo tudi boljše aranžmaji in sam pristop do instrumentov, ima pa osnovnošolsko napako (sicer ne vem, kaj je to pri nas), da vokal sika. Škoda.

Sam material je ponovno raznolik: rockerska Naj ti poljub nariše ustnice odvarja album in je eden najboljših komadov, kar sem jih čul, z zelo dobro izbranim instrumentarijem, aranžmajem (pnevmatski bas, klaviature, kitarski izpadi in vokalov) in besedilom. Sledi kl baladno optimistična (malo blede) Na svoji strani in igrivo ritmična Čustveno stanje mlade krave, druge največje slovenske živali, s krasnim besedilom, ki ga dekorira monoton sinkopiran ritem in kitarski izpadi ter fraze (ne vem zakaj sem se spomnil na Čudežna polja, tega mi ne zameriti, vendar oni niti v ti-sočletnem obstoju ne bodo posrali česa podobnega); nato depresivno ljubezenska Popelka, kjer obupanemu glasu zabija nož tričetrtinski karnevalski ritem, ki se delno izpelje v blues; mogoče je malo preveč patetičen le vokal, ki se mi zdi na večini pesmi preveč gledališki, to je premalo naraven, oziroma preveč izumetničen.

Predin je na tej plošči nekje izgubil ravnotežje med besedili in njih interpretacijo, ker se le-ta bolj berejo.

Drugo stran odpira pesem v latinsko ritmu Ko si rdeče zvezde šivala, posrečena kombinacija akustične kitare, saxofona in partizanskega besedila s flegmatično umirjeno interpretacijo, ki daje zopet kontrast razgibanemu plesnemu ritmu. Naslednja Naj kolje noč nadaljuje tradicijo črnega vala pri Lačnem Franzu (na plošči Ne mi dihat za ovratnik je imela to

funkcijo npr. Lipa zelenela je). Grozeč plazeci duet unisono kitare in glasu se izlevi v grški sirtaki, ki prehaja v psevdno blues s slovensko melodiko in harmonijami, trga še bolj hrepeneče jokajoč glas, ki mu zopet sledi kitara v spodnjih registrih; le-ta je bila na celotni plošči v ospredju in daje še temnejši ton, mogoče celo zaščitni znak LP-ja. Naslednja zopet v latinsko ritmu (mogoče nadaljevanje Ko si rdeče zvezde šivala, saj je tudi besedilo dokaj paralelno) je najbanalnejša pesem na plošči. V njej je ponesrečeno skoraj vse: besedilo je nekaj najbanalnejšega, kar je Predin napravil v želji za aktualnostjo, glasba pa je najblaje rečeno blede brezlična. Verjetno pa bo adut za pijano rajo na koncertih saj ima dovolj lajniške kvaziangažiranosti v sebi. Album zaključuje jazzy obarvana (zopet eno prejšnjih plošč) v počasnem blues-swing ritmu Nasvidenje na plaži, ki je instrumentalno fino rešena (kitara in saxofon ter vpadi klaviatur) zopet pa je vokalo-besedilski del nekje v zraku. Toda skladba je dokaj dober, umirjeni zaključek, ne preveč pesimističen, ampak malo preroško patetičen.

Kaj naj rečem o celi plošči? Dober LP, ki funkcionira kot celota, kljub ponovni razpoloženski paleti od popolnoma črnih do svetlih pesmi, kar je zelo redko, čeprav same skladbe, razen nekaj izjem (Naj ti poljub nariše ustnice, Naj kolje noč, Čustveno stanje mlade krave, druge največje slovenske živali) nimajo primarne moči oziroma energije ali simpatičnosti starejših (mogoče težnja za višjimi cilji?). V informacijo pa: v Žalcu je multiinstrumentalist Dani Bedrač (ex lokalna televizija) ustanovil s Primožem Jezo kot vokalistom duo Sfinkter, ki je posnel kaseto pri Borutu Činču. Tehnično temeljita na principih redukcije popularnih trendov kot izraznega sredstva in ponovnega združevanja le-teh v svojstvene, čimboli homogene celote, naj bi kljub navezavam na »radikalnejše« koncepte (Daf, Cabaret, Voltaire, Adt of noise...) zvenele enostavno, harmonično in ritmično, skratka poslušljivo, ohranjanje kljub povedanemu določeno temnejšo senzibilnost in duh časa. Tudi teksti so pobrani iz že obstoječih svetovne pop produkcije, vendar v novem kontekstu ponazarjajo njun odnos do zadev in imajo nov »smisel«.

Za vse, ki radi potujejo še: Dne 25., 26., in 27. julija bo v Padovi (Italija, cca 200 km od meje) nekakšen alter festival, kjer bodo sodelovali angleški in italijanski ansambli, od naših pa zagrebška »Sexa«, »Lokalna televizija«, Marko Breclj in Mario Marzidovšek. Alternativci, pot pod noge! PEC